

EUROPEAN BULLYING RESEARCH

FINAL REPORT

Proj. vadītājs

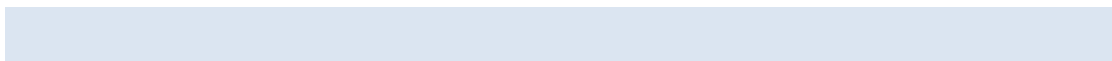
Projektu Latvijā
īsteno Bērnu
un jauniešu uzticības

Projektu finansē ES Daphne III programma

Saturs

Titullapa	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
1. DAĻA. PĒTĪJUMA APRAKSTS	3
1.1. Pieejas vardarbības parādībai koncepcija	3
1.2. Pētījumā lietotā vardarbības definīcija	7
1.2.1. Atšķirība starp ķircināšanu un vardarbību	8
1.2.2. Vardarbības skolā formas	8
1.3. Varmākas, upura un vērotāja raksturojums	11
1.3.1. Varmākas skolā raksturojums	11
1.3.2. Vardarbības skolā upura raksturojums	13
1.3.3. Vērotāju loma vardarbības skolā gadījumos	16
2. DAĻA. PĒTĪJUMA REZUTĀTI	19
2.1 Metodoloģija	19
2.1.1 Anketa	19
2.1.2. Lauka pētījumi	22
2.2. Izlases kopas raksturojums	24

1. DAĻA. PĒTĪJUMA APRAKSTS

1.1. Pieejas vardarbības parādībai koncepcija

Sociālo zinātņu kopīga problēma ir nedefinēt sociālu problēmu vai parādību savstarpēji pieņemamā veidā. Izstrādātās definīcijas katru reizi ir saistītas ar konkrēto vēsturisko, sociālo vai ekonomisko laiku, problēmas vai parādības dabu un cēloņiem, kā arī sabiedrības uzmanību konkrētajā laika sprīdī. Vardarbība bērībā ir plaši zināma problēma. Šo parādību, it īpaši skolas vidē pazīst kopš pastāv organizētas izglītības sistēmas. Atšķirības starp pagātnes un tagadnes vardarbību starp skolēniem attiecas uz kvantitatīvām un kvalitatīvām pazīmēm, to biežumu un intensitāti, kā arī uz vardarbības izpausmju formām. Kā jebkurai citai sociālai parādībai, vardarbībai ir dinamisks raksturs un tā mainās laika gaitā un saskaņā ar plašākām izmaiņām sociālajā vidē, kurā tā notiek. Šīs izmaiņas attiecas kā uz uzvedībām, kuras raksturo ar šo terminu, tā arī uz izmantotajiem līdzekļiem.

Olweus (1996), kuru uzskata par vardarbības parādības pētīšanas pionieri, šo uzvedību definē sekojoši: „*Skolnieks (-iece) cieš no vardarbības (tiek iebiedēts vai vajāts), kad viņu atkārtoti ilgākā laikā pakļauj negatīvai viena vai vairāku citu skolēnu iedarbībai. Tā ir negatīva darbība, kad kāds ar nodomu nodara vai mēģina nodarīt otram pārestību vai radīt diskomfortu.*”

Saskaņā ar Olweus vardarbības parādību raksturo sekojošas trīs pazīmes: a) tā ir negatīva darbība, b) tā ir atkārtota un ilgstoša, c) tā parāda savstarpējās attiecības, kam raksturīga spēku nevienlīdzība¹.

Farringtona vardarbības definīcija ir līdzīga. Viņš to apraksta ar sekojošām pazīmēm: 1) fizisks, vārdisks vai psiholoģisks uzbrukums vai aizvainojums, 2) nodoms radīt upurim bailes, bēdas vai sāpes, 3) spēku nevienlīdzība starp stiprāko bērnu, kurš varmācīgi izturas pret vājāko, 4) tie paši bērni to atkārtoti ilgākā laika periodā².

¹ Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Cambridge, MA: Blackwell Publishers, Inc.

² Farrington, D.P. (1993). *Understanding and preventing bullying*. In M. Tonny and N. Morris (Eds). *Crime and Justice*, Vol 17, Chicago: University of Chicago Press.

Saskaņā ar Faringtonu, gadījumi, kad viens vai vairāki bērni ar līdzīgiem vai vienādiem spēkiem uzbrūk un savstarpēji moka viens otru nav uzskatāmi par vardarbību³.

Spēku attiecību starp varmāku un upuri izceļ arī Smith, kurš dod īsu parādības definīciju, ko vispārīgi uzskata par „sistemātisku ļaunprātīgu spēka izmantošanu”⁴.

Tattum un Tattum (1992) piedāvāja sekojošu definīciju: „Vardarbīga ir tīša, apzināta vēlme sāpināt kādu citu personu un radīt viņam/ viņai stresu”. Tādejādi, jebkurš, kurš vēlās kādu sāpināt un apzinās šīs darbības sekas, saskaņā ar šo definīciju ir varmāka⁵. Šī definīcija, lai arī ir ļoti vispārīga, kas veido tās vājo vietu, kļūva populāra un to akceptējas Skotijas Izglītības pētījumu padome, kura rekomendēja skolotājiem atpazīt vardarbību, izmantojot šo definīciju. Protams, mums nav jāaizmirst fakts, ka kādā brīdī, lielākā daļa cilvēku, (vienalga, vai viņi to atzīst vai nē) ir vēlējušies kādu citu sāpināt, bet vēlmi nevar identificēt un novērtēt tādā pašā veidā, ka veiktu darbību⁶.

Rigby definē vardarbību kā „vājākās personas skarbu un atkārtotu psiholoģisku vai fizisku apspiešanu bez īpaša iemesla.”⁷

Kolorado universitātes Boulderā Uzvedības zinātņu institūta Vardarbības pētīšanas un novēršanās centrs atbalsta tos pašus viedokļus par vardarbības uztveri un nosaka, ka vardarbību raksturo trīs pazīmes: 1) tā ir agresīva uzvedība, 2) tā ir laikā atkārtota, 3) tā notiek, kad attiecības raksturo spēku nevienlīdzība⁸. Starppersonu attiecības ir īpaši svarīgas, jo tās var būt kā atslēgas elements, lai izšķirtu vardarbību un citas varmācīgas un agresīvas uzvedības veidus.

Vardarbība ir varmācības forma starp bērniem/ pusaudžiem un to var sastapt skolas vidē, kopienā/ kaimiņos un noteiktos gadījumos arī ģimenes vidē. Attiecībā uz ģimenes vidi, vardarbības uzvedība parādās starp ģimenes jaunākajiem locekļiem. Vardarbību ģimenē uztver un pret to izturas kā sliktu vai ļaunprātīgu izturēšanos pret bērnu. Vairumā gadījumu vardarbība notiek, kad pieaugušo nav klāt, bet ir arī gadījumi, kad pieaugušie ir klāt, bet nespēj iejaukties. Vardarbību ir aprakstījuši kā

3 David P. Farrington, Maria M. Ttofi, School-Based Programs to Reduce Bullying and Victimization, NCJRS, 2010

4 Smith, PK & Sharp, S (eds) 1994, School bullying: Insights and Perspectives, Routledge, London.

5 Tattum, D and Tattum, E. (1992) Social Education and Personal Development. London, : David Fulton.

6 Ken Rigby (2006), What is bullying? Defining bullying: a new look at an old concept,

7 Rigby, K. (1996). Bullying in schools: And what to do about it. Melbourne: Acer.

⁸ An Overview of Bullying, Safe Communities ~ Safe Schools Fact sheet, www.colorado.edu/cspv, 2001

neizbēgamu bērna attīstības stadiju. Ja skolā notiek vardarbība, tā, iespējams, var ietekmēt visu skolas vidi un radīt bērnos baiļu sajūtu, ne tikai ietekmējot viņu sekmes, bet arī novedot pie citām antisociālām uzvedībām⁹.

Attiecībā uz skolas vidi ir nepieciešams arī noskaidrot attiecības, kādas izveidojušās starp skolotājiem un skolēniem un vardarbības pielietošanu kā no vienu, tā no otru puses. Noteikta jauna pieeja parādībai, paplašinot pētījuma robežas par vardarbības skolā formām un uzvedībām, pētot gadījumus, kad šādas uzvedības upuris ir skolotājs, kā arī kad pret skolēniem vardarbīgi izturas skolotājs¹⁰. Lai arī šādi gadījumi ir īpaši interesanti, pieturoties pie klasiskās vardarbības definīcijas, mums jāpēta gadījumi saistībā ar varmākas un upura spēka attiecībām, uzskatot, ka spēku nevienlīdzība ir galvenā vardarbības pazīme. Pēc savas dabas skolotāja un skolēna attiecību pamatā ir spēku nevienlīdzība, kurās skolotājs ir augstākā pozīcijā sava vecuma un amata dēļ. No šādas definīcijas viedokļa iespēja, ka skolotājs kļūst par vardarbības upuri ir neiespējama. Protams, tas neizslēdz iespēju, ka skolotājs var kļūt par skolēna upuri. Tomēr šādi gadījumi atspoguļo specifisku varmācības vai apvainojošas uzvedības formu, kuru izveidojuši jaunieši (jauniešu bandas darbība skolas vidē, skolēnu apvainojoša uzvedība un tml.) Vienlaicīgi jebkuras skolotāja varmācīgas darbības ir ar likumu sodāmas darbības un faktiski satur administratīvu vai kriminālu pārkāpumu un pret to jāvēršas nevis kā pret vardarbību skolā, bet atbilstoši likumam.

Uzmākšanās un/ vai draudi ir vardarbība. Tie ir specifiski uzbrukuma veidi, kurus raksturo apzināšanās elementi, tai skaitā fiziski, vārdiski vai psiholoģiski draudi ar nolūku kaitēt vai traucēt. Vardarbību var uzskatīt par sociālu parādību, kas ietver spēku nevienlīdzības attiecības, gan reālas, gan hipotētiskas starp varmāku (-ām) un upuri, kas bieži ir saistītas ar grupu hierarhiju un attiecībām grupas iekšienē¹¹.

⁹ Nels Ericson, Addressing the Problem of Juvenile Bullying, Dept of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention Fact Sheet 27 (June, 2001)

¹⁰ Alan McEvoy (2005), Teachers Who Bully students: Patterns and policy implications, Alan McEvoy copyright

Les Parsons, Bullied Teacher, Bullied Student: How to Recognize the Bullying Culture in Your School and What to Do About It, Pembroke Publishers, 2005

¹¹ Nansel TR, Overpeck MD, Pilla R, Ruan WJ, Simons-Morton B, Scheidt PC. Bullying behaviors among US youth – prevalence and association with psychosocial adjustment. JAMA 2001; 285:2094-2100 and Pearce, J. Practical approaches to reduce the impact of bullying. Arch Dis Child 1998;79:528-531(Dec).

Termins vardarbība skolā sākotnēji tika lietots, lai aprakstītu agresīvu uzvedību skolēnu starpā un to attiecināja gan uz agresivitāti, gan uz varmācību un pārkāpumiem skolas vidē¹². Lai šīs parādības ir saistītas un viena otru ietekmē, faktiski ir jāuzsver, ka tie nav sinonīmi un šāda to lietošana, atskaitot ļoti vispārinātu vai uz stereotipiem balstītu pieeju, var būt kaitīga vardarbības problēmu risināšanai. Problēmas, kas saistītas ar terminu „bullying” un „bully” tulkošanu, bieži vien noved pie tā, ka abas iepriekš minētās definīcijas tiek lietotas vienlaicīgi, piemērojot tām realitātē notikušā pazīme. Vardarbību skolā sauc gan par vardarbību (bullying) gan par varmācību (violence). Grieķijā vardarbība saistās ar apsmiešanu, ķircināšanu un izjokošanu. Kāds kādu no šiem elementiem uzskatīt par varmācību, atkarīgs no upura paša novērtējuma¹³.

Vardarbība starp bērniem ir problēma, kas skolas vidē parādījās no pašiem organizētu izglītības sistēmu pirmsākumiem un vēl arvien paliek neskaidra un grūti definējama. Atšķirība starp attiecīgajām uzvedībām iepriekšējās desmitgadēs un mūsdienās ir uzbrukumu nopietnībā un intensitātē, kā arī iespējamajās to sekās, kas dažkārt var būt arī fatālas.

Bērniem un jauniešiem, kas iesaistīti šādās darbībās, gan upuriem, gan varmākām ir specifiskas grūtības skolas vidē, un iespējams viņiem var attīstīties daudzas psiholoģiskas un psihosomatiskas problēmas. Vardarbībai var būt ietekme uz visu tālāko gan upura, gan vērotāju dzīvi¹⁴. Gan teorijās, gan stratēģiju izveidē vardarbības novēršanai, īpašs uzsvars tiek likts uz vardarbības gadījumu vērotājiem. Bez tiem, kas tieši iesaistīti incidentā – upura un varmākas, lielu lomu spēlē pasīvie vērotāji, tas ir personas, kas pieļauj šādu incidentu notikšanu vai nu vienaldzības vai bailu, ka arī kļūst par upuriem, dēļ¹⁵.

¹² Artinopoulou, V. School violence. Research and policies in Europe. Metahmio

¹³ Sokou, K. (2003): Mental and Social Health Promotion: A Prevention Policy Counteracting Violence. Paper presented to the magazine *AFIEROMATA*, Klimaka NGO,

¹⁴ BULLYING REPORT: HOW ARE WASHINGTON STATE SCHOOLS DOING?

By Lauren Hafner, researcher for The Washington State PTA and The Safe Schools Coalition, 2003

¹⁵ John J. Kerbs, Jennifer M. Jolley, "The Joy of Violence: What about Violence is Fun in Middle-School?", *American Journal of [2].Criminal Justice* 32 (2007) 12

1.2. Pētījumā lietotā vardarbības definīcija

Lai izveidotu vardarbības definīciju šim pētījumam un analīzei, kas balstītos uz tām pazīmēm, kas ir kopīgas vairumam definīciju par vardarbību šajā pētījumā tiks uzskatīta agresīva uzvedība starp bērniem vai jauniešiem, kas notiek skolā vai apkārtnē vai citā vidē, kurā jaunie cilvēki socializējas un:

- a) kuras mērķis ir radīt kaitējumu vai diskomfortu upurim,
- b) kur starp varmāku un upuri ir spēka vai autoritātes nevienlīdzība
- c) kas notiek laikā atkārtoti¹⁶.

Vardarbības parādība var ietvert un izpausties kā

- fiziska vardarbība sišana, spiešana, košana, speršana
- Bieža vai ar nolūku skolēna izslēgšana no sociālām aktivitātēm, sociāla izolēšana vai izstumšana
- seksuāls aizskārums
- aizskarošu vai noniecinošu izteikumu lietošana, aprunāšana, apsūkšana, izsmiešana
- draudi un šantāža
- aizskaroši vai noniecinoši izteikumi par upura, rasi, tautību, reliģiju, invaliditāti vai seksuālo identitāti
- upura personisko lietu nozagšana vai sabojāšana
- apzināta atsvešināšana no draugiem
- Melīgu un kaitīgu tenku izplatīšana
- vardarbība elektroniskajā vidē, kibervardarbība.

¹⁶ Olweus, D. (1993a). *Bullying at school: What we know and what we can do*. New York: Blackwell.
Limber, S. P. (2002). *Addressing youth bullying behaviors*. Published in the Proceedings of the Educational Forum on Adolescent Health on Youth Bullying. Chicago: American Medical Association.
Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B., & Scheidt, P. (2001)

1.2.1. Atšķirība starp ķircināšanu un vardarbību

Olweus uzsver atšķirību starp vardarbību un rotaļīgu ķircināšanu. Šāda ķircināšana notiek starp draugiem un tā nav saistīta ar fiziskām sāpēm. Pretēji, vardarbība ir starp personām, kuras nav draudzīgās attiecībās. Spēku nevienlīdzība, uz kuru atsaucas Olweus savā definīcijā var tikt saistīta ar varmākas un upura sociālo un individuālo raksturojumu. Ķircināšana var viegli pārvērsties vardarbībā, ja tā notiek ilgstoši un, kas ir īpaši svarīgi, ja bērns to neuztver kā rotaļīgu darbību¹⁷.

Kibervardarbību apraksta kā *“tīšu un atkārtotu kaitējumu, izmantojot datorus, mobilos telefonu un citas elektroniskas iekārtas”* Kibervardarbība notiek internetā un biežāk sastopama mājas lapās, kuras apmeklē liels pusaudžu skaits¹⁸.

1.2.2. Vardarbības skolā formas

Daudzo gadījumos dažādās vardarbības formas ir novedušas pētniekus pie atšķirīgiem viedokļiem par šīs parādības multidimensionālo raksturu un uzvedībām. Vardarbība var būt tieša, t.i., uzvedības, kuras satur tiešu upura un varmākas aci pret aci kontaktu, gan netiešas, bez upura un varmākas saskarsmes, kā ļaunprātīgas tenkas vai kibervardarbība (Craig, Pepler & Blais, 2007)¹⁹.

Rigby (2008) iedalīja vardarbības tiešās un netiešās formas, izveidojot sekojošu tabulu²⁰:

¹⁷ Olweus, D. (2007). The Olweus bullying questionnaire. Center City, MN: Hazelden.

¹⁸ Sameer Hinduja, Justin W. Patchin, Cyberbullying Identification, Prevention, and Reaction, cyberbullying Research Center

¹⁹ Craig, W., Pepler, D. & Blais, J., (2007). Responding to Bullying: What Works? School Psychology International, 28, 465 – 477

²⁰ Rigby, K., (2008). Children and Bullying. How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School. USA: Blackwell Publishing

	Tieši	Netieši
Vārdiski	Apvainojošas piezīmes, apsaukāšana, ņirgāšanās, skarba ķircināšana vai apsmiešana	Citu personu pamudināšana kādu aizskart vai apvainot. Ļaundabīgu tenku izplatīšana Nepiedienīgi zvani Apvainojoši teksti, zīmītes vai vēstules
Fiziska	Sišana speršana spļaušana, mešana ar priekšmetiem, ieroču izmantošana	Apzināta vai netaisna izstumšana Personisko lietu pagrābšana un noslēpšana
Žesti	Draudoši žesti, Pastāvīga blenšana	Atkārtota aizgriešanās vai cieša skatīšanās, kas norāda, ka persona nav vēlama

Secinot varam izteikt apsvērumu, ka vardarbības formas primāri nosaka līdzekļi un metodes, kuras varmāka izmanto, lai nodarītu kaitējumu upurim²¹.

a) Fiziska vardarbība

Varmāka izmanto fizisku varmācību kā sišanu, grūšanu vai upura personisko lietu sabojāšanu.

b) Vārdiska vardarbība

Atkārtots runas veids, ko izmanto, lai nostādītu neveiklā stāvoklī vai sāpinātu upuri. Šo runas veidu atspoguļo aizskarošas piezīmes, apsaukāšana, nolikšana, rasistiskas, homofobas vai seksiskas piezīmes.

²¹ Boulton, Karellou, Laniti, Manoussou & Lemoni, 2001. Espelage & Swearer, 2003. Konstantinou & Psalti, 2007. Olweus Bullying Prevention Program, 2007a. Sharp & Smith, 1994. Suckling & Temple, 2001

c) Sociālā vai netiešā vardarbība

Šajos gadījumos varmāka (varmākas) sociāli izolē upuri un izslēdz viņu no citu skolēnu un vienaudžu grupas aktivitātēm²². Sociālā vardarbības var ietvert uzvedības, kas saistītas ar upura pamešanu novārtā, liekot tam justiem nevēlamam (ignorēšana, neļaušana piedalīties sarunā, nepatīkamu vai pazemojošu uzdevumu vai lomu uzlikšana). Sociālās vardarbības primārais mērķis ir upura starppersonu attiecības un tā satur arī apslēptus līdzekļus, kā ļaunprātīgu tenku, pazemojošu detaļu par upura dzīvi un personību (parasti melīgu) izplatīšanu, aprunāšanu.

d) Šantāža

Šī vardarbības forma satur uzvedības, kas ir saistītas ar draudiem un šantāžu, lai piespiestu upuri apmierināt varmākas vai varmāku vēlmes un prasības.

e) Vizuālā vardarbība

Šis vardarbības veids attiecas uz uzvedībām, kas saistās ar kaitīgām vai aizskarošām piezīmēm par upuri. Tās ir apritē skolēnu vidē, izstādītas skolēniem redzamā vietā (sienas, durvis, tāfele) vai pat uz upura (uz muguras, sola, somas, utt.)

f) Elektroniskā vardarbība

Šī vardarbības forma ietver elektronisko ierīču kā mobilo telefonu, interneta, e-pastu utt. izmantošanu, lai izstādītu un izplatītu tekstus, fotogrāfijas vai video, kas pazemo upuri.

g) Seksuālā vardarbība

Šī vardarbības forma satur žestus, aizskaršanu, "jokus" un komentārus par upuri, skečus vai fotogrāfijas ar seksuālu saturu, kuru mērķis ir aizskart, apkaunot vai pazemot upuri.

h) Rasistiska vardarbība

Šī ir īpaša vardarbības forma, kas izpaužas fiziski, psiholoģiski vai sociāli un tās mērķis ir sāpināt upuri par viņa tautību, sociālo izcelsmi vai finansiālo stāvokli, akcentu vai dialektu, un tml. Rasistiskā vardarbība palielina un pastiprina upura ar vilšanos un zaudēšanu saistītās iepriekšējās pieredzes. (Smith, 2003).

²² Lee, C., (2006). Preventing Bullying in Schools. A Guide for Teachers and Other Professionals. London: Paul Chapman Publishing

i) Psihologiskā vardarbība

Šī vardarbības forma var veidoties kā citu vardarbības formu kombinācija, piemēram, draudi, ziņas un e-pasti, pazemojoši zīmējumi, ekspluatācija, emocionāla šantāža, draudi upura drošībai un tās mērķis ir psiholoģiska kaitējuma nodarīšana upurim.

1.3. Varmākas, upura un vērotāja raksturojums

Saskaņā ar vardarbības parādības pētnieku datiem, kopīga iezīme kā varmākām, tā upuriem ir tas, ka viņiem ir vairāk garīgās veselības problēmu, kā viņu vienaudžiem²³. Jāatzīmē, ka gan varmākām, gan upuriem ir kopīgas iezīmes, kas gan noved pie pilnīgi atšķirīgām reakcijām. Šīs iezīmes ir zems pašvērtējums²⁴, tie nāk no nelabvēlīgām ģimenēm ar dažāda veida disfunkcijām.

1.3.1. Varmākas skolā raksturojums

Vairumā pētījumu varmāka skolā tiek minēts kā agresīvs, kam ir grūtības ar augstu pašvērtējumu, impulsīvs, bez līdzjūtības un empātijas pret saviem upuriem, vienlaikus sekmes parasti ir zemas, zem vidējā (Olweus, 1994). Bieži vien uzsvars tiek likts uz stipriem muskuļiem, kas ļauj uzveikt upurus fiziskā ziņā, kā arī uz faktu, ka viņi klasesbiedru vidū ir populāri²⁵. Viņiem vienlaikus ir izteiktas uzvedības problēmas citos, ne-agresivitātes līmeņos, kas saistās ar viņu nespēju vienmērīgi aktivizēties un sadarboties vienaudžu grupā kā arī ar viņu hiperaktīvajām un uzbudinātajām attiecībām ar citiem.²⁶

²³ Fulya CENKSEVEN ÖNDER, Filiz YURTAL, An Investigation of the Family Characteristics of Bullies, Victims, and Positively Behaving Adolescents, Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları İletişim Hizmetleri Tic. Ltd. Şti, 2008

Craig, W. M. (1998). The relationship among bullying, victimization, depression, anxiety and aggression in elementary school children. *Personality and Individual Differences*, 24, 123-130.

Smith, P. K. (1991). The silent nightmare: Bullying and victimization in school peer groups. *The Psychologist*, 4, 243-248.

²⁴ Tsiantis

²⁵ Tsiantis et al

²⁶ Wolke D., Woods S., Bloomfield L. and Karstadt L., 2000, "The association between direct and relational bullying and behaviour problems among primary school children", *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41(8), Ū. 989-1002.

Lai arī tiek izteikts viedoklis par varmāku sociālo iemaņu trūkumu un problēmām apstrādāt sociālo informāciju²⁷ (Crick and Dodge 1994), daudzus varmākas nevar uzskatīt par vienkārši sociāli mazspējīgiem, bet saskaņā ar Sutton et al (1999) viņi jāuzskata īpaši kompetentiem no sociālā redzes punkta, jo viņi spēj manipulēt ar citiem. Tādejādi nav skaidrs, vai varmākam trūkst jūtīguma un atbilstošas sociālās uztveres, vai arī viņiem ir pastiprināta sociālā uztvere un viņi rīkojas kā varmākas labi apzinoties savas spējas un kaitējumu, ko viņi var nodarīt saviem upuriem Rigby (2008)²⁸.

Daudzi pētījumi atklāj, ka neskatoties uz sociālo iemaņu pakāpi kāda varmākam ir, nav vai ir attīstīta, viņiem ir ekstremāli zeme empātija gan kognitīvā, gan emocionālā līmenī, citiem vārdiem, viņi nespēj uztvert upura domas un emocijas un iejusties viņu emocionālajā stāvoklī, vai kā apgalvo Rigby (2008) "*viņiem nav emocionālas intereses par citiem*". Turpinot par varmākas personību Menesini un līdzstrādnieki (2003) papildināja, ka varmākas izrāda morālu nesasaisti veidā kā viņi uztver taisnīgumu un ar to saistītās uzvedība un, ka viņiem nav kauna un personīgās atbildības sajūtas²⁹.

Daudzi pētījumu uzrāda agresivitāti kā galveno skolas varmākas raksturojumu. Tomēr jāpaskaidro, ka skolas varmākas agresivitāte kvalitatīvi atšķiras no vienkārši agresīva bērna uzvedības. Vienkārši agresīvs bērns nevērš savu agresivitāti pret kādiem īpašiem cilvēkiem, kamēr skolas varmākam ir nepieciešams "radīt" specifisku upuri, viņš/ viņa vērs savu agresivitāti pret īpašiem cilvēkiem, kuriem ir nepieciešamās īpašības, lai viņi kļūtu par upuriem, tādejādi sniedzot skolas varmākam meklēto apmierinājumu.

Ir svarīgi saprast un koncentrēties uz cēloņiem, kuru dēļ bērns pieņem varmākas uzvedību pret citiem, ne tikai tāpēc, ka šāda informācija ir īpaši svarīga, lai izveidotu politikas un stratēģijas vardarbības parādības novēršanai un prevencijai, bet arī tāpēc, ka arī varmāka ir persona, kam nepieciešama aizsardzība un rūpes. Bieži vien viņš/ viņa ir varmācīgas uzvedības upuris vai izstumtais savas ģimenes vidē³⁰.

²⁷ Crick and Dodge 1994, A review and reformulation of social information processing mechanisms in children's social adjustment. Psychological Bulletin 115, 1, January, 74-101

²⁸ Rigby K. 2008b, Children and bullying. Victoria: Blackwell Publishing

²⁹ Menesini E, Sanchez, V. Fronzi A, Ortega R, Costabile A, and Logeudo G (2003) Moral emotions and bullying: A cross national comparison of differences between bullies, victims and outsiders, Aggressive Behavior 29 515 530

³⁰ Stavros P. Kyriakides, 2007

Varmākas bieži vien attīstās savas ģimenes vidū, kurā ir nepārprotami disfunkcionāli mehānismi, bieži notiek vardarbība, gan kā vecāku uzspiest izglītošanas un soda līdzeklis (fiziski sodi), gan kā veids, kādā tiek risinātas domstarpības ģimenes locekļu starpā, viņi bieži ir vardarbības ģimenē liecinieku un vērotāji³¹. Pētot varmākas vecāku raksturojumus, bieži vien izrādās, ka tēvi arī ir bijuši skolas varmākas³², kaut arī tagad viņi izrāda rūpes par vecāku pienākumu pildīšanu³³.

1.3.2. Vardarbības skolā upura raksturojums.

Faktiski pēc definīcijas nav nekādu īpašību, kurām varētu uzkraut atbildību par konkrētā skolēna kļūšanu par upuri. Tomēr, noteiktas īpašības un uzvedības pievērš varmāku uzmanību un veicina konkrēto skolēnu kļūšanu par upuriem. Šādas īpašības var būt: grūtības mācībās, īpaši labas sekmes skolā, sociālo iemaņu trūkums, uzvedības problēmas kombinācijā ar kādu vai visām minētajām īpašībām.

Saskaņā ar Cullingford un Brown (1995) pētījumu, liels skaits vardarbības skolā upuru uzrādīja īpašības, kas ne vienmēr bija pastāvīgas, bet pietiekamas, lai atšķirtos no citiem skolēniem un atdalītu viņus no sociāli akceptēta vienaudžu grupas modeļa³⁴. Šīs novirzes, būtiskas vai nē, no vidēji akceptētā līmeņa veido pamatcēloni, kāpēc skolēni ar labi attīstītu attieksmi pret mācībām (konsekventa atbildība par savu skolēna lomu), bērni no citām tautībām un kulturālās vides vai bērni ar invaliditāti krīt par šādas uzvedības upuriem³⁵.

Tāpat kā gadījumā ar skolas varmāku, upura ģimenes vide un vecāku/ bērnu attiecības ir nozīmīgi saistītas ar bērna kļūšanu par upuri skolas vidē. Cowie, Boulton

³¹ Nestoridou Aik. Karakasi A., Zagalis Th., Daskalaki A., "The school bullying phenomenon, "Technological Institute of Athens, ed. 22, p. 22 - 24, 2010
Kyriakides S.P., Bullies and victims: research data for victimization in school and ways of prevention, The Greek Review of Social Research, 122 A. 2007, 91-106
Kokkevi A., Stavrou M., Fotiou A., Kanavou E., "Teenagers and violence. National student research" [Εφηβοί και βία. Πανελλήνια έρευνα στους μαθητές] 2010, EP

³² Farrington D. P., 1995, "The Twelfth Jack Tizard Memorial Lecture. The development of offending and antisocial behaviour from childhood: Key findings from the Cambridge study in delinquent development", Journal of Child Psychology and Psychiatry, 360, Ū. 929-964.

³³ Baldry A., Farrington D., 2000, "Bullies and delinquents: Personal characteristics and parental styles", Journal of Community and Applied Social Psychology, 10, Ū. 17-31.

³⁴ Cullingford, C. & Brown, G. (1995) Children's perceptions of victims and bullies. Education 3-13, 23 (2), 11-17.

³⁵ Nestoridou Aik. Karakasi A., Zagalis Th., Daskalaki A., 2010, "The school bullying phenomenon, "Technological Institute of Athens, ed. 22, p. 22 – 24.

un Smith (1992) salīdzinošais pētījums parāda korelāciju starp bērna atkarību no saviem vecākiem un iespējamo kļūšanu par upuri pirmajos skolas gados³⁶.

Kumpulainen un līdzstrādnieki (1998) pierāda, ka vardarbības skolā upuru problēmas ir gan iekšējas, gan ārējas³⁷. Vairumā gadījumi upuri ir intraverti, klusi un jūtīgi bērni, kas neizrāda provokatīvu vai agresīvu uzvedību, kas attaisnotu uzbrukumus un vardarbību, ko viņi pieredz. Viņus arī raksturo kā vientuļus cilvēkus, dažkārt nenobriedušus, kuriem trūkst komunikācijas iemaņu un spēju risināt problēmas (Olweus, 1999).

Schwartz, Dodge un Coie (1993) apgalvo, ka dažas uzvedības, kas veicina kļūšanu par upuri, ir saistītas ar upura nespēju izrādīt pašpārliecinātību un tendenci sekot spēles vai citas sociālās aktivitātes laikā citu norādījumiem un instrukcijām³⁸.

Varmācības upuri reti iestājas par sevi, viņi necinās. Parasti viņi reaģē ar aiziešanu, asarām un dusmām³⁹. Šiem skolēniem ir daudz vairāk nemiera un nedrošības ka viņu klasesbiedriem un veidojas intravertas personības, kam ir maz vai nav nemaz draugu⁴⁰.

Lai arī vardarbības skolā upuri var pārvarēt un tikt galā ar savu mocīšanu vēlākajos skolas gados vai pēc skolas, negatīvās emocijas un pieredze var vilkties līdz ilgstošī vai pat visu atlikušo dzīvi.

Vardarbības skolā upurus iedala divās kategorijās: tajos upuros, kas ir padevīgi vai paklausīgi un tajos, kas ir provokatīvi.

Īpaši padevīgie upuri ir upuru tips, kas parādās arvien biežāk. Tie ir nemierīgi un nedroši cilvēki, kam ir tendence sevi izolēt, izplūst asarās varmācības gadījumā, viņi

³⁶ Cowie, H., Boulton, M. J., & Smith, P. K. (1992). *Bullying: Pupil relationships*. London: Kogan Page.

³⁷ Kumpulainen, K., Räsänen, E., Henttonen, I., Almqvist, F., Kresanov, K., Linna, S., Moilanen, I., Piha, J., Puura, K., & Tamminen, T. (1998). Bullying and psychiatric symptoms among elementary school-age children. *Child Abuse & Neglect*, 22, 705-717.

³⁸ Schwartz, D., Dodge, K. A., & Coie, J. D. (1993). The emergence of chronic peer victimization in boys' play groups. *Child Development*, 64, 1755-1772.

³⁹ OLWEUS D. (1996). Bully/victim problems in school. *Prospects*, 26 (2), 331-359.

⁴⁰ Tsiantis G. Et al, "School Bullying in primary school: students' and teachers' opinions", *Association for the Psychosocial Health of Children and Adolescents*, 10(1): 97-100

TRINDER M. (2000). Bullying: A Challenge for Our Society. *Victorian Parenting Centre News*, 3, 3-6.

LOWENSTEIN L.F. (1994). The intensive treatment of bullies and victims of bullying in a therapeutic community and school. *Education Today*, 44 (4), 62-68.

nepieņem vardarbības pielietošanu un, pateicoties nedrošībai un zemajam pašvērtējumam, viņi nereaģē uzbrukuma gadījumā.

lai arī ne pārāk bieži sastopamie provokatīvie upuri pieprasa varmākas uzmanību un interesi ar apnicīgu vai provokatīvu uzvedību un pret viņiem negatīvi izturas visa klase. Šo skolēnu uzvedību raksturo nemiera un agresivitātes kombinācija, un viņi savu vienaudžu vidū nav populāri. Schwartz, Dodge, Pettit and Bates (1997) apgalvo, ka provokatīvie/ agresīvie upuri ir pieredzējuši sodāmu, nežēlīgu un skarbu izturēšanos savās ģimenēs⁴¹.

Gan padevīgajiem, gan provokatīvajiem upuriem ir zems pašvērtējums un paštēls, vienlaicīgi daudziem ir attīstījusies vainas sajūta par savu upura lomu. Vairumam no viņiem nav draugu, kas varētu viņus atbalstīt emocionāli vai darboties kā aizsargātāji; pat ja viņiem ir daži draugi, tie nav spējīgi darboties šādā veidā.

Olweus (1997) pētījums parādīja, ka nozīmīgs skaits skolēnu- upuru palika šajā lomā ilgi vēl pēc vardarbības pret viņiem beigām.

Daudzi pētījumi parāda, ka vardarbības skolā upuriem ir psihosomatiskas problēmas kā galvassāpes, vēdersāpes, miega traucējumi un tml., kā arī psiholoģiskas problēmas kā depresijas, pašnāvnieciskas tieksmes, nemiera simptomi, emocionāla nedrošība, bailes no skolas, adaptācijas grūtības, bet vēl zemāks pašvērtējums, paštēls, emocionālas grūtības un vientulības sajūta⁴².

Visbeidzot, vardarbības skolā upuri savā pieaugušo dzīvē vari izrādīt nozīmīgus trūkumus savu sociālo lomu apmierinošā izpildē, var nespēt uzņemties atbildību, veidot starppersonu attiecības un normālu seksuālo dzīvi (Giovazolias ,2007)⁴³.

⁴¹ Carney, A. and Merrell, K. (2001). Bullying in Schools: Perspectives on Understanding and Preventing an International Problem. *School Psychology International*, 21: 364–382.

Schwartz D, Dodge KA, Pettit GS, and Bates JE. (1997). The early socialization of aggressive victims of bullying. *Child Development* 68: 665-675.

David Schwartz, Kenneth A. Dodge, Gregory S. Pettit and John E. Bates(1997) The Early Socialization of Aggressive Victims of Bullying *Child Development* Vol. 68, No. 4 (Aug., 1997), pp. 665-675

⁴² Hazler RJ.(1996). *Breaking the Cycle of Violence: Interventions for Bullying and Victimization*. Washington, DC: Accelerated Development.

Fuller A. (1998). *From Surviving to Thriving: Promoting Mental Health in Young People*. Camberwell Victoria, Australian Council of Education Research Press.

Trinder M. (2000). Bullying: A Challenge for Our Society. *Victorian Parenting Centre News*, 3, 3-6.

Griffin, R. S. and Gross, A. M. (2004) Childhood bullying: current empirical findings and future directions for research. *Aggression and Violent Behavior*, 9:379-400.

⁴³ Giovazolias, A., 2007, *School Bullying and victimization. Special Characteristics and Handling*.

1.3.3. Vērotāju loma vardarbības skolā gadījumos

Vardarbības skolā incidentos pēc varmākas un upura lieciniekiem un vērotājiem ir nozīmīga loma. Par liecinieku vai vērotāju uzskata personu, kas nav ne varmāka, ne upuris, bet zina par incidentu vai to pasīvi vēro. Lai arī liecinieks vai vērotājs nav tieši iesaistīts incidentā, viņu tas var netieši ietekmēt vai iesaistīt, pirmkārt jau emocionālā līmenī.

Puse no skolēniem, kas piedalījās Cullingford un Brown (1995) pētījumā atzina, ka ir bijuši šādu incidentu lieciniek⁴⁴.

Norāde uz viņu lomām:

- a) viņi zina par to, kas notiek, saprot, kurš ir varmāka un kurš ir upuris, bet viņi neiejaucas
- b) viņi vēlās piedalīties varmākas sodīšanā, šādi izrādot savu spēku. lai sasniegtu šo mērķi, viņi pieņem lomas, kas akceptē agresivitāti un varas izrādīšanu kā spēcīgu ieroci.
- c) viņi uzstājas kā "glābēji" graujot upuri un izrādot pārāk aizsargājošu uzvedību.
- d) viņi paliek pasīvi, lai arī viņi zina par šāda incidenta ietekmi uz upura psiholoģiju, emocijām, ikdienas dzīvi kā arī uz skolas vidi kopumā (Lee, 1996).

Iespējams, ka vērotāji rīcība, lai ietekmē incidenta iznākumu upura vai varmākas labā, atkarībā tā, kā viņš/ viņa uzvedīsies vai iesaistīsies incidentā.

Clarkson (1996)⁴⁵ plašajā pētījumā ir dotas norādes par lielu skaitu aculiecinieku kategorijām un tipiem, atkarībā no incidenta, kā piemēram:

- "Rokas gaisā". Tā nav nama darīšana

Upuris lūdz palīdzību, bet vērotājs atsakās iejaukties. Viņš nevēlas iejaukties un uzskata, ka par notiekošo ir atbildīgas aktīvi iesaistītās puses.

- "Neitrālais". Es nevēlos nostāties neviena pusē.

Lai arī vērotājs saprot situācijas nopietnību un kurš ir vājākais, viņš vienkārši neiejaucas. Upura uztverē šī uzvedība ir negatīva neobjektivitāte.

- "Uz žoga". Patiesības ir kaut kur pa vidum.

⁴⁴ Cullingford, C. & Brown, G. (1995) Children's perceptions of victims and bullies. Education 3-13, 23 (2), 11-17.

⁴⁵ Clarkson P. (1996), The observer. London: Whurr Publishers

Vērotājs izvairās noteikt savu viedokli un uzskata, ka viss ir atkarīgs no uztveres. Iespējams, viņam ir grūti vai tā ir vardarbība vai nav, bet viņš saprot upura izjūtas un savu pasivitāti.

- “Līdzsvars” Es negribu šūpot laivu.

Tas nozīmē bailes iejaukties vardarbības incidentā. Lai arī savā uzvedībā viņš izrāda ārēju mieru un klusumu, viņa patiesās izjūtas par upuri paliek apslēptas.

- “Samulsušais”: lietas ir sarežģītākas, nekā šķiet.

Neizpratne un mulsums tiek izmantots kā iegansts vērotāja pasivitātei.

- “Neskaidra bilde” Man nav visas nepieciešamās informācijas.

Vērotājs paliek pasīvs tāpēc, ka viņš/ viņa uzskata, ka viņam nav pilnas ainas par iesaistītajām pusēm un viņu motīviem. Vērotājs skaidri saskata, kurš vardarbības incidentā ir upuris un pilnīgākas informācijas gaidīšana var tikai padarīt situāciju sliktāku.

- “Sāpīga pieredze” Es negribu tikt atkal sāpināts.

Vērotāja pasivitāte ir saistīta ar negatīvu vai traumatisku pieredzi līdzīgā situācijā pagātnē.

“Nenožīmīga persona”. Viņa. viņas iejaukšanās nebūs nozīmes.

Vērotājs neiejaucas, jo domā, ka viņa/ viņas iejaukšanās neko nemainīs. Šajos gadījumos parasti ir vainas pazīmes vai nespēja palīdzēt.

- “Spriedums” Es saku patiesību, kādu to redzu.

Šis vērotājs apzinās vardarbības sarežģīto dabu. Vērotājs uzticas tika informācijai, ko saņem no neiesaistītajām personām.

- “Paklausīgais” Es vienkārši ievēroju noteikumus.

Viņi pacieš redzot varmākas varu un izvairās no grūtiem lēmumiem savas padevības dēļ. Upuris tiek ignorēts, jo pastāvošie noteikumi ir tieši saistīti ar darbības rezultātiem.

- “Tas uz mani neattiecas”

Vērotājs neiejaucas, jo incidents tieši viņu neskar, līdz varmāka nevēršas pret viņu.

- Upura vaina. Tiek vainots upuris.

Šajos gadījumos incidentu uztver kā taisnīgu un vaino upuri.

Ir svarīgi zināt tos elementus, kas ietekmē cilvēkus rīkoties kā “pozitīvam” aculieciniekam, t.i., izturēties pozitīvi pret upuri. Šajā sakarā Rigby (2008) apgalvo:

Pamatskolas apmeklēšana

Pamatskolas skolēniem ir lielāka tendence nostāties upura pusē, kā augstāko klašu skolēniem. Tāpēc viņu izpratne par vardarbības skolā problēmām un pozitīvas reakcijas pret upuri veidošanās būs sekmīgāka, ja par to tiks runāts jau jaunākajās klasēs.

Izpratne un sapratne par citu emocijām un pozitīvo iezīmju upura raksturā atpazīšana, lai rīkotos pret viņu pozitīvi.

Pozitīva reakcija un palīdzības piedāvāšana biedram tiek uzskatīta par pozitīvu personības īpašību. Šo īpašību var kultivēt un attīstīt ar atbilstošu audzināšanu un ģimenes un skolas vides atbalstu. Klasē skolēnu izpratni var paaugstināt efektīvā apmācības procesā.

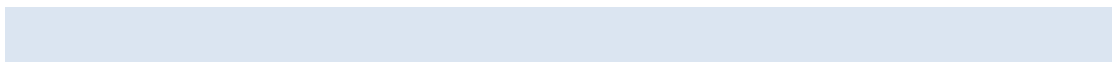
Iepriekšējā pozitīvā vērotāja pieredze.

Skolēni, kuri ir palīdzējuši varmākas upurim pagātnē, uzrāda lielākas spējas darīt to pašu un viņiem ir pozitīva attieksme pret palīdzības piedāvāšanu upurim.

Pagātnē nav bijis iesaistīts varmākas – upura attiecībās.

Parasti skolas varmākas ir tendēti izveidot savstarpēji atbalstošas attiecības viens ar otru, un viņi reti kad palīdz upurim, ja kļūst par vardarbības incidenta vērotājiem. Līdzīgi, personas, kas pagātnē pašas ir bijuši upuri, izvairās piedāvāt palīdzību upurim, jo viņiem ir traumatiska pieredze un emocionāls satraukums par izjusto.

Rigby arī apgalvo, ka attieksmi pret skolu varmākām un upuriem vairāk veido viņu vienaudži un draugi nekā skolotāji un vecāki.

2.DAĻA. PĒTĪJUMA REZUTĀTI

2.1 Metodoloģija

2.1.1 Anketa

Pētījuma anketa ir galvenais pētniecības rīks un tā strukturāli sastāv no 6 tematiskām vienībām, kas ļauj datus analizēt vairākos līmeņos, un attiecas uz

- varmākas profilu un raksturojumu
- upura profilu un raksturojumu
- vērotāja profilu un raksturojumu
- problēmas fenomenoloģiju (intensitāti, mērogu, formām un izpausmēm)
- izpratni par nepieciešamību tikt galā ar šo problēmu
- iespēju ieteikt priekšlikumus par metodēm un līdzekļiem, kurus skolēni paši vēlētos izmantot šim nolūkam.

Detalizētāk anketas vienības satur:

- pirmā nodaļa attiecas un respondenta demogrāfisko un personisko raksturojumu. Bez demogrāfiskās informācijas, anketa koncentrējas arī uz skolēna ģimenes situāciju, viņa/ viņas piedalīšanos aktivitātēs skolas vidē., aktivitātēm un socializēšanos ārpus skolas. Šie dati ir svarīgi, jo var sniegt noderīgu informāciju gan par upura, gan varmākas profilu.

Jautājumi par skolēna ģimenes situāciju, t.sk., par dzīves apstākļiem, attiecībām ar vecākiem un izglītības formām ir noformulēti maksimāli piesardzīgi, jo īpaši jautājumi, no kuriem nekādos apstākļos nevar izvairīties, par bērna iespējamajām problēmām mājās.

Meklējot faktoros, kas noved pie tā, ka bērns kļūst par varmāku skolā un uzvedībām, kas veicina kļūšanu par upuri, mēs atklājām, ka gandrīz visa literatūra un attiecīgie pētījumi atsaucas uz detaļām, kas ir saistītas ar disfunkcionālu vidi ģimenēs, disfunkcionālās attiecības starp bērnu un citiem ģimenes locekļiem, finansiālajiem faktoriem, kā arī veidu, kādā bērns mājās risināt sadursmes un strīdus. Šādu informāciju nav iespējams iegūt ar tiešiem

jautājumiem, tāpēc tā tiek iegūta ar netiešu jautājumu kombināciju (jautājums 3-11).

Otrs svarīgs informācijas veids, kas palīdz noteikt varmākas un upura profilus ir saistīts ar aktivitātēm skolas vidē. Tas nesatiecas tikai uz sekmēm skolā, bet arī uz skolas apmeklēšanu, piedalīšanos un integrācijas skolas vidē pakāpi, kā arī uz attiecībām, kādas ir izveidojušās ar citiem skolēniem (jautājums 11-15).

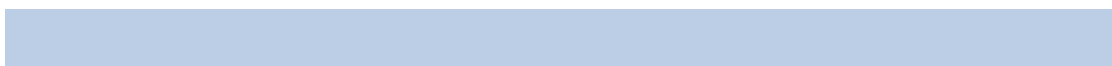
- Otrā vienības attiecas uz informāciju, kas saistīta ar vardarbības parādību, veidu, kādā skolēns to uztver, izpratnes par dažādiem vardarbības tipiem pakāpi un arī sapratni par starpību starp vardarbību un vienkārši apnicīgu un nevēlamu uzvedību.

Vienlaikus tā sniedz noderīgu informāciju par problēmas fenomenoloģiju, skolēnu pieredzētās vardarbības intensitātes pakāpi. No vienas puses 16.jautājums funkcionē gan kā informācijas par respondenta izpratnes par vardarbību skolā pakāpi avots, no otras – kā kontroles jautājums, kas ļauj novērtēt reakciju saistībā ar bērna iespējamo upura vai varmākas lomu. 17. līdz 20. jautājumi sniedz informāciju saistībā ar skolēna drošības vai nedrošības sajūtu un tos ir jāanalizē kombinējot ar jautājumiem par vardarbību un jautājumiem par skolēna iespējamo upura lomu.

- Trešā vienība ir saistīta ar skolēna iespējamo upura lomu un var funkcionēt kā informācijas par upura profilu un personību (kopā ar pirmo vienību) avots, bet sniedz arī informāciju par biežākajiem vardarbības veidiem, kā arī varmākas – upura attiecībām.
- Ceturtā vienība attiecas uz informāciju par varmākas personību un profilu (kopā ar pirmo vienību). Šajā vietā ir svarīgi atzīmēt, ka varmākas profilu var analizēt, salīdzinot ar upura profilu, un tādejādi analizēt iespējamās viņu attiecības.

Abās iepriekšējās vienībās uzsvars tika likts uz jaunajām vardarbības skolā formām (kibervardarbību), kā arī uz vardarbības izpausmēm citās skolēnu aktivitāšu vietās ārpus skolas vides. Jautājumi tika noformulēti ļoti piesardzīgi, sniedzot arī skolēniem iespēju neatbildēt uz jautājumu, ja viņi to nevēlas.

- Piektā vienība pēta informāciju par to, kā vardarbības skolā gadījumus uzver vērotāji. Teorētiskā līmenī jau ir uzsvērtā pasīvo vērotāju loma gan upurim, gan varmākam. Šī vienība pēta, kāpēc vērotājs reaģē vai nereaģē uz vardarbības incidentu, kādās formās šī reakcija notiek, kā arī kam viņš uzticas.
- Visbeidzot sestā vienība analizē jaunajiem cilvēkiem sniegtās informācijas par vardarbības parādību kvalitāti, kā arī sniedz informāciju par skolēniem, kuri pauž lielāku vēlmi/ vajadzību pēc papildus informācijas. Tomēr vissvarīgākā informācija šajā vienībā attiecas uz to, kāda veida informāciju viņi vēlētos saņemt, tās saturu, metodēm un līdzekļiem, ko viņi vēlētos izmantot, kā arī uz organizācijām un personām, kas viņuprāt būtu vispiemērotākās šim nolūkam. Šī informācija var būt svarīgs līdzeklis, izsakot priekšlikumus un veidojot stratēģijas problēmas risināšanai, kas būtu jaunajiem cilvēkiem pieejamas un atbilstu viņu konkrētajam raksturojumam un vajadzībām.

2.1.2. Lauka pētījumi

Mērķauditorija

Pētījuma mērķauditorija visās sešās dalībvalstīs ir vidējo klašu skolēni.

Pētījuma forma

Pētījums izlases kopā ar strukturētas elektroniskas anketēšanas metodi.

Izlases kopa.

Izlases kopas lielums tika noteikts 16 227 vienības ar attiecīgu pārstāvību. Pie skolēniem vērsās caur attiecīgajām skolām. Skolas tika izvēlētas, pamatojoties uz stratificētu analoģu izvēli, bet skolēnus skolās izvēlējās no skolēnu saraksta, pamatojoties uz sistemātisko atlasī.

Sekojošajā tabulā ir parādīts izlases kopas sadalījums starp visām sešām dalībvalstīm.

1.tabula Izlases kopas sadalījums pa valstīm

Valsts	Izlases kopa
Grieķija	4987
Itālija	5042
Lietuva	2414
Bulgārija	1067
Igaunija	1596
Latvija	1121

Datu savākšana

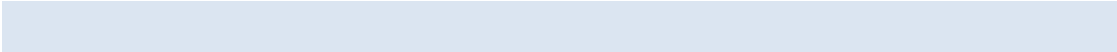
Dati tika vākti, izmantojot anonīmu, strukturētu, elektronisku anketu, kas bija pieejama projekta mājas lapā.

Elektroniskā anketa tika izveidota, sadarbojoties ar Question Pro. Anketas fināla variants ir atrodams sekojošā adresē: <http://questionpro.com/t/AHDunZLXob>

Elektroniskas anketēšanas priekšrocības

Dažas no elektroniskas anketēšanas priekšrocībām ir:

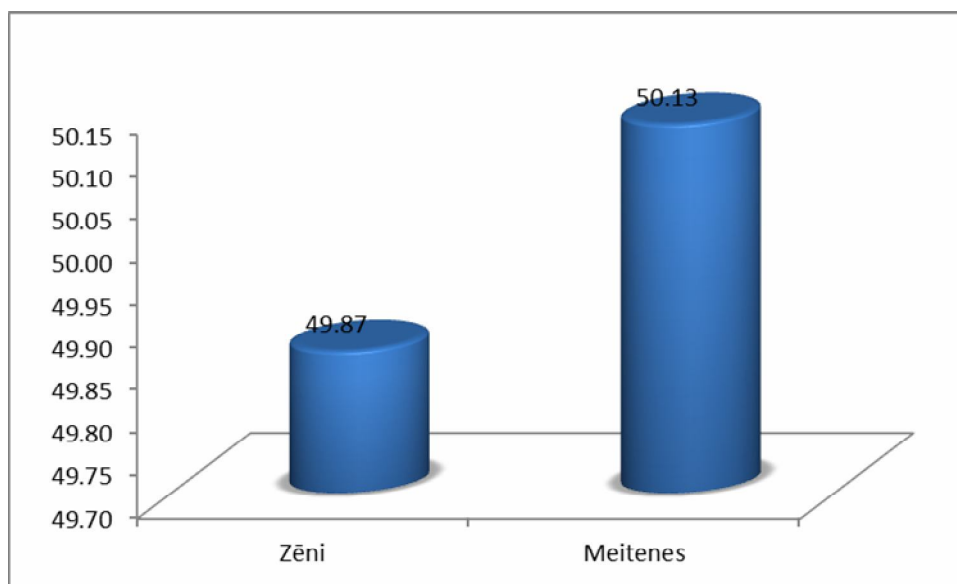
- respondenta anonimitāte
- dalībnieku atbilžu lielāks godīgums, jo nav personiska kontakta ar pētnieku

- iespēja izvairīties no kļūdām manuāli ievadot atbilžu datus
 - daudz ātrāka pētījuma gaita
 - iespēja piekļūt attāliem reģioniem.
-

2.2. Izlases kopas raksturojums

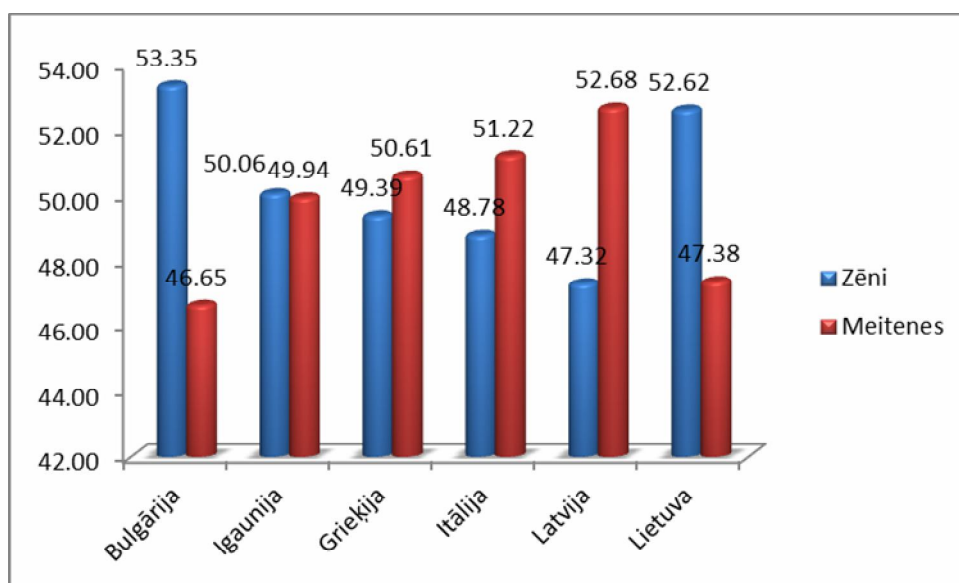
Šajā nodaļā parādīts izlases kopas profils. Attiecībā uz dzimumu 50.13% dalībnieku bija meitenes, 49.87% zēni. 1.un 2.attēlā parādīts dzimumu sadalījums sešās dalībvalstīs.

1.attēls Respondentu dzimums izlases kopā

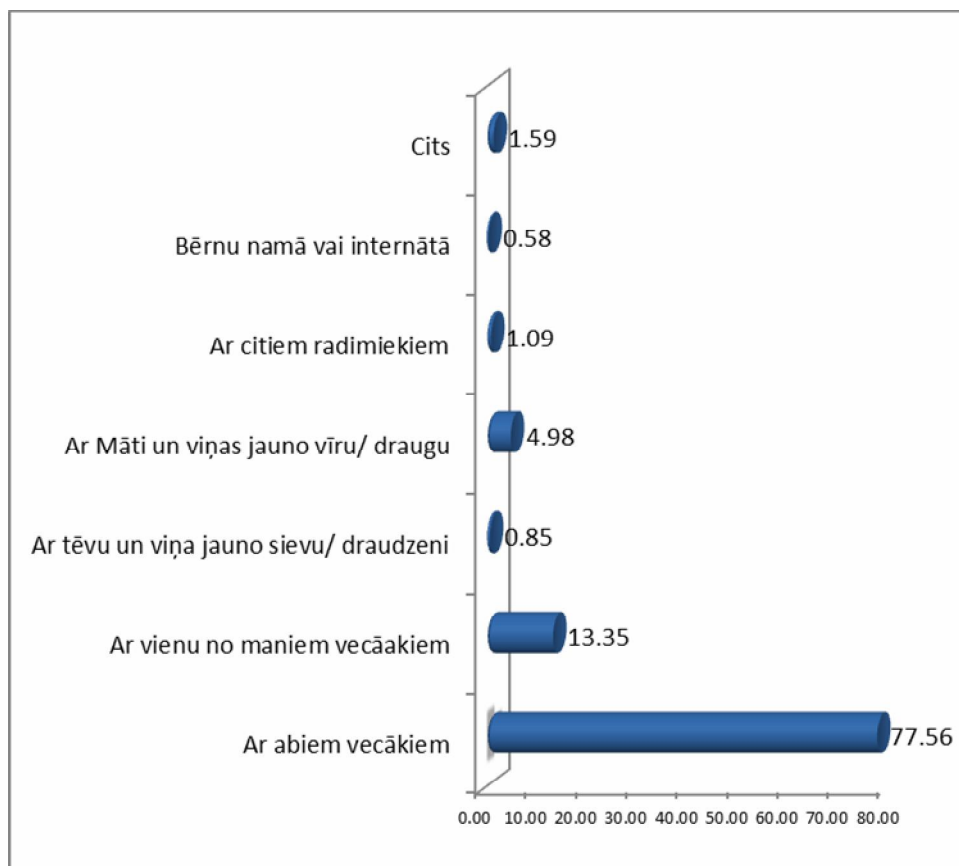
Respondentu sadalījuma pa dzimumiem svārstības atsevišķām valstīs bija minimālas.

2.attēls Sadalījums pa dzimumiem atsevišķās valstīs

Sekojošajā attēlā iz parādīta skolēnu vide ģimenē. 77.56% no kopējā respondentu skaita apgalvoja, ka viņi dzīvo kopā ar abiem vecākiem. Ļoti neliels skaits (0.58%) dzīvo internātos. Otrā lielākā, bet ļoti atšķirīgā pēc lieluma, daļa (13.35%) dzīvo kopā ar vienu no vecākiem.

3.attēls. Ģimenes stāvoklis

Skolēnu ģimenes stāvokļa sadalījums pa valstīm ir īpaši interesants. Lai arī lielākā daļa dzīvo kopā ar abiem vecākiem, starp valstīm ir lielas atšķirības. Grieķijā un Itālijā ir vislielākā daļa skolēnu, kas dzīvo kopā ar abiem vecākiem (84.43% un 83.96%, attiecīgi), kamēr Igaunijā tādu ir vismazāk (57.42%). Latvijā ir viszemākais internātos dzīvojošo skolēnu procents (0.18%).

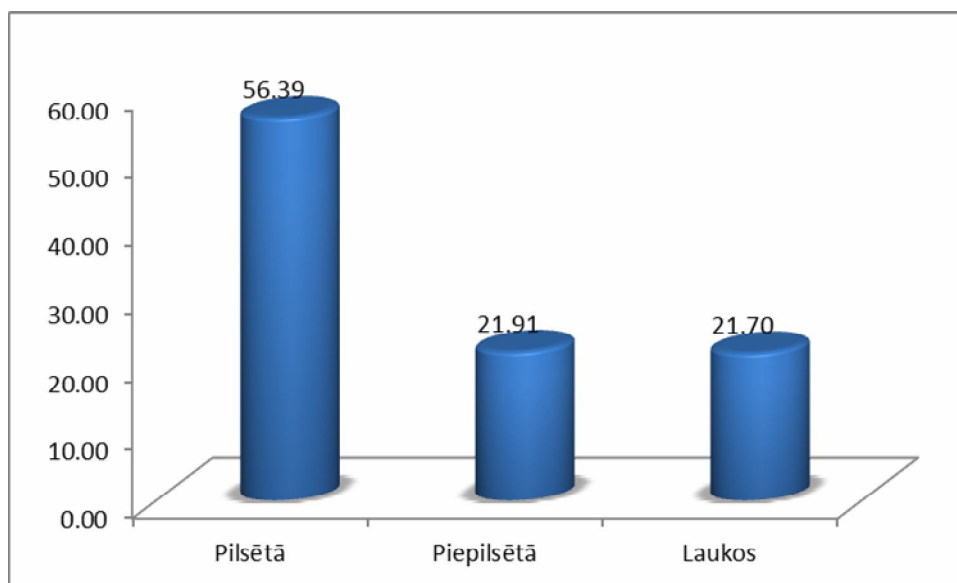
(57.41%).

2.tabula. Ģimenes stāvoklis valstīs

	Ar abiem vecākiem	Ar vienu no maniem vecākiem	Ar tēvu un viņa jauno sievu/partneri	Ar māti un viņas jauno vīru/partneri	Ar citiem radiem	Internātā	Cits
Bulgārija	69.77%	18.83%	2.26%	6.31%	1.04%	0.75%	1.04%
Igaunija	57.41%	22.68%	1.13%	13.13%	1.51%	0.69%	3.45%
Grieķija	84.43%	9.55%	0.47%	1.99%	0.99%	0.67%	1.91%
Itālija	83.96%	10.11%	0.54%	3.31%	0.40%	0.46%	1.22%
Latvija	66.82%	20.18%	1.52%	8.07%	2.87%	0.18%	0.36%
Lietuva	71.86%	16.17%	1.17%	7.17%	1.67%	0.67%	1.29%

Sekošais attēls parāda urbanizācijas pakāpi. Kā redzams, 56.39% dzīvo pilsētās, kamēr piepilsētas un lauku apvidos dzīvo gandrīz vienāds skolēnu skaits (21.91% un 21.70%, attiecīgi).

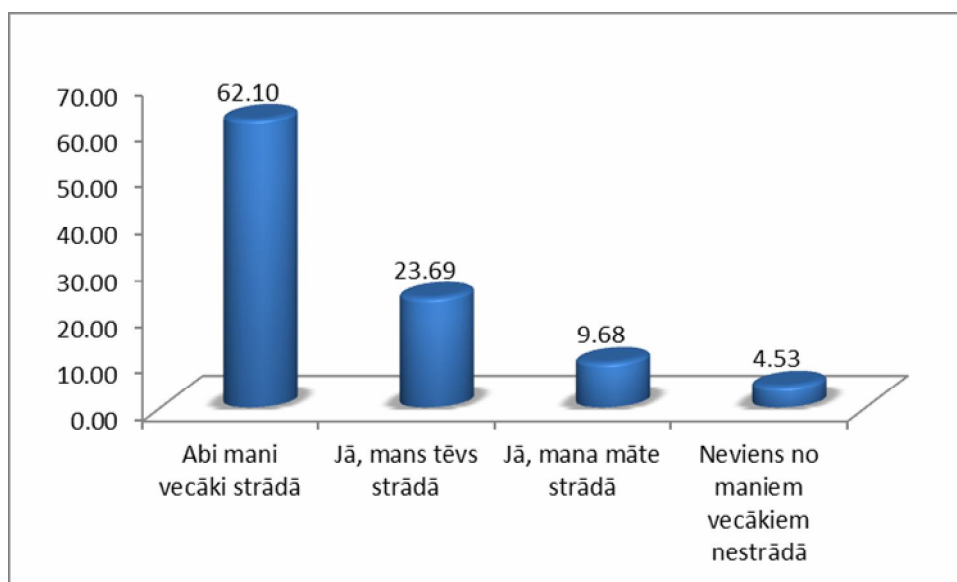
4.attēls. Dzīvesvieta

Nākamais attēls attiecas uz vecāku nodarbinātību. 62.1% no kopējā respondentu skaita apgalvoja, ka abi viņu vecāki strādā, bet 23.69% apgalvoja, ka strādā tikai viņu

tēvs, kamēr 4.53% apgalvoja, ka neviens no viņu vecākiem nestrādā. Šī jautājuma, tāpat, kā jautājuma par problēmām ģimenes vidē mērķis, bija noskaidrot finansiālā faktora saistību ar kļūšanu par upuri skolas vidē vai līdzīgiem incidentiem, kā arī ģimenes disfunkcionalitātes pakāpi.

5.attēls Vecāku nodarbinātība

Vecāku nodarbinātībā ir milzīgas atšķirības starp valstīm. Latvijā (71.1%), kam seko Bulgārija (69.61%) ir valstis, kurās vislielākais procents abu vecāku strādā. Zemākais procents ir Grieķijā (55.88%).

3.tabula Vecāku nodarbinātība pa valstīm

	Abi mani vecāki strādā	Jā, mans tēvs strādā	Jā, mana māte strādā	Neviens no maniem vecākiem nestrādā	Kopā
Bulgārija	69.61%	13.61%	15.05%	1.73%	100.00%
Igaunija	66.56%	15.68%	14.73%	3.03%	100.00%
Grieķija	55.88%	30.81%	7.38%	5.94%	100.00%
Itālija	63.09%	28.75%	5.66%	2.50%	100.00%
Latvija	71.10%	11.76%	13.55%	3.59%	100.00%
Lietuva	62.42%	13.71%	15.34%	8.53%	100.00%

Kā atzīmēts 23% atbilžu, lielākā problēma ar ko saduras ģimenes, ir finansiālā problēma. Nākamā lielākā problēma ir neregulāra algas izmaksa. 54.75% apgalvoja, ka viņu ģimenes nav īpašu problēmu.

4.tabula Problēmas ģimenē

Problēmas ģimenē	Procenti
Finansiālās problēmas	23.00%
Vecāku savstarpējo attiecību problēmas	7.57%
Problēmas attiecībās ar vecākiem	5.52%
Dusmu pārvarēšanas un citas uzvedības problēmas	4.26%
Problēmas ar likumu	1.28%
Veselības problēmas	8.16%
Problēmas ar alkoholu vai citām apreibinošām vielām	2.54%
Problēmas darbā (t.sk. bezdarbs, neregulāra algas izmaksa)	11.43%
Nav īpašu problēmu	54.75%
Cits	6.16%

Interesants ir zemāk dotais sadalījums pa valstīm. Kā jau tas bija pašreizējā situācijā gaidāms, Grieķijā ir vislielākais finansiālo problēmu īpatsvars.

5.tabula. Ģimenes problēmu sadalījums pa valstīm.

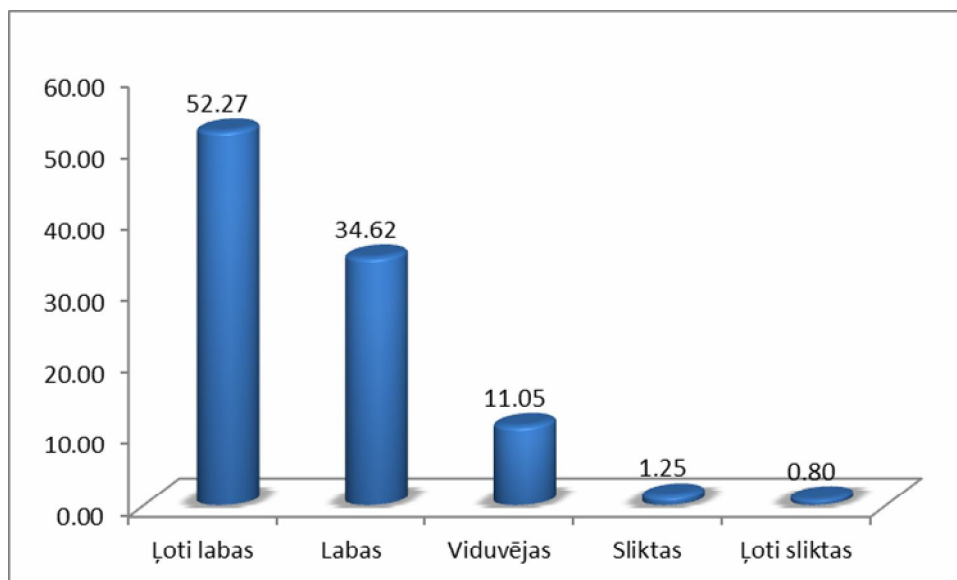
	Bulgārija	Igaunija	Grieķija	Itālija	Latvija	Lietuva
Finansiālās problēmas	18.74%	33.33%	35.31%	13.01%	18.30%	14.71%
Vecāku savstarpējo attiecību problēmas	10.59%	14.85%	7.84%	4.18%	7.68%	7.58%
Problēmas attiecībās ar vecākiem	5.44%	11.59%	4.61%	4.72%	5.80%	4.72%
Dusmu pārvarēšanas un citas uzvedības problēmas	4.03%	8.02%	5.07%	3.49%	2.32%	2.53%
Problēmas ar likumu	1.78%	1.32%	1.50%	1.21%	1.16%	0.70%
Veselības problēmas	7.22%	16.29%	7.24%	4.52%	12.14%	10.48%
Problēmas ar alkoholu vai citām apreibinošām vielām	3.19%	7.39%	2.29%	1.01%	3.93%	1.99%
Problēmas darbā (t.sk. bezdarbs, neregulāra algas izmaksa)	7.97%	11.40%	18.83%	8.53%	4.55%	6.46%

Nav īpašu problēmu	58.29%	45.93%	45.68%	63.82%	60.18%	53.98%
Cits	4.97%	5.83%	4.35%	5.57%	8.75%	10.44%

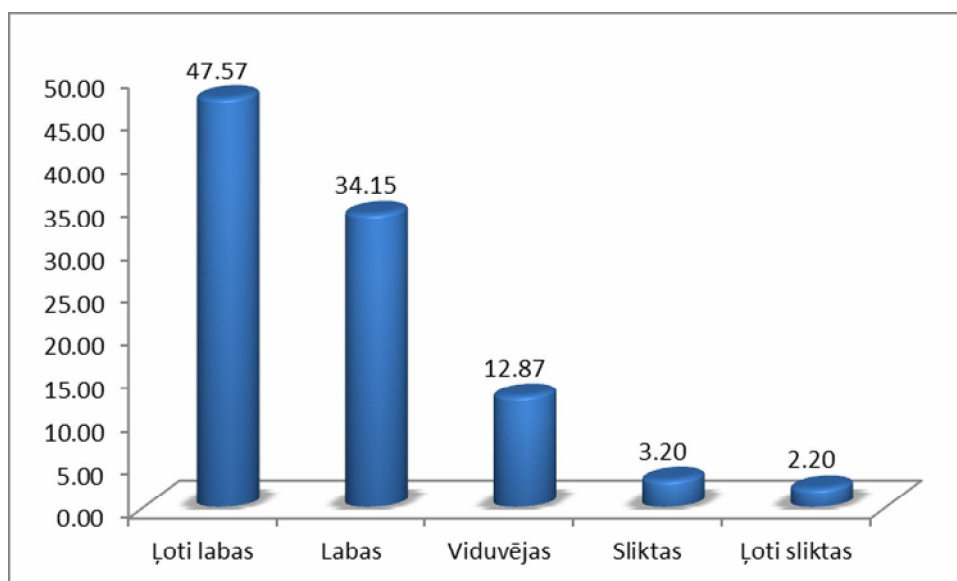
26.89% no kopējā skolēnu skaita apgalvo, ka viņu attiecības ar vecākiem ir “ļoti labas” vai “labas”, kamēr 11.05% paziņo, ka tās ir “viduvējas”.

Attiecības starp vecākiem ir parādītas 7.attēlā. Konkrēti 81.72% tās atzīmē kā “ļoti labas” vai “labas”, bet 18.87% paziņo, ka tās ir “viduvējas”. Neliels, bet ne mazsvarīgs skaits tās aprakstā kā “sliktas” (3.2%) vai “ļoti sliktas” (2.2%).

6.attēls Attiecības ar vecākiem

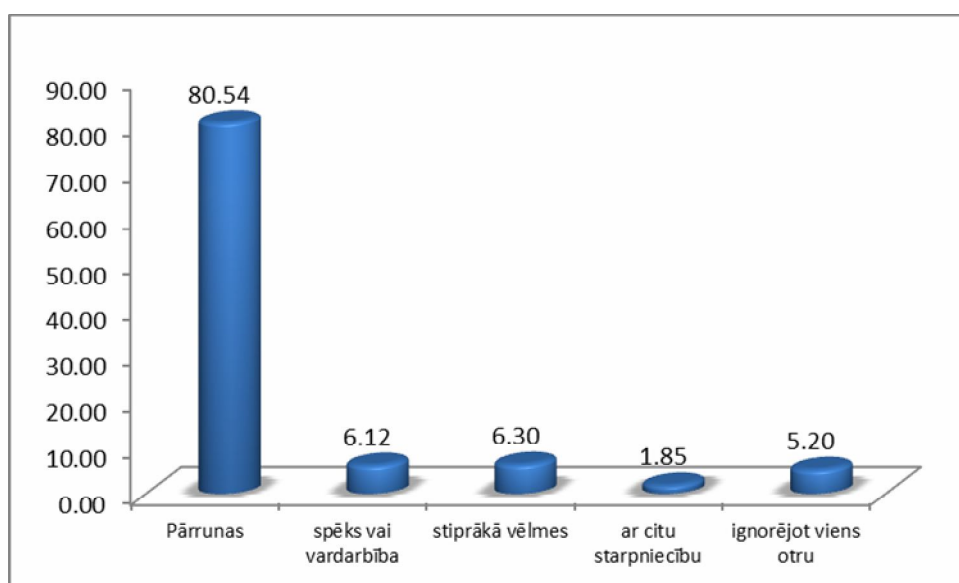

7.attēls Attiecības starp vecākiem

Saskaņā ar 80.54% respondentu atbildēm, šo skolēnu ģimenēs strīdi tiek risināti pārrunu ceļā. Neliels daudzums atbilžu ir, ka virsroku ņem stiprākās personas viedoklis (6.3%) vai strīdi tiek risināti ar spēku vai vardarbību (6.12%).

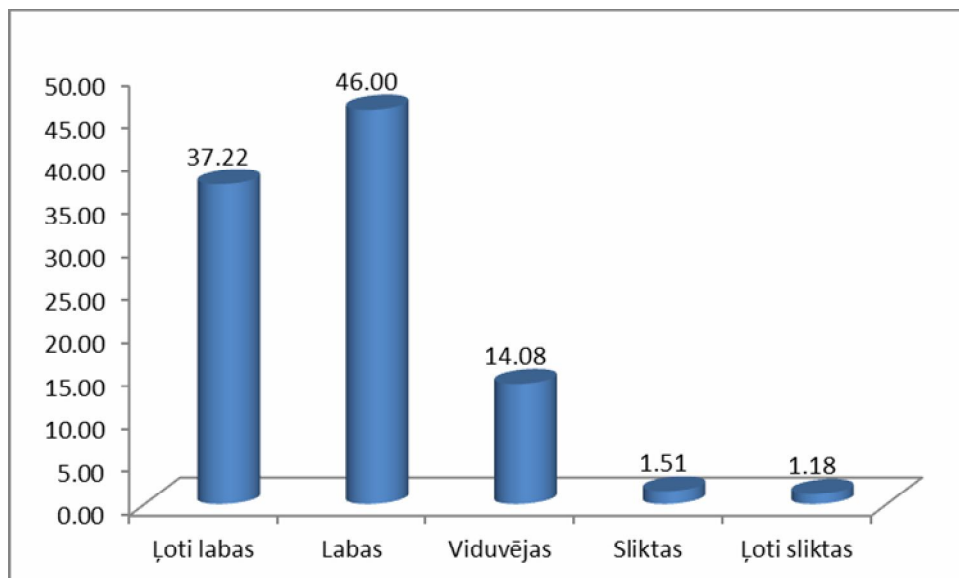
8.attēls Strīdu un konfliktu risināšana ģimenē

Pēdējie jautājumi šajā sadaļā ir saistīts ar skolēna sekmēm mācībās, kā arī ar personīgajām attiecībām ar klases biedriem un skolotājiem, gan arī ar socializācijas

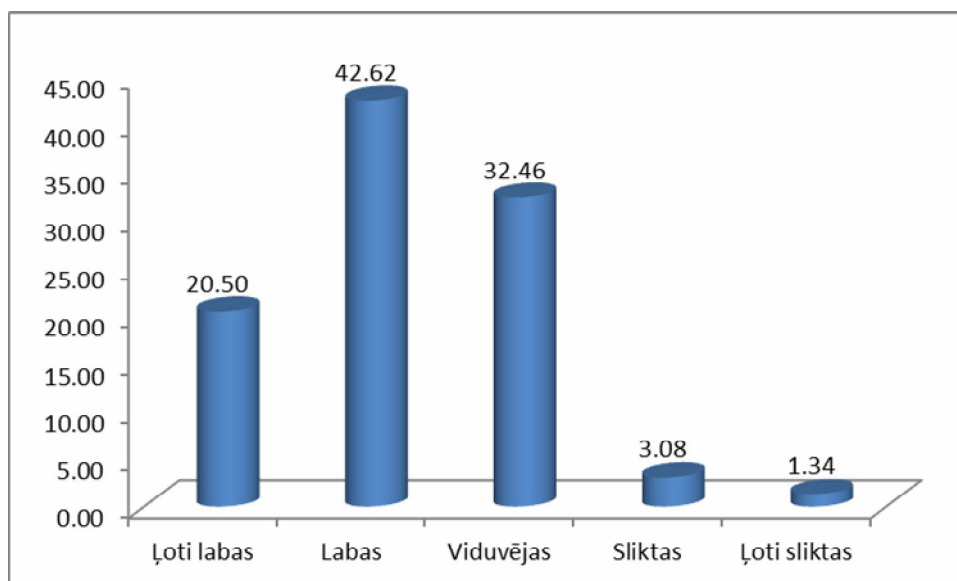
pakāpi. 46% no respondentiem aprakstīja attiecības ar klasesbiedriem kā “labas” un 37.22% kā “ļoti labas”.

9.attēls Attiecības ar vienaudžiem skolā

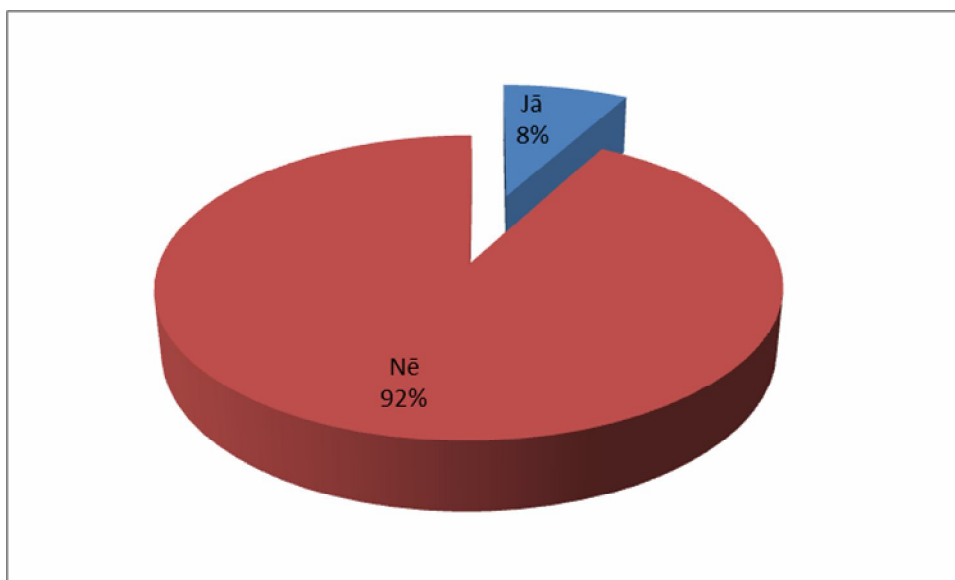
Respondentu sekmes tika aprakstītas kā “viduvējas” 32.46% atbilžu, kamēr 42.62% tās aprakstīja kā “labas” un 20.5% kā “ļoti labas”.

10.attēls. Sekmes skolā

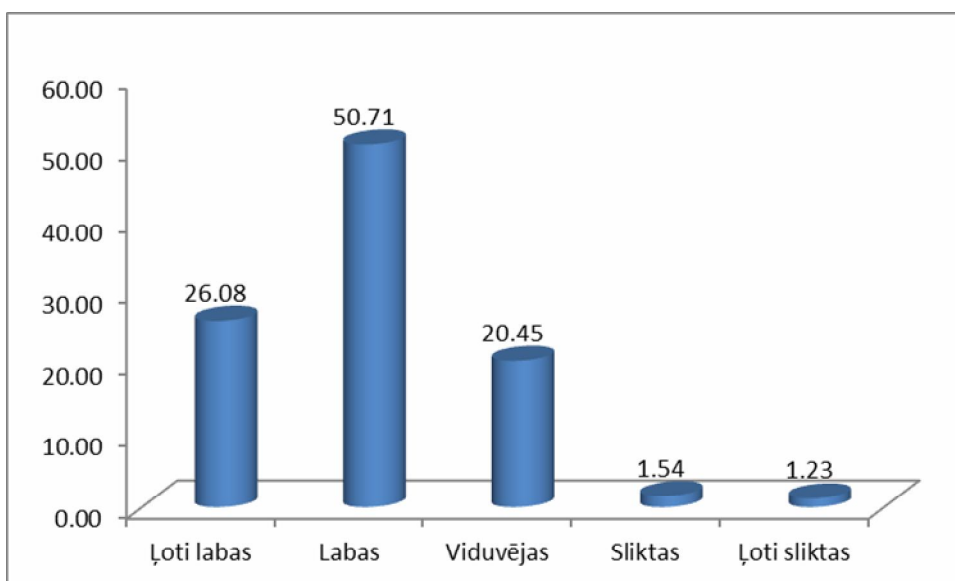
Tikai 7.94% no izlases kopas ir bijuši otrgadnieki.

11.attēls Palikšana uz otru mācību gadu

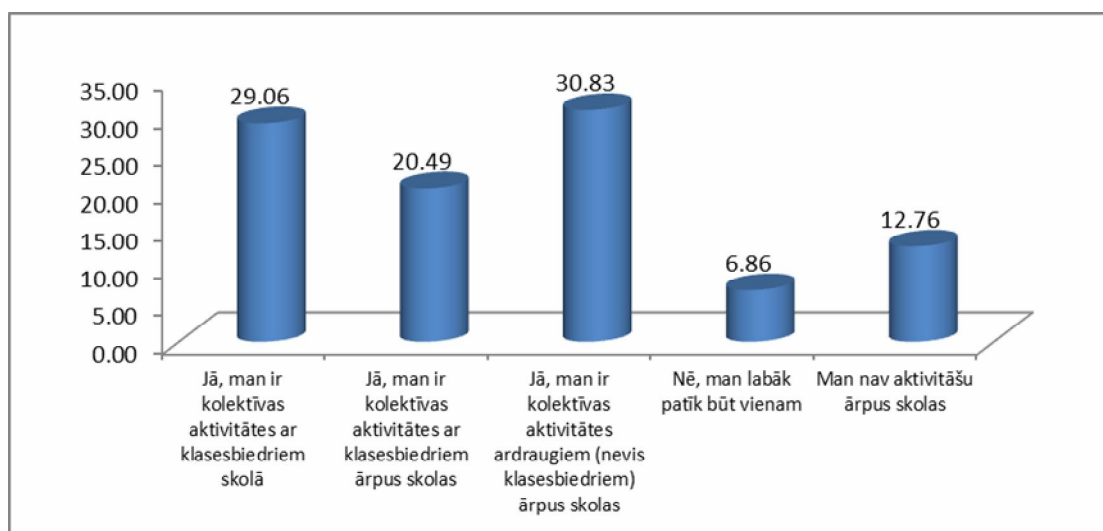
Nākošajā attēlā ir parādītas attiecības ar skolotājiem. 76.09% no izlases kopas tās apraksta kā “labas” vai “ļoti labas”, kamēr 20.45% respondentu tās atzīst par “viduvējām”.

12.attēls Attiecības ar skolotājiem

Attiecībā uz jautājumu par kolektīvām aktivitātēm, 30.83% respondentu apgalvo, ka piedalās kolektīvās aktivitātēs ar draugiem ārpus skolas un 29.06% piedalās šādās aktivitātēs ar klasesbiedriem. Neliela daļa (6.68%) apgalvo, ka dod priekšroku individuālās aktivitātēm, bet 12.76% atzīmē, ka viņiem nav aktivitāšu ārpus skolas.

13.attēls Kolektīvās aktivitātes

2.7. Pētījuma Latvijā rezultāti

2.7.1. Vardarbība skolās

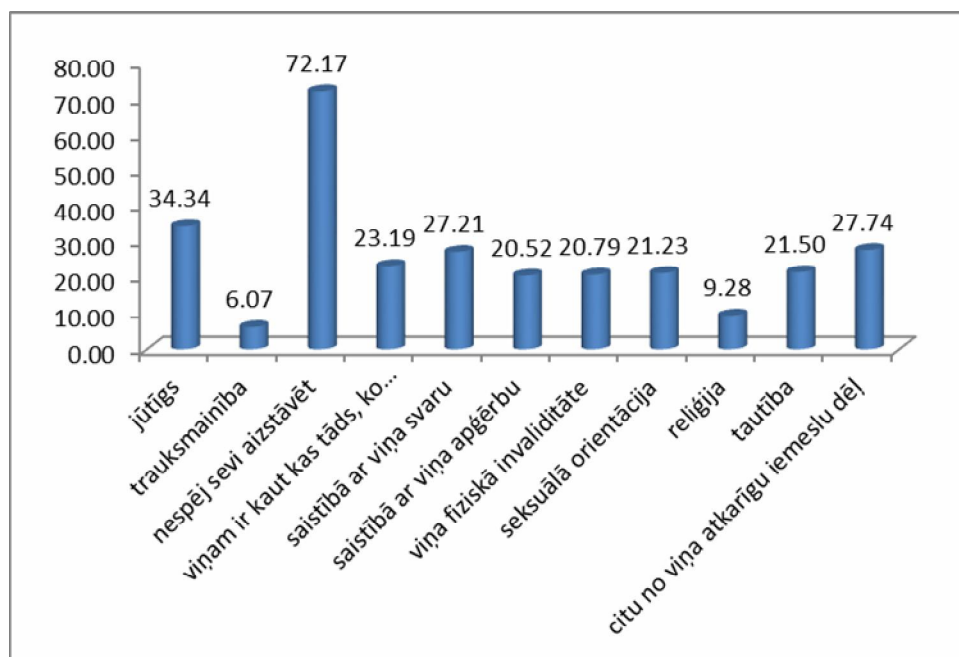
Skolēnu vardarbības līmeņa skolā uztvere ir atspoguļota sekojošajā tabulā. Pētot datus, mēs atzīmējam diezgan augstu dažādu vardarbības skolā uztveres līmeni, salīdzinot ar citām valstīm, tomēr ir skolēniem problemātiski izprast, ka būtiska vardarbības pazīme ir tās atkārtotāšanās laika gaitā. Vēl vairāk, nevēlama un apnicīga uzvedība kļūdaini tiek saukta par vardarbību. Turklāt nevēlama un kaitinoša uzvedība kļūdaini tiek uzskatīta par vardarbību (nepatikas izrādīšana, nepatīkamu domu vai izjūtu izteikšana par citiem, strīdēšanās). Attiecībā uz interneta un mobilo telefonu izmantošanu, skolēni skaidri neizšķir starpību starp kaitinošu uzvedību un apdraudošu uzvedību, kas ir vardarbības kritērijs.

	Procenti
Zobošanās par izskatu	57.54%
Nejauša pagrūšana	5.98%
Apsaukāšana vai nejauku lietu teikšana sakarā ar rasi vai tautību	53.17%
Vienreiz slikti izturēties pret kādu (teikt nejaukas lietas, apsmiet, fiziski vai psiholoģiski iespaidot kādu)	47.81%
Vairākkārtīgi slikti izturēties pret kādu (teikt nejaukas lietas, apsmiet, fiziski vai psiholoģiski iespaidot kādu)	62.71%
Panākt, ka citi spēlējas vai dara tev patīkamas lietas nepielietojot spēku	9.72%
Piespiest citus spēlēties vai darīt tev patīkamas lietas nepielietojot spēku (vārdiski, fiziski vai psiholoģiski)	56.47%
Izjokot kādu, viņu "noliekot"	41.93%
Ķircināt kādu par apģērbu	39.61%
Izteikt nepatīkamas domas vai izjūtas par citiem	18.82%
Strīdēties	19.27%
Vienreiz pastāstīt joku par kādu	5.17%
Izrādīt nepatiku	15.52%
Būt izstumtam	37.02%
Apmelot kādu (vainot par problēmu)	35.06%
Izmuļķot vai izstrādāt nekrietnu joku ar kādu	26.67%
Izmantot telefonu/ e-pastu/ čatu/ sociālos tīklus/ SMS, lai izjokotu cilvēkus	46.83%
Izmantot telefonu/ e-pastu/ čatu/ sociālos tīklus/ SMS, lai citiem cilvēkiem liktu saprast par draudiem vai tos apdraudētu	43.5%

Saskaņā ar Latvijas skolēnu viedokli (72.17%), upura nespēja sadot atpakaļ ir vissvarīgākais faktors, kas viņu padara par upuri. Nākamais svarīgākais faktors ir upura jūtīgums (34.34%). Ievērojams skaits uzskata par kļūšanas par upuri veicinošiem faktoriem svāra problēmas (27.21%) un mantu, ko iekāro varmāka

(21.50%). Pretēji, reliģisko piederību vai trauksmainību neuzskata par īpašībām, kas veicinātu kļūšanu par upuri.

182.attēls. Kļūšanas par upuri veicinošie faktori

Attiecībā uz drošības sajūtu klasē, 37.9% skolēnu jūtas “ļoti droši”, 2.6% jūtas “ļoti nedroši” un 8.9% skolēnu jūtas “visai nedroši”.

Nedrošība pieaug atbildēs uz jautājumu par drošību skolas sava tuvākajā apkārtnē vai parkā, un atbilžu “ļoti droši” skaits samazinās uz 22.3%.

Uz jautājumu par drošību ceļā uz/ no skolas, atbildes “ļoti nedroši” un “visai nedroši” kopā veido 10.2% un pretējā atbildes “ļoti droši” vai “visumā droši” veido 89.8%.

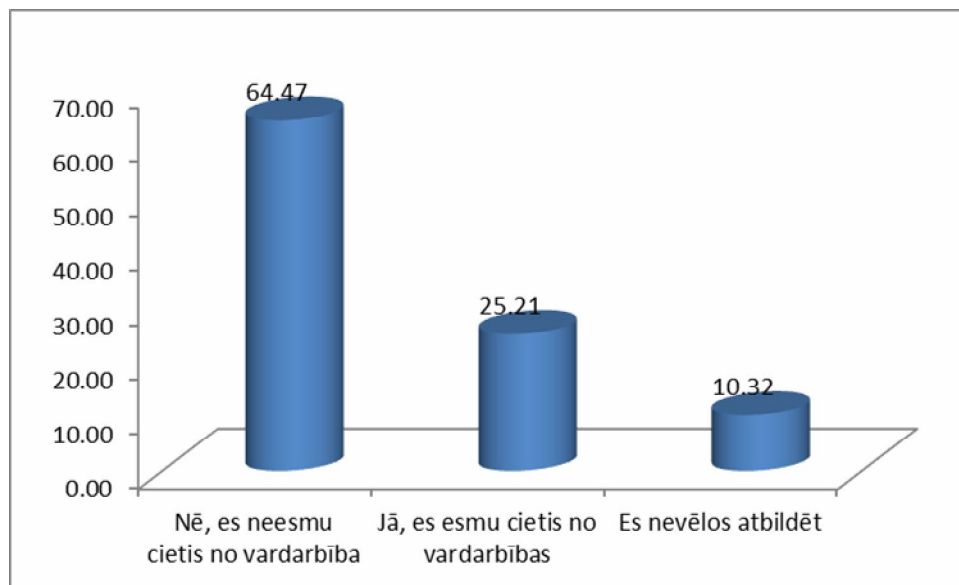
67.tabula. Drošības sajūta

	Cik droši tu jūties klasē?	Cik droši tu jūties tuvākajā apkārtnē un parkā	Cik droši tu jūties ceļā uz/ no skolas?
Ļoti nedroši un bailīgi	2.6%	2.4%	1.9%
Visai nedroši	8.9%	12.4%	8.3%
Visumā droši	50.6%	62.9%	50.7%
Ļoti droši	37.9%	22.3%	39.1%

2.7.2 Vai tu skolā kādreiz esi kļuvis par vardarbības upuri

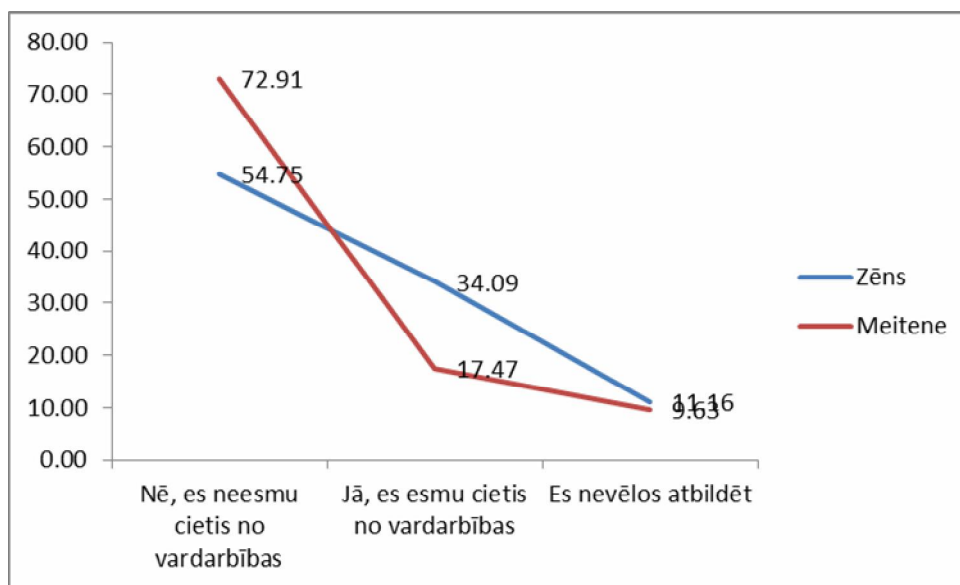
Ceturtda izlases kopas (25.21%) atzīst, ka ir kļuvuši par vardarbības upuri skolā, kamēr 10.32% neatbildēja uz šo specifisko jautājumu.

183.attēls. Vai tu skolā kādreiz esi kļuvis par vardarbības upuri?

Zēni biežāk ir kļuvuši par upuriem (34.09%), bet 17.47% meiteņu ir kļuvušas par upuriem.

184.attēls. Upuri pēc dzimuma

Statistiski analizējot datus, netika atklāta korelācija starp tautību un kļūšanu par upuri. Izlases kopā upuru īpatsvars latviešu un cittautiešu vidē neatšķīrās. Tāpat arī

nebija korelācijas starp dzīves vietu un kļūšanu par upuri, jo šie rādītāji pilsētās un laukos būtiski neatšķīrās.

Sekojošā tabulā ir parādīta sakarība starp kļūšanu par upuri un ģimenē. Statistiska sakarība parādās visos gadījumos, it īpaši, ja ir problēmas skolēna attiecībās ar vecākiem, vai vecākiem ir problēmas ar likumu vai darbā.

Pētos skolēnu atbildes par problēmām ģimenē, mēs pamanījām, ka skolēni no problemātiskām ģimenēm būtiski atšķīrās. Visaugstākie rādītāji bija ģimenēs, kurās ir problēmas ar likumu (54.5%), kā arī ģimenēs, kurās ir finansiālas vai darba problēmas (46.7%). Vienīgi veselības problēmas nebija statistiski nozīmīgas.

68.tabula. Sakarība starp kļūšanu par upuri un problēmām ģimenē.

Problēmas ģimenē	Jā	Nē
Finansiālās problēmas	36.4	22.7
Vecāku savstarpējo attiecību problēmas	34.6	24.5
Problēmas attiecībās ar vecākiem	44.8	24.1
Dusmu pārvarēšanas un citas uzvedības problēmas	45.8	24.7
Problēmas ar likumu	54.5	24.9
Veselības problēmas	31.5	24.3
Problēmas ar alkoholu vai citām apreibinošām vielām	45.0	24.4
Problēmas darbā (t.sk., bezdarbs, neregulāra algas izmaksa)	46.7	24.3

Statistiski nozīmīga korelācija ir starp problēmām attiecībās ar vecākiem un kļūšanu par upuri ($\chi^2 = 56,105, p < 0.05$). Dati parāda, ka kļūšanas par upuri iespēja pieaug, pieaugot ģimenes disfunkcionalitātei, kur parādās lineāra regresija. Šo faktu apstiprina līdzīgi secinājumi arī par citām valstīm, kas piedalījās pētījumā. Visaugstākais īpatsvars ir starp skolēniem, kas apgalvo, ka viņu attiecības ar vecākiem ir "ļoti sliktas". Pretēji, tikai 18.8% no skolēniem, kuriem ir labas attiecības ar saviem vecākiem ir kļuvuši par vardarbības upuriem skolā.

69.tabula. Sakarība starp kļūšanu par upuri un attiecībām ar vecākiem

	Ļoti labas	Labas	Viduvējas	Sliktas	Ļoti sliktas

Nē, es nekad neesmu kļuvis par upuri	73.6%	60.9%	40.7%	38.5%	25.0%
Jā, es esmu kļuvis par upuri	18.8%	28.6%	38.9%	38.5%	50.0%
Es nevēlos atbildēt	7.6%	10.5%	20.4%	23.1%	25.0%

Līdzīgi rezultāti tika iegūti, pētot attiecību starp vecākiem efektu ($\chi^2 = 52,895, p < 0.05$). Sliktas attiecības starp vecākiem saistās ar augstāku iespēju, ka bērns kļūs par upuri. 50% no bērniem, kas atbildēja, ka attiecības vecāku starpā ir ļoti sliktas, ir kļuvuši par vardarbības skolā upuriem.

70.tabula. Sakarība starp kļūšanu par upuri un attiecībām starp vecākiem

	Ļoti labas	Labas	Viduvējas	Sliktas	Ļoti sliktas
Nē, es nekad neesmu kļuvis par upuri	76.5%	61.3%	52.5%	48.6%	16.7%
Jā, es esmu kļuvis par upuri	18.7%	27.2%	29.6%	35.1%	50.0%
Es nevēlos atbildēt	4.7%	11.5%	17.9%	16.2%	33.3%

Otrs faktors, kas dramatiski ietekmē iespēju, ka skolēns kļūs par upuri attiecas un problēmām ģimenē ir veids, kādā ģimenē tiek risinātas domstarpības. Kā parādīts sekojošajā tabulā, iespēja, ka bērns kļūs par vardarbības upuri pieaug, ja domstarpības ģimenē tiek risinātas vardarbīgi, kas apstiprinās arī ar statistisku korelāciju ($\chi^2 = 40,794, p < 0.05$).

71.tabula. Sakarība starp kļūšanu par upuri un domstarpību risināšanas veidu

	Pārrunas	Spēks un vardarbība	Stiprākā vēlmes	Ar citu starpniecību	Ignorējot vienam otru
Nē, es nekad neesmu kļuvis par upuri	68.5%	33.3%	39.2%	73.3%	50.0%
Jā, es esmu kļuvis par upuri	22.5%	44.4%	44.6%	13.3%	34.0%
Es nevēlos atbildēt	9.0%	22.2%	16.2%	13.3%	16.0%

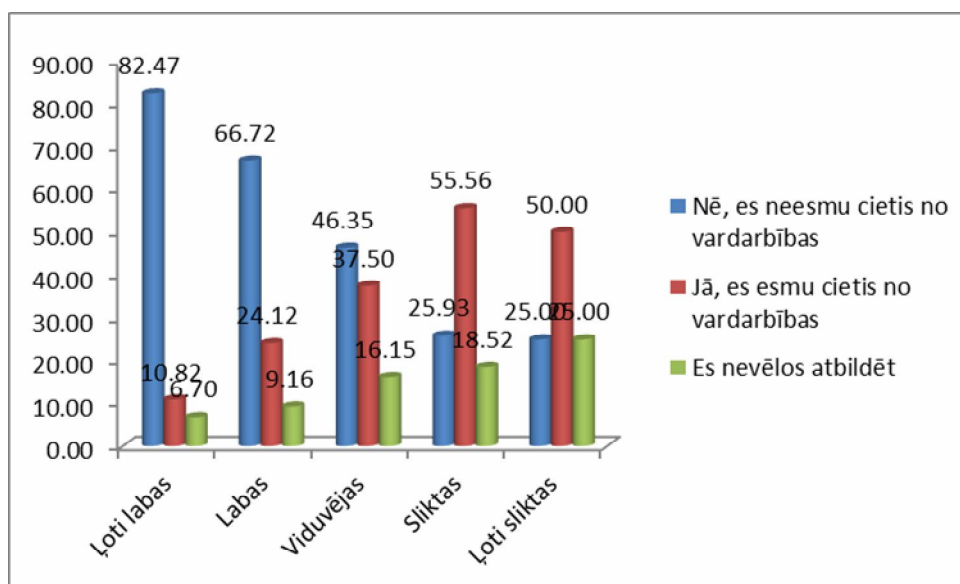
Statistiski nozīmīga sakarība parādās, salīdzinot upura sekmes skolā un viņa attiecības ar klasesbiedriem. Sekojošajā attēlā parādīts, ka skolēniem ar sliktām vai

Ļoti sliktām attiecībām ar klasesbiedriem ir lielāka iespēja kļūt par upuriem ($\chi^2 = 80,787, p < 0.05$), vai arī otrādi – kļūšana par upuri pasliktina attiecības ar klasesbiedriem.

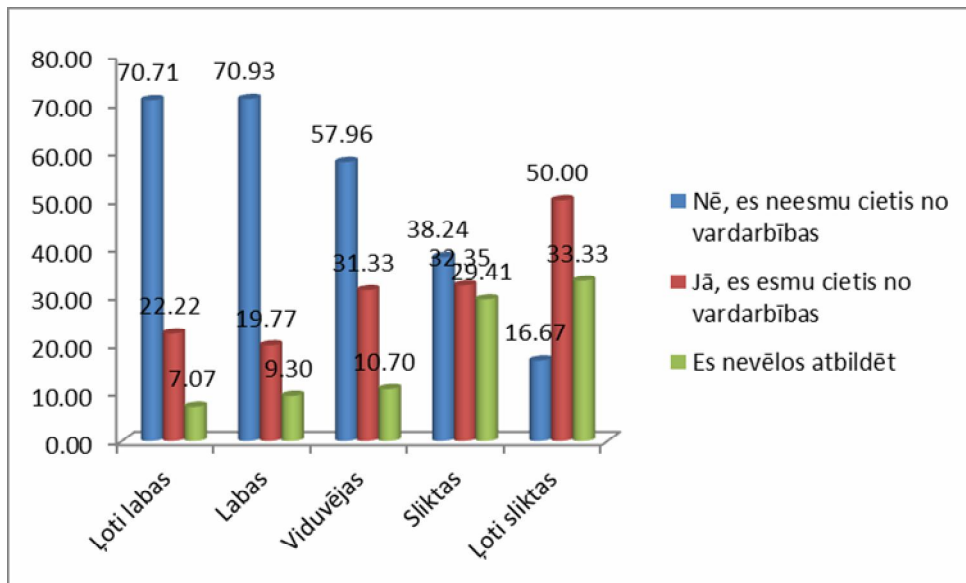
Attiecīgi, skolēniem ar vājākām sekmēm ir lielāka iespēja kļūt par upuriem ($\chi^2 = 49,470, p < 0.05$). 50% skolēnu ar vājām sekmēm ir kļuvuši par upuriem, kamēr tikai 22.22% skolēnu ar ļoti labām sekmēm ir kļuvuši par upuriem.

Mēs atzīmējam divpusējās attiecības starp kļūšanu par upuri un sekmēm skolā. Pētot šos jautājumus, jāfokusējas uz plašāku skolēna grūtību izpildīt skolas pienākumus loku, kā arī uz sekmēm un integrāciju skolas vidē.

185.attēls. Sakarība starp kļūšanu par upuri un attiecībām ar klasesbiedriem

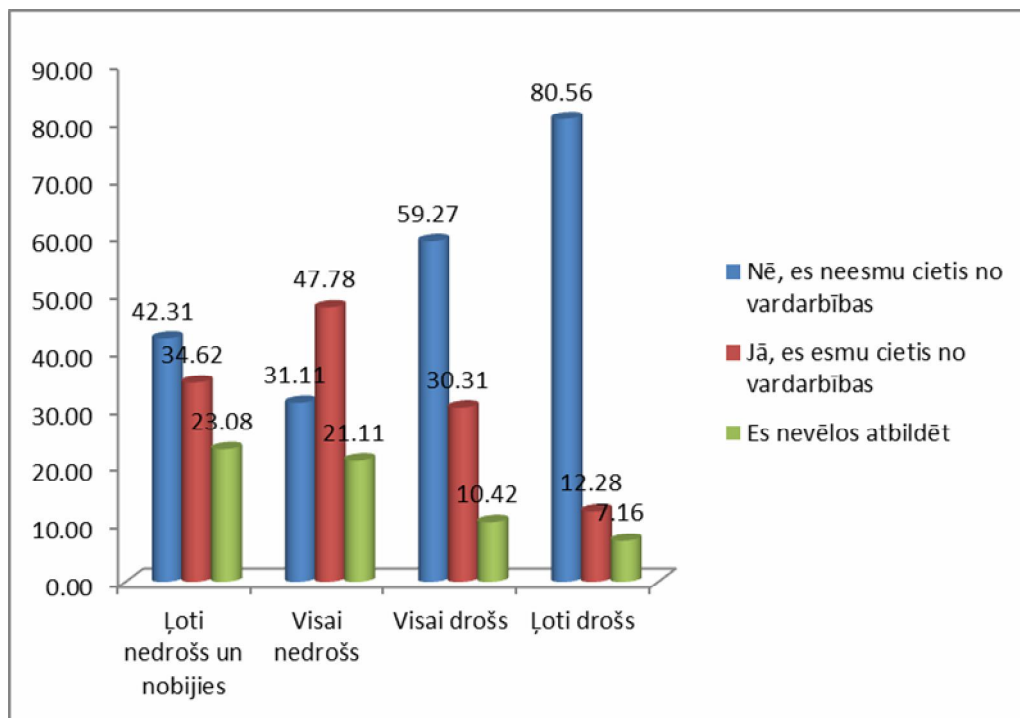

186.attēls. Sakarība starp kļūšanu par upuri un sekmes skolā

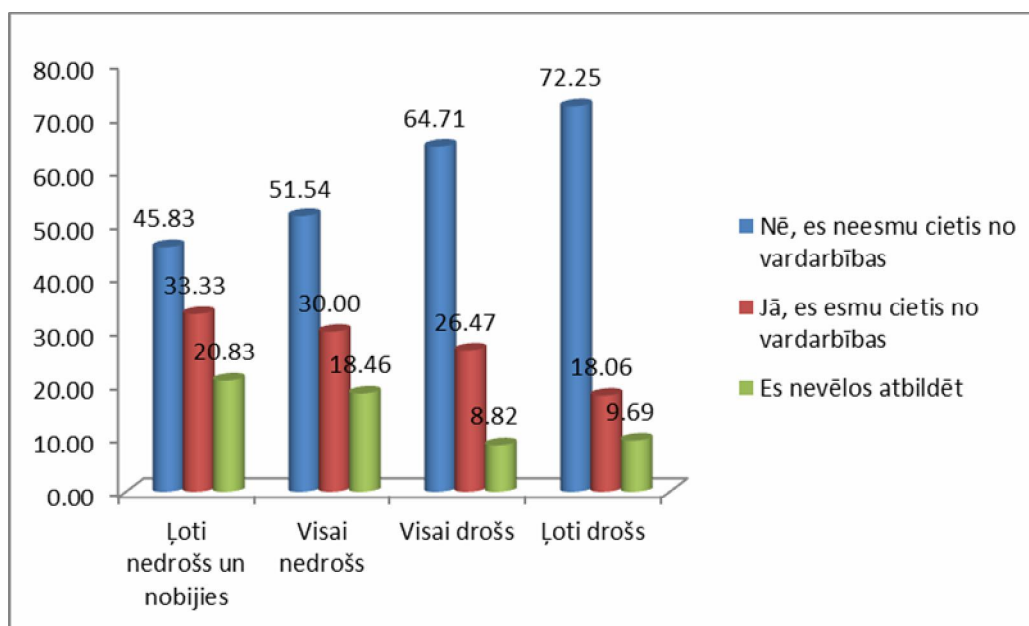

Kā jau paredzams, skolēnu upuru nedrošības līmenis ir augstāks gan klasē, gan ārpus skolas kā citiem skolēniem, jo īpaši klasē. Līdzīgi ir arī ārpus skolas, jo sevišķi parkos, kur upuri jūtas īpaši nedroši, salīdzinot ar citiem. Visbeidzot tādi paši rezultāti ir arī ceļā uz/ no skolas. Visās trīs situācijās ir novērojama statistiski nozīmīga korelācija ($\chi^2 = 103,859, p < 0.05 / \chi^2 = 25,772, p < 0.05 / \chi^2 = 19,729, p < 0.05$).

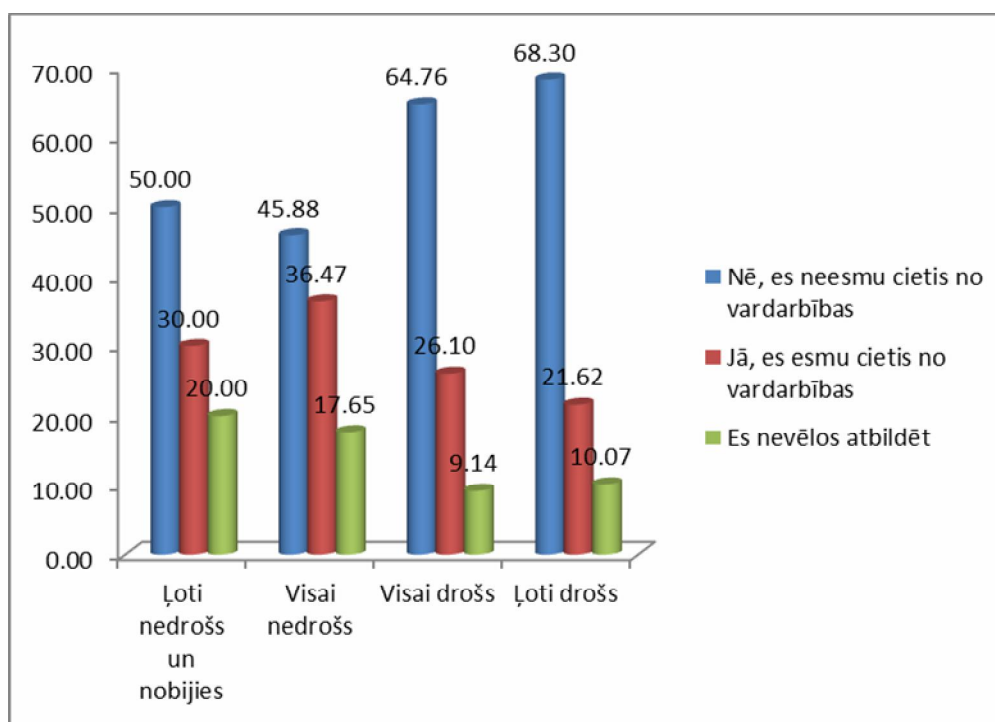
187.attēls. Sakarība starp kļūšanu par upuri un nedrošības sajūtu klasē

188.attēls. Sakarība starp kļūšanu par upuri un nedrošību parkā

189.attēls Sakarība starp kļūšanu par upuri un nedrošība ceļā uz/ no skolas

Vardarbība skolās visbiežāk notiek klasēs un koridoros (35.2% un 45.1%). Tam seko skolas apkārtnē(29.5%), skolēna dzīves vietas apkārtnē/ parki (17.0%) un internets(9.5%).

72.tabula. Kur notika vardarbība?

	Procenti
Mājās	11.0%

Skolas apkārtnē	29.5%
Internetā	9.5%
Klasē	45.1%
Koridoros	35.2%
Ēdamzālē	6.4%
Rotaļlaukumā/ parkā/ mājas apkārtnē	17.0%
Ceļā uz/ no skolas	14.8%
Citur	29.9%

Nākamajā tabulā parādītas vardarbības formas, ar kādām skolēni – upuri ir sadūrušies. 72% skolēnu, kuri atzinuši, ka ir bijuši upuri, apsūkāšana ir visbiežāk sastopamā vardarbības forma skolā. Nākamā ir nejauki stāsti par upuri(43.9%), kam seko fiziska vardarbība(42.8%). Vismazāk ir sastopama pazemojošu fotogrāfiju izplatīšana pa mobilo telefonu – 12.5%.

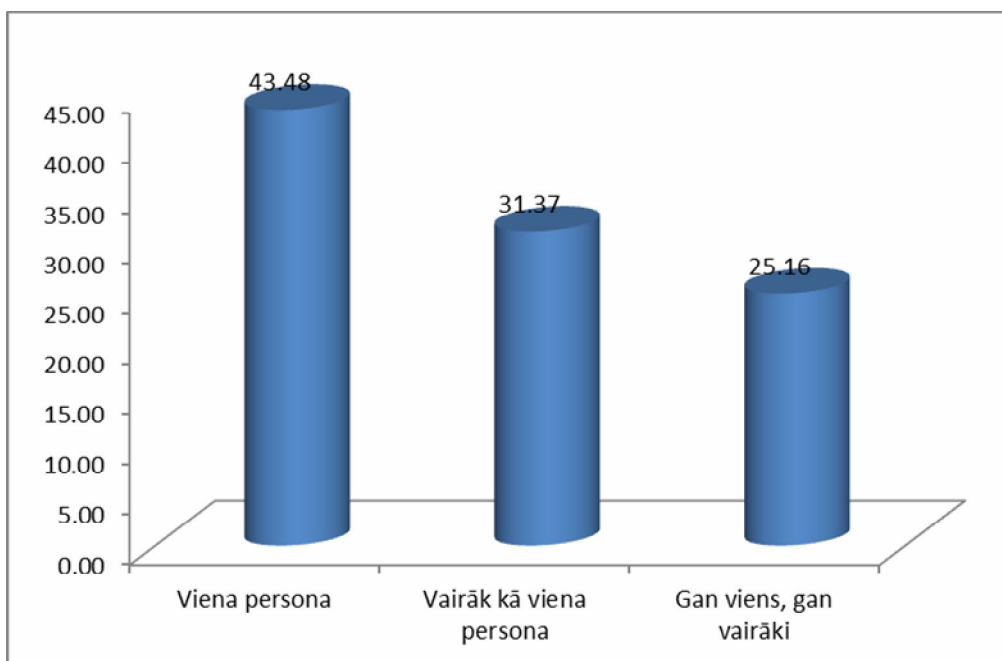
73.tabula. Vardarbības skolā formas.

	Procenti
Apsūkāšana	72.0%
Atstāts vai izstumts	35.6%
Grūstīts vai sist	42.8%
Piespiests kaut ko darīt ar fizisku vardarbību	25.0%
Par mani stāstīja nejaukas lietas	43.9%
Seksuāla ķircināšana, tenkas vai aizskaršana	20.5%
Pieprasīja atdot naudu vai mantas	15.9%
Atsūtīja nejauku meilu vai SMS	20.8%
Piespieda darīt to, ko negribēju	21.2%
Ķircināja par izskatu	37.9%
Izplatīja pazemojošus foto vai video internetā	15.2%
Izplatīja pazemojošus foto vai video pa mobilo telefonu	12.5%

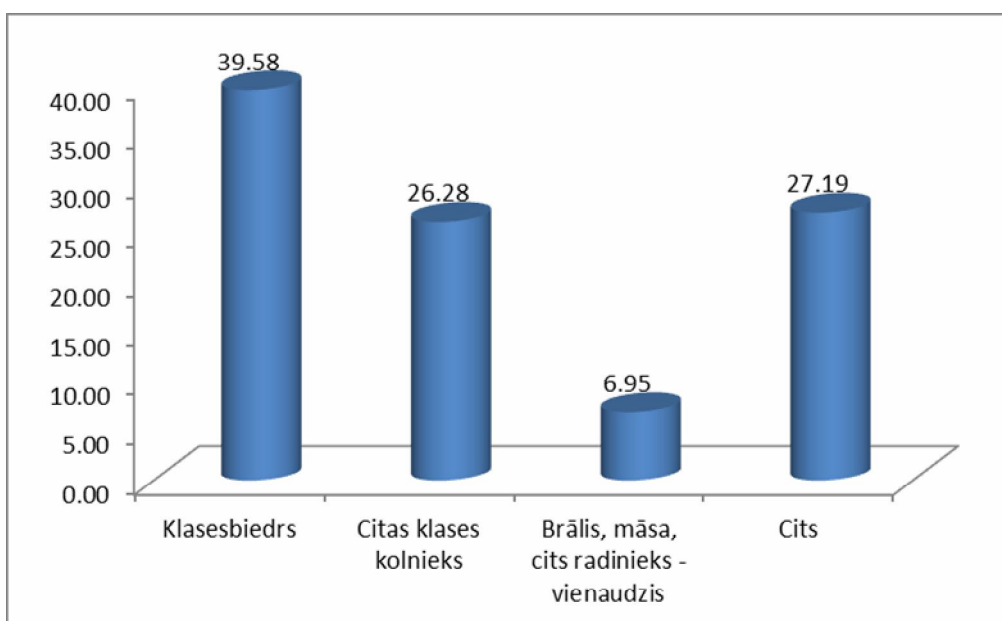
Cits	30.7%
------	-------

Saskaņā ar upuru atbildēm varmākas parasti ir tās pašas klases zēni. Nākamajos attēlos redzams, ka parasti vardarbību veic vairāk kā viena persona (43.48%) un tie ir klasesbiedri (39.58%). Šie dati apstiprina iepriekšējos secinājumus, ka vardarbība skolā parasti notiek klasē.

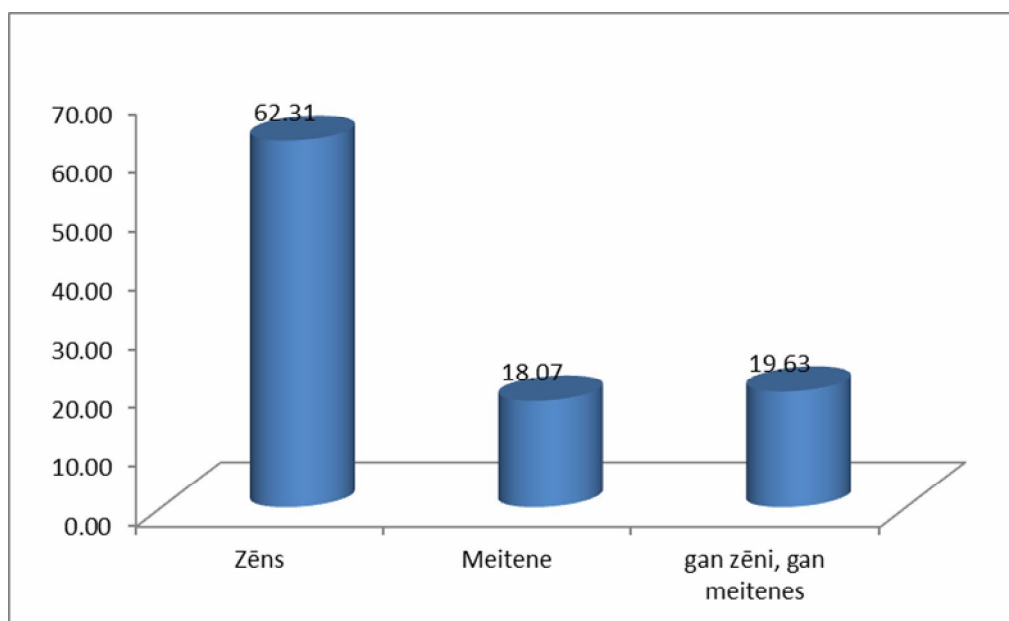
190.attēls. Cik personas veica vardarbību?

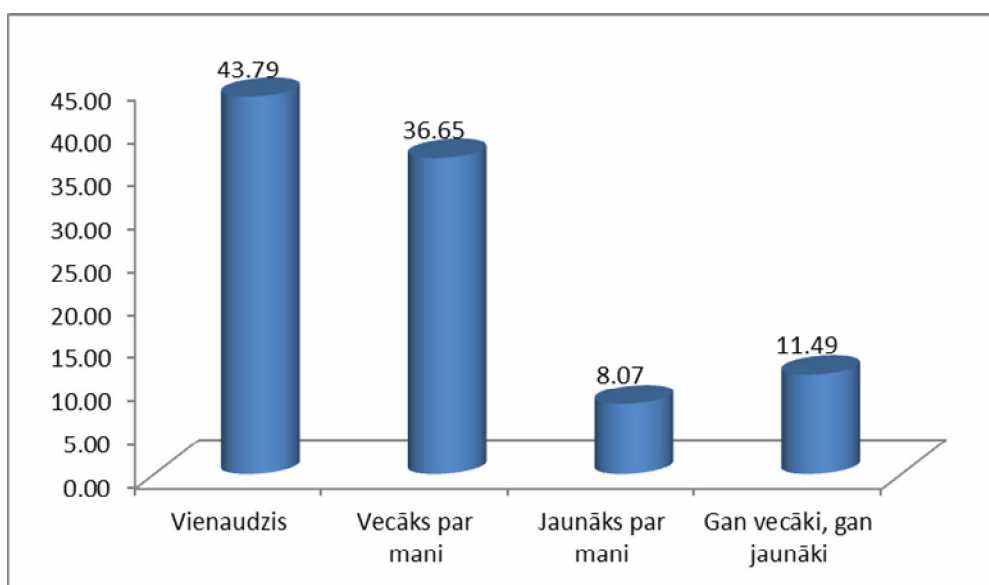
191.attēls. Kas bija varmāka?

192.attēls. Kāds bija varmākas dzimums?

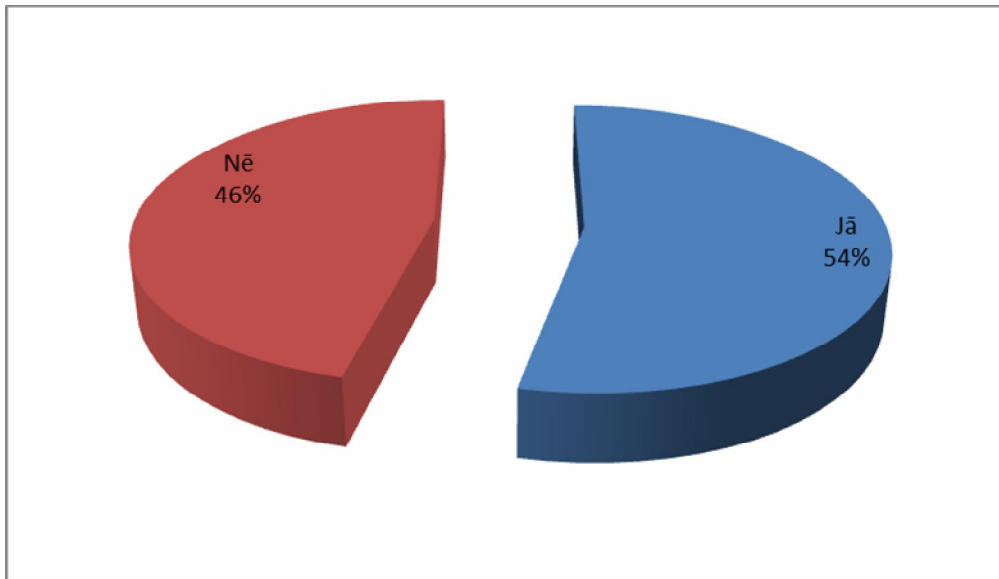

193.attēls. Varmākas vecums

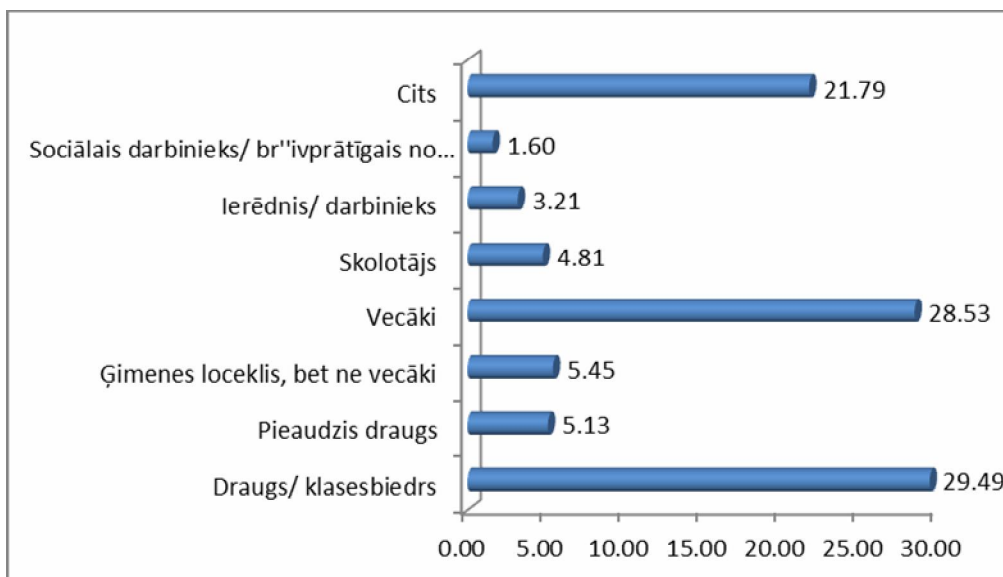

Vairāk kā puse no upuriem (53.61%) ir ar kādu runājuši par pieredzēto vardarbību. Vairums (29.49%) dod priekšroku dalīties notikušajā ar draugu/ klasesbiedru vai vecākiem (28.53%). Pretēji gaidītajam, sociālie darbinieki, NVO vai brīvprātīgo organizācijas tiek maz iesaistītas. Arī policija, skolotāji, citi ģimenes locekļi un arī pieaugušie draugi kopā veido nelielu procentu.

194.attēls Vai tu ar kādu runāji par pret tevi notikušo vardarbību?

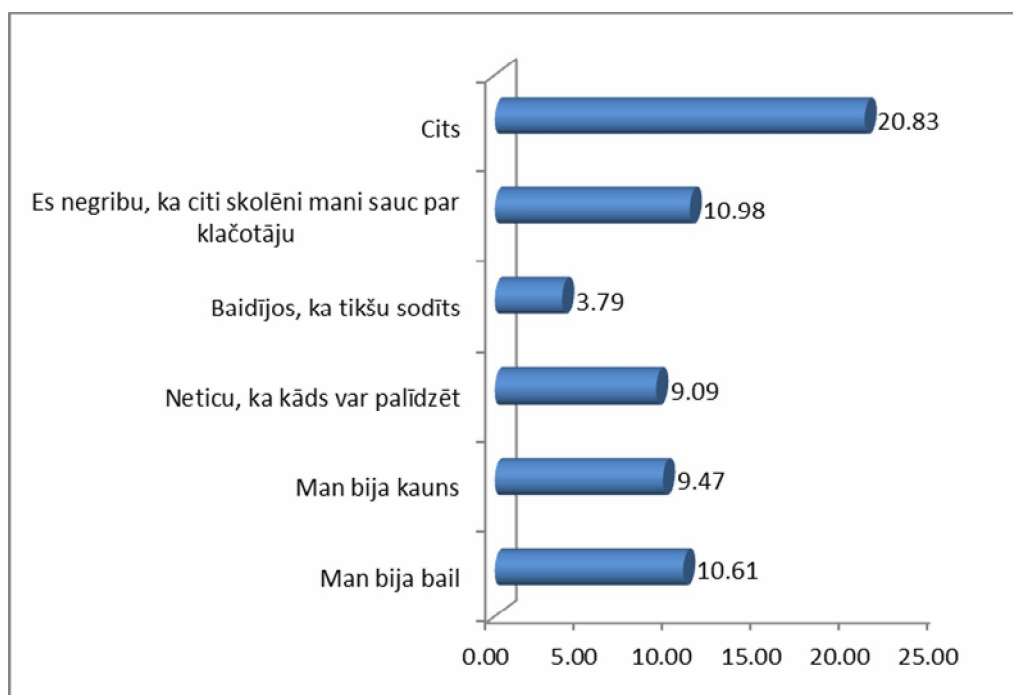

195.attēls. Ja jā, tad ar ko?

Bērni, kuri izvēlas nerunāt par pieredzēto vardarbību, to dara, galvenokārt tāpēc, ka baidās, ka viņus sauks par klačotājiem. Šo faktu jāinterpretē, ņemot vērā attiecības ar klasesbiedriem, kas parādītas sekojošajā tabulā, un iespējamo stāvokļa pasliktināšanos, ja bērns tiks uztverts, kā klačotājs.

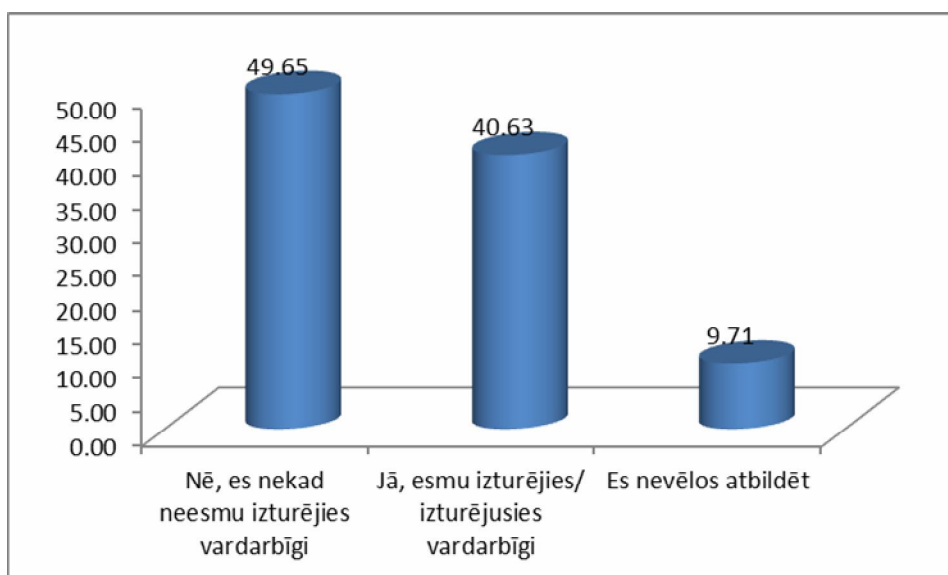
196.attēls Ja nē, tad kāpēc?

2.7.3. Vai tu skolā esi bijis varmāka?

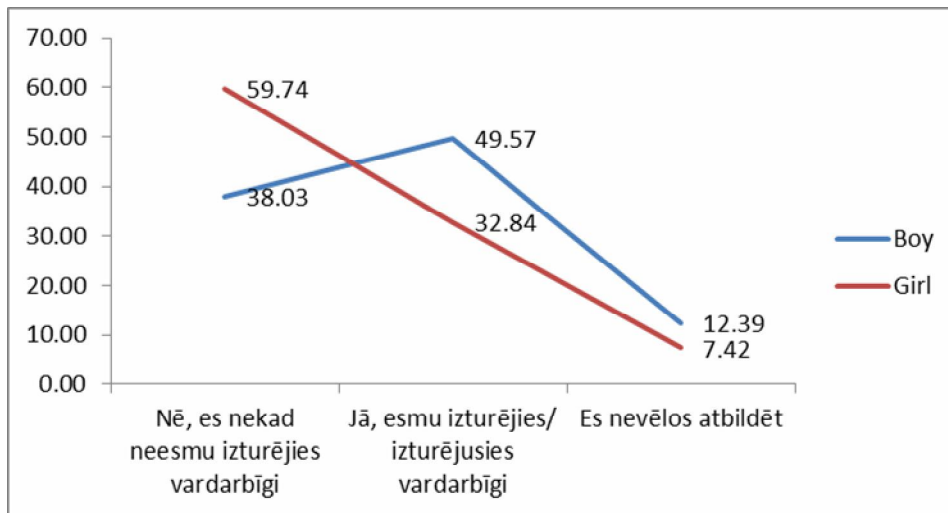
Saskaņā ar skolēnu atbildēm 63.13% skolā ir bijuši varmākas vai nu nejauši vai arī atkārtoti.

197.attēls. Vai tu skolā esi bijis varmāka pret kādu citu?

Starp dzimumiem ir liela atšķirība. 49.57% zēnu atzīst, ka ir bijuši varmākas, kamēr meitenes saka, ka ir bijušas varmākas 32.84% atbilžu.

198.attēls. Varmākas skolā dzimums

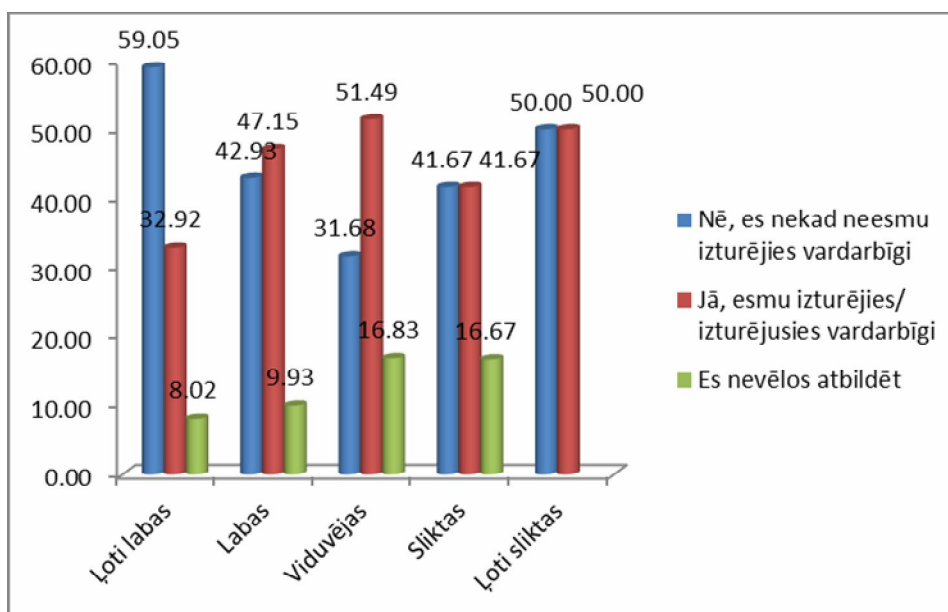
Statistiski analizējot datus, netika atklāta statistiski nozīmīga korelācija starp vardarbīgu uzvedību un respondenta tautību vai dzīves vietu. Varmāku īpatsvars neatšķirās, salīdzinot pilsētas, piepilsētas un lauku reģionus, kā arī latviešus un cittautiešus.

74.tabula. Sakarība starp varmāku un problēmām ģimenē

Problēmas ģimenē	Jā	Nē
Finansiālās problēmas	43.0	40.1
Vecāku savstarpējo attiecību problēmas	58.4	39.2
Problēmas attiecībās ar vecākiem	60.7	39.5
Dusmu pārvarēšanas un citas uzvedības problēmas	58.3	40.2
Problēmas ar likumu	36.6	40.4
Veselības problēmas	50.0	39.3
Problēmas ar alkoholu vai citām apreibinošām vielām	51.4	40.2
Problēmas darbā (t.sk., bezdarbs, neregulāra algas izmaksa)	47.7	40.3

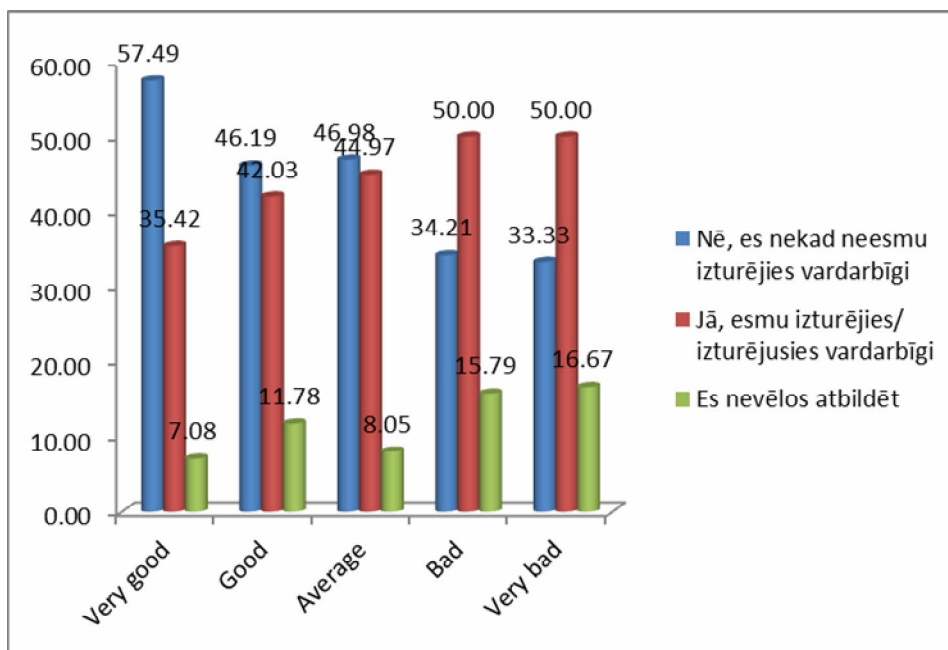
Nav statistiski nozīmīgas korelācijas starp vardarbīgu uzvedību un attiecībām ar vecākiem. Sekojošā attēlā redzams, ka lielākajai daļai varmāku ir labas attiecības ar vecākiem. Šis atklājums ir pārdomu vērts un neatbilst stereotipam, ka lielākā daļa varmāku nāk no nelabvēlīgām disfunkcionālām ģimenēm.

199.attēls. Sakarība starp vardarbīgu uzvedību un attiecībām ar vecākiem

Līdzīgi rezultāti ir arī par attiecībām starp vecākiem. Kā iepriekšējā gadījumā, sliktas attiecības starp vecākiem nav saistītas ar vardarbīgu uzvedību skolā.

200.attēls. Sakarība starp vardarbīgu uzvedību un attiecībām starp vecākiem

Veids kādā ģimenēs tiek risinātas domstarpības būtiski ietekmē vardarbīgu uzvedību skolā. Konkrēti, 65.7% skolēnu, kuru ģimenēs domstarpības tiek risinātas pakļaujoties stiprākās personas viedoklim/ vālmēm atzina sevi par varmākām skolā ($\chi^2 = 42,766, p < 0.05$). Tātad šī lieta ietekmē to, kā skolēni varmākas uztver un veido attiecības ar klasesbiedriem un izvēlas upurus, jo viņi adaptē uzvedību savā

ģimenē, kurā domstarpības tiek risinātas pakļaujoties stiprākās personas viedoklim/vēlmēm.

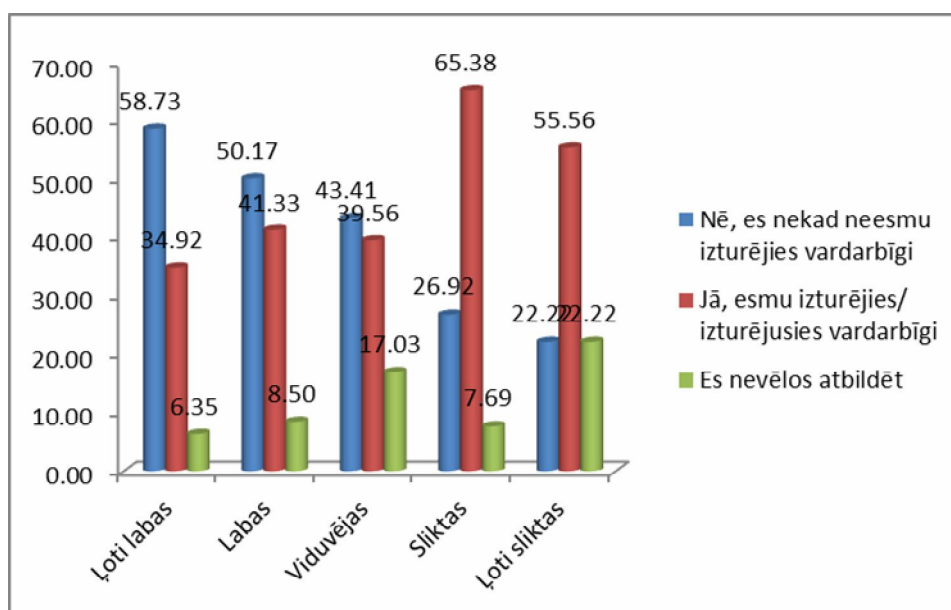
75.tabula Sakarība starp vardarbīgu uzvedību un domstarpību risināšanas veidu

	Pārrunas	Spēks un vardarbība	Stiprākā viedoklis/vēlmes	Ar citu starpniecību	Ignorējot vienam otru
Nē, es nekad neesmu bijis varmāka	52.0%	33.3%	29.9%	60.0%	34.7%
Jā, es esmu bijis varmāka	39.0%	50.0%	65.7%	33.3%	36.7%
Es nevēlos atbildēt	8.9%	16.7%	4.5%	6.7%	28.6%

Datu analīze parāda statistiski nozīmīgu sakarību starp vardarbīgu uzvedību skolā un attiecībām ar klasesbiedriem, attiecībām ar skolotājiem un sekmēm skolā.

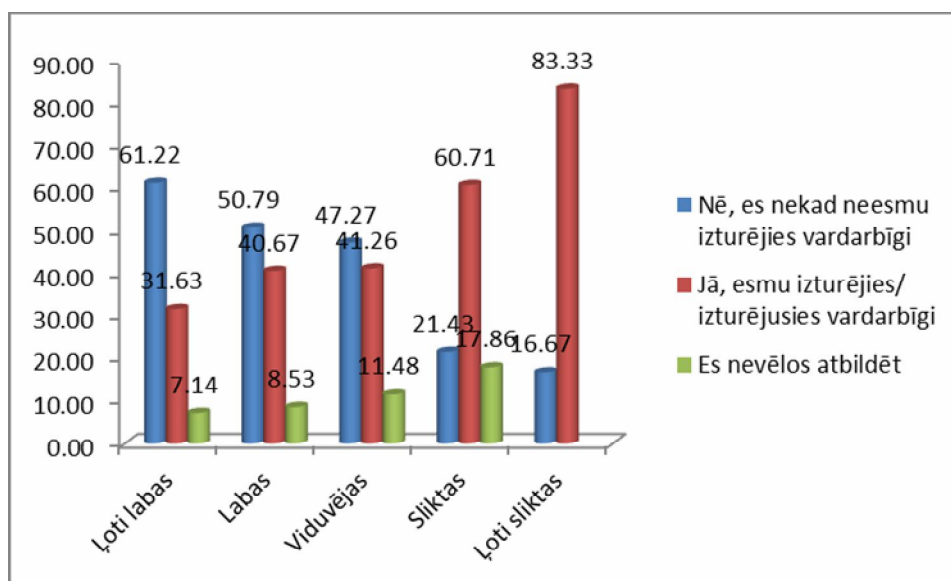
Vardarbīga uzvedība korelē ($\chi^2 = 29,390, p < 0.05$) ar sliktām vai ļoti sliktām attiecībām ar klasesbiedriem, ko var interpretēt arī kā vardarbīgas izturēšanās pret upuri rezultātu.

201.attēls Sakarība starp vardarbīgu uzvedību un attiecībām ar klasesbiedriem

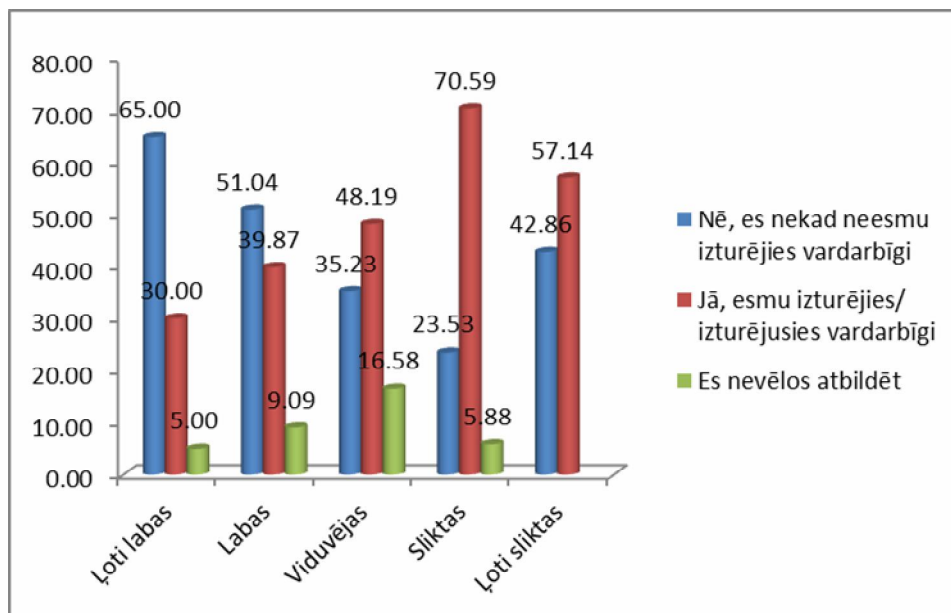
83.33% no skolēniem, kuri atzina, ka viņu sekmes skolā ir "ļoti sliktas", atzina arī to, ka ir varmākas. Pretēji, no skolēniem ar "ļoti labām sekmēm" sevi par varmākā atzina tikai 31.63% ($\chi^2 = 25,239, p < 0.05$).

202. attēls. Sakarība starp vardarbīgu uzvedību un sekmēm skolā.

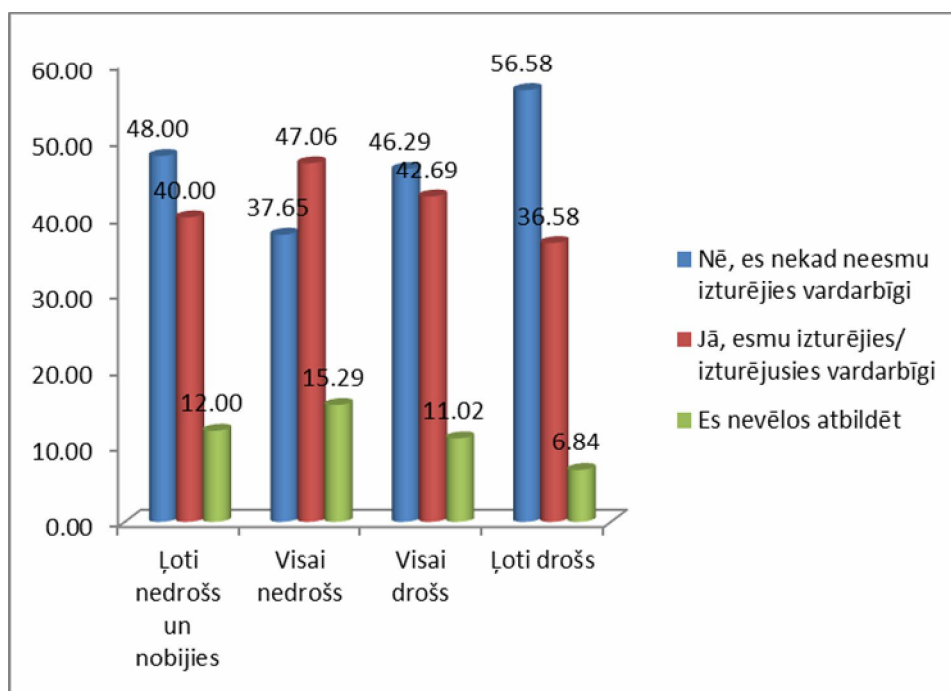
Visbeidzot, vislielākais skaits skolēnu – varmāku atzina savas attiecības ar skolotājiem par “sliktām” ($\chi^2 = 43,941, p < 0,05$).

203.attēls. Sakarība starp vardarbīgu uzvedību un attiecībām ar skolotājiem

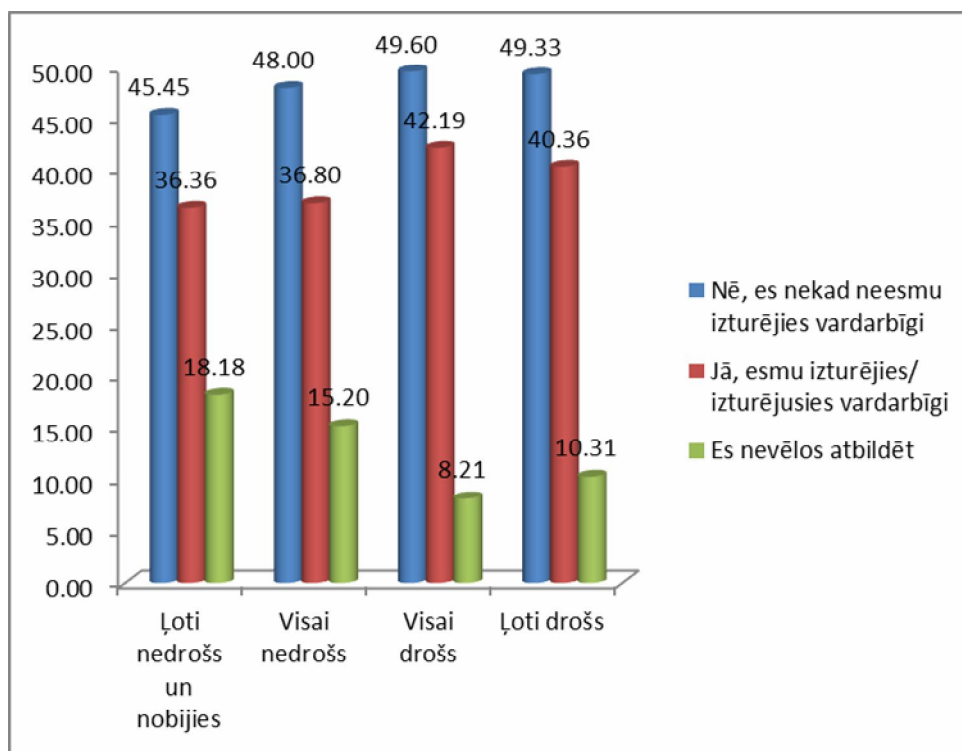

Skolēnu – varmāku drošības sajūta ir īpaši interesanta. Visās trijās vietās skolēni varmākas nejūtas nedroši.

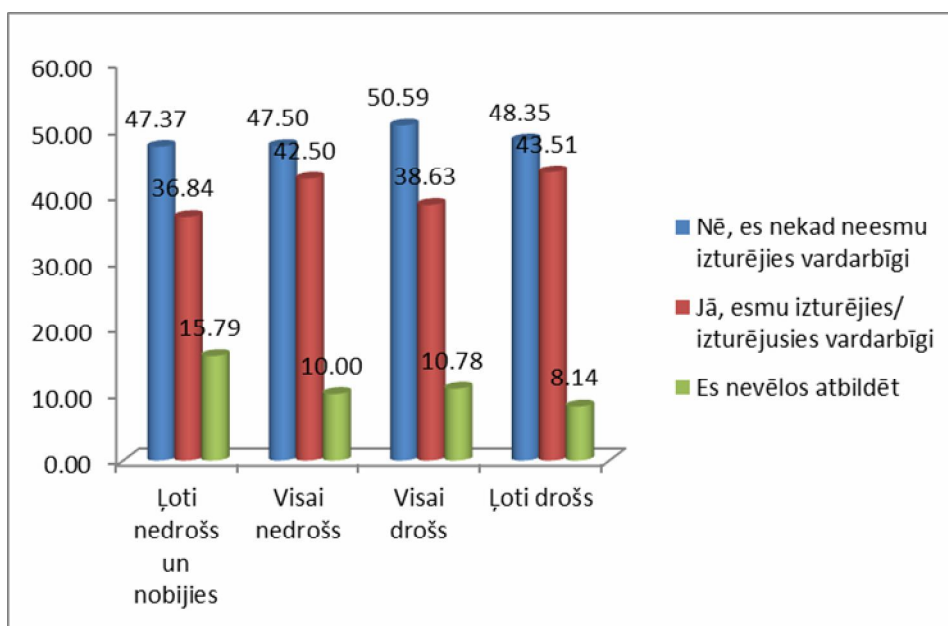
204.attēls. Sakarība starp vardarbīgu uzvedību un drošības sajūtu klasē

205. attēls. Sakarība starp vardarbīgu uzvedību un drošības sajūtu dzīvesvietas apkārtnē/ parkā

206. attēls. Sakarība starp vardarbīgu uzvedību un drošības sajūtu ceļā uz/ no skolas

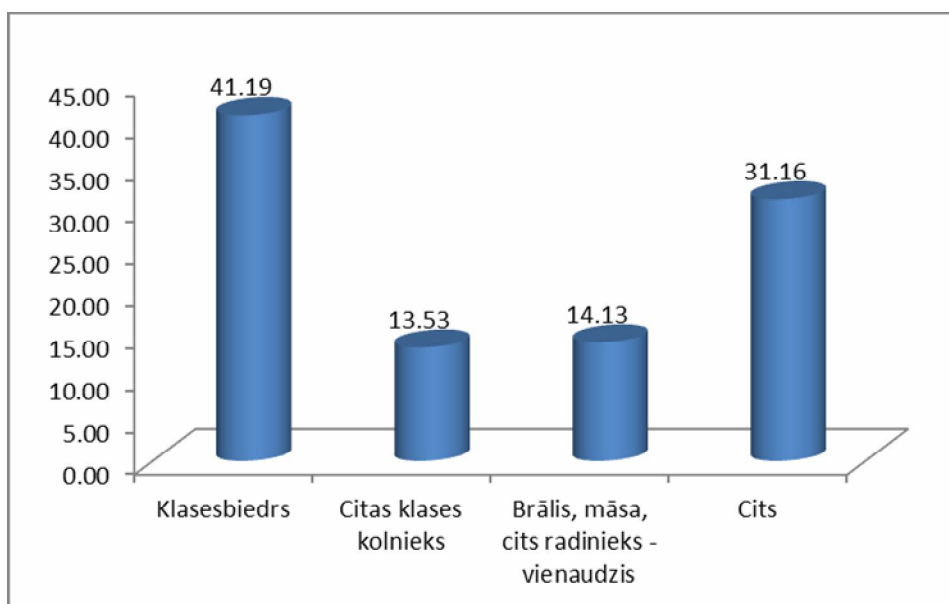
Visizplatītākā vardarbības forma skolā ir ļaunprātīgu izteicienu lietošana (70%). Nākamā izplatītākā forma ir fiziska vardarbība (50.7%). Tam seko tenkošana un izslēgšana no aktivitātēm (35.6% un 35.6%, attiecīgi). Mobilo telefonu un kameru izmantošana, lai uzņemtu pazemojošus foto/ video arī ir plaši izplatīta (20%).

76.tabula. Vardarbības skolā formas

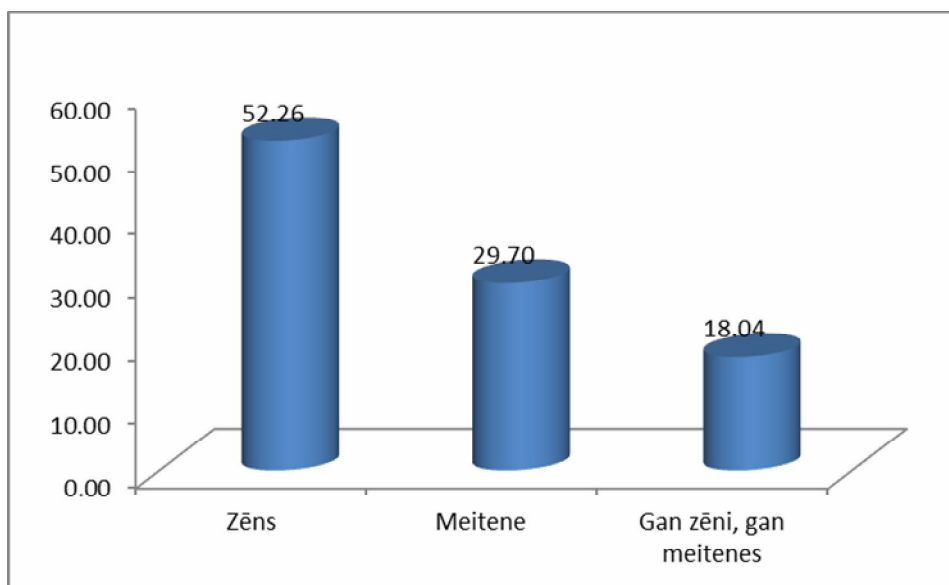
	Procenti
Izmantoju fizisku vardarbību pret citiem	50.7%
Sacīju citiem ļaunas lietas, ķircināju, apsūkāju	70.0%
Izplatīju par citiem ļaunas tenkas	35.6%
Izstūmu kādu no aktivitātēm	35.6%
Izmantoju telefonu vai videokameru, lai uzņemtu pazemojošas lietas par citiem	20.0%
Es nevēlos atbildēt	22.0%
Cits	32.0%

Saskaņā ar varmāku viedokli viņu primārie upuri skolā ir klasesbiedri(41.19%), vairums upuru ir zēni (52.26%).

207.attēls. Persona, pret kuru tu izturējies varmācīgi:

208.attēls. Tava upura dzimums

2.7.3.2 Varmāka -- upuris

Pētot atbildes, mēs konstatējām, ka 44.6% varmāku kādreiz paši ir bijuši upuri.

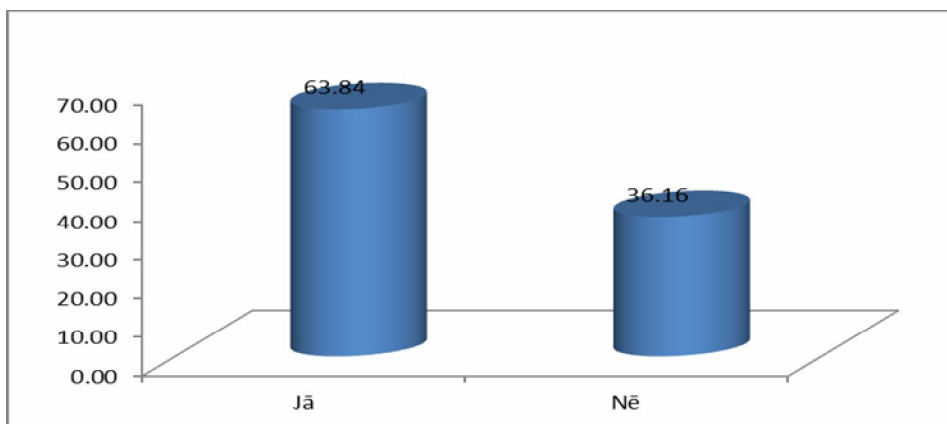
77.tabula. Varmāka un upuris

	Nē, es nekad neesmu bijis upuris	Jā, es esmu bijis upuris	Es nevēlos atbildēt	Kopā
Nē, es nekad neesmu izturējies vardarbīgi	82.4%	10.1%	7.5%	100.00%
Jā, es esmu izturējies vardarbīgi	47.0%	44.6%	8.4%	100.00%
Es nevēlos atbildēt	49.5%	22.7%	27.8%	100.00%

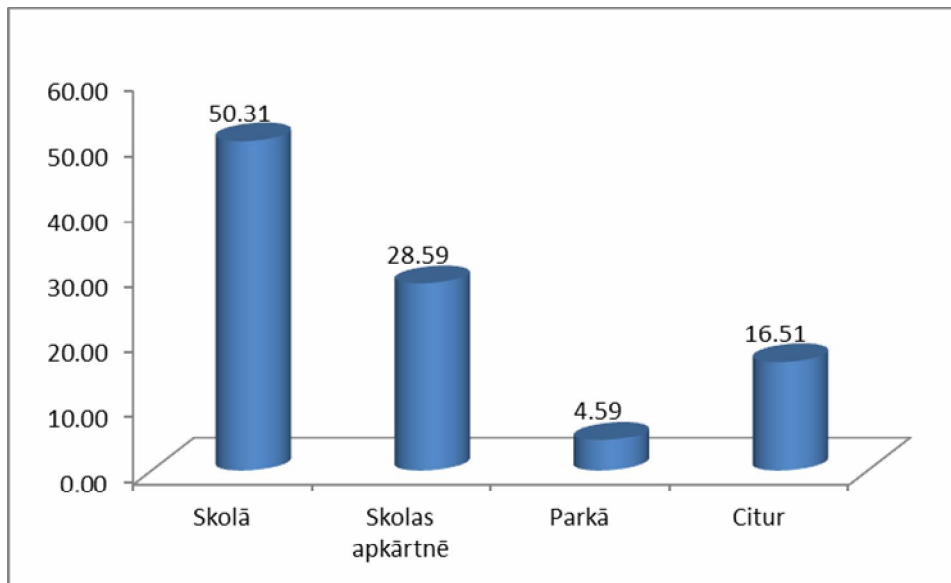
2.7.4 Vardarbības skolā vērotāji

64% no respondentiem ir bijuši vardarbības liecinieki, visbiežāk tieši skolā – 50% gadījumu.

209.attēls. Vardarbības skolā vērotāji

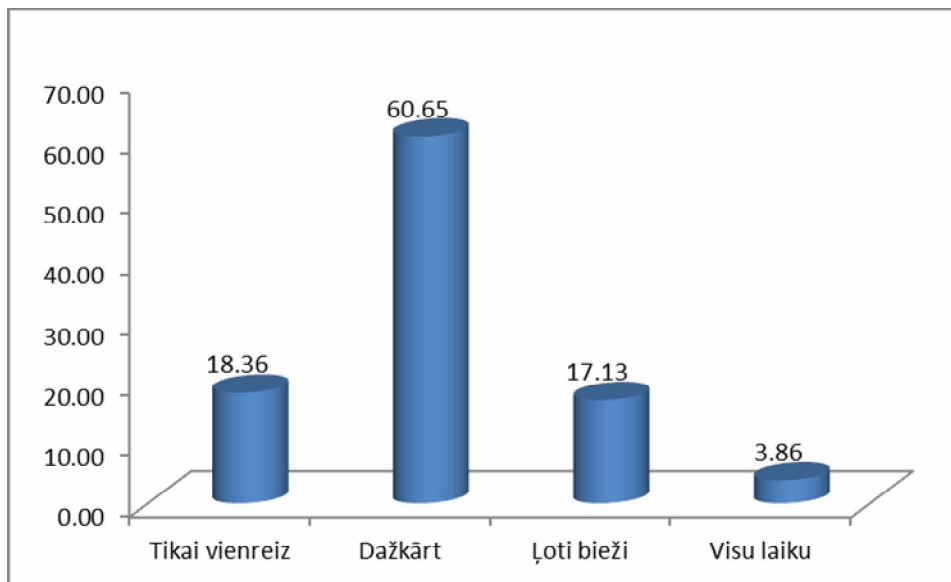

210.attēls. Vardarbības vieta

60.65% no izlases kopas apgalvo, ka vardarbība skolā notiek laiku pa laikam, kamēr 17.13% apgalvo, ka tā notiek ļoti bieži, bet 3.85% apgalvo, ka tā notiek nepārtraukti.

211.attēls. Vardarbības biežums

Salīdzinošajā tabulā zemāk mēs atzīmējam, ka visbiežāk skolēni pamana tādu vardarbības formu, kā aizvainojošu izteicienu lietošanu un ķircināšanu, kam atbildes “visai bieži” un “ļoti bieži” sasniedz kopā 43.1%. Pretēji, fiziskai vardarbībai šādas

atbildes veido 20.2%. Pa vidam ir tenkas un izstumšana no kopīgām aktivitātēm ar 36.1%.

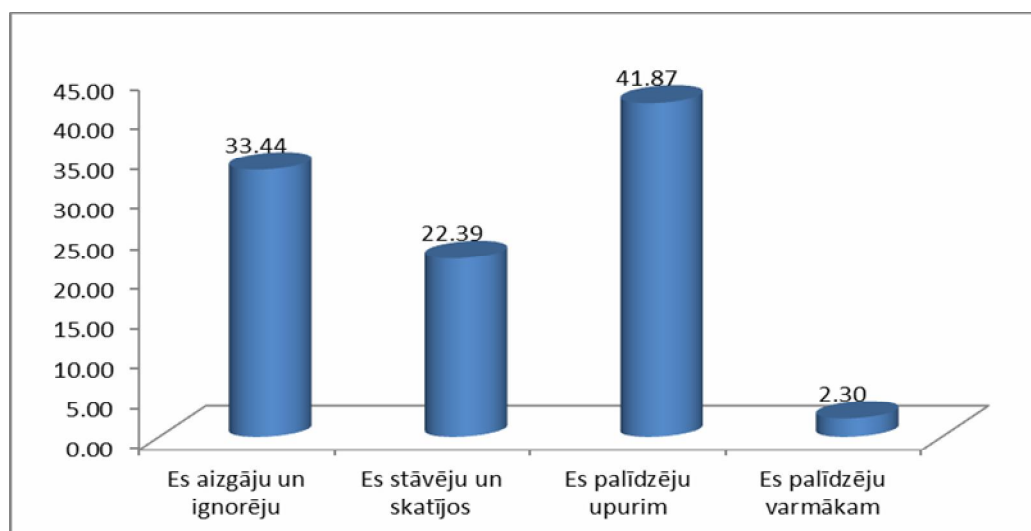
78.tabulaa. Vardarbības biežums pa formām

Cik bieži tu esi redzējis vardarbīgu izturēšanos kad kāds tiek sistis?		Cik bieži tu esi dzirdējis vardarbīgu izturēšanos, kad kāds tiek ķircināts, apsaukāts vai viņam teikti ļauni vārdi?		Cik bieži tu esi dzirdējis par kādu izplatītas tenkas vai par viņa izstumšanu no kopīgām aktivitātēm?	
Nekad	10.7%	Nekad	5.85	Nekad	11.5%
Reti	69.0%	Reti	51.2%	Reti	52.4%
Visai bieži	15.7%	Visai bieži	31.3%	Visai bieži	25.2%
Ļoti bieži	4.5%	Ļoti bieži	11.8%	Ļoti bieži	10.9%

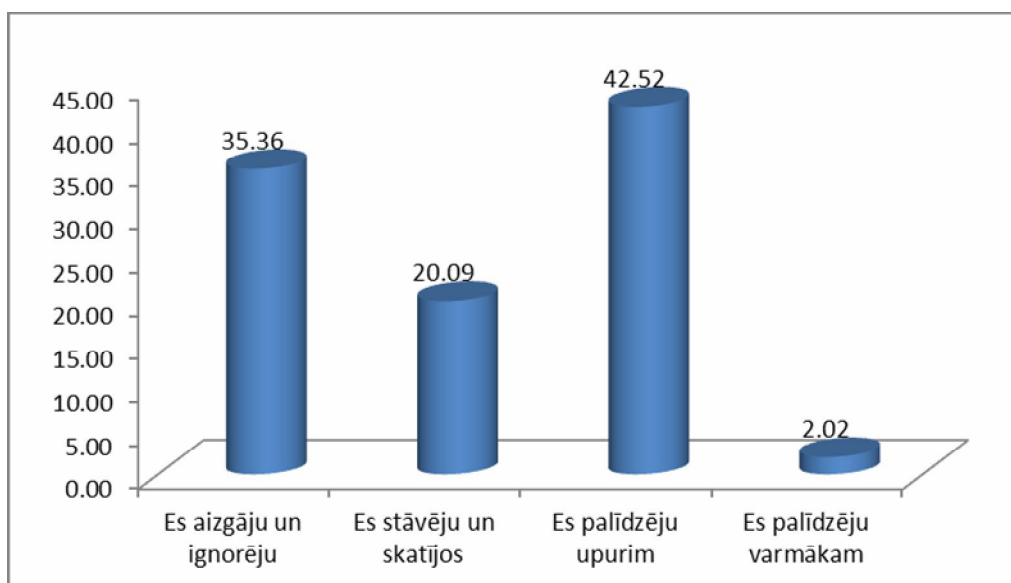
2.7.5 Reakcija uz vardarbības skolā gadījumu

Lielākā palīdzības upurim pakāpe parādās ķircināšanas gadījumos, kad 42.52% no vērotājiem apgalvo, ka ir palīdzējuši upurim, kamēr fiziskas vardarbības gadījumos 41.87% skolēnu apgalvo, ka ir palīdzējuši upurim. Abos gadījumos neliels procents vērotāju atzīst, ka ir palīdzējuši varmākam (2.02% un 2.3%, attiecīgi). gan fiziskas, gan vārdiskas vardarbības gadījumos ievērojams procents (33.44% un 35.36%, attiecīgi) atzīst, ka ir aizgājuši un ignorējuši incidentu.

212.attēls. Reakcija uz fiziskas vardarbības incidentu

213.attēls. Reakcija uz vārdiskas vardarbības incidentu

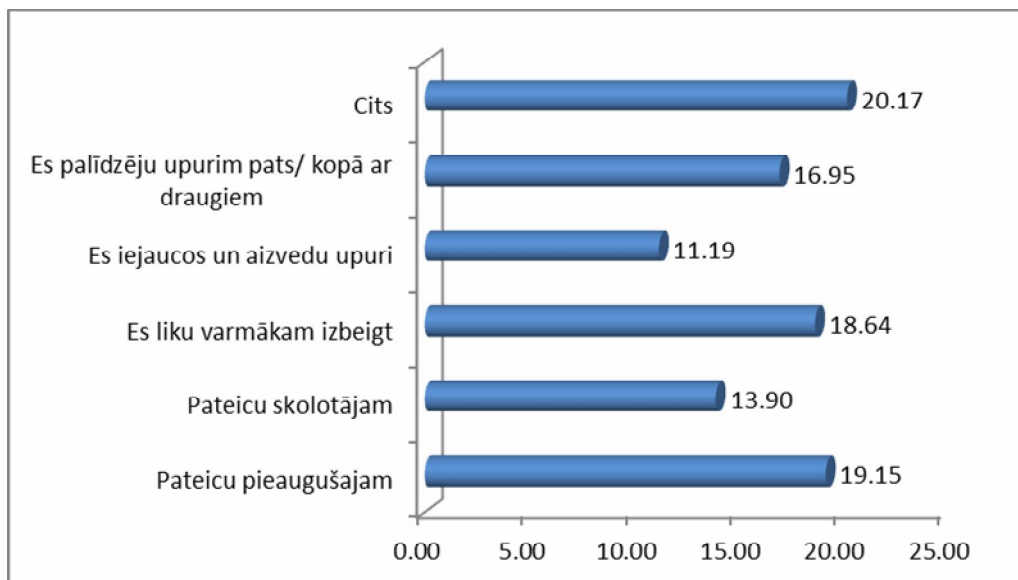
Nākamā anketas jautājuma mērķis ir gūt skolēnu, kas ir kļuvusi par vardarbības skolā vērotājiem emociju aprakstu. Savā vairākumā skolēni, kas ir kļuvuši par vardarbības skolā vērotājiem izjūt žēlumu par upuri (37.3%) un dusmas (27.1%). 23.7% no kopējā respondentu skaita apgalvo, ka jutuši nepiekrišanu. Neliels skaits ir uzjautrinājušies (4.1%) vai palikuši vienaldzīgi (8.2%).

79.tabula. Vērotāju emocijas vardarbības gadījumos

Emocijas vardarbības gadījumos	Procents
Bailes	17.4%
Dusmas	27.1%
Žēlums par upuri	37.3%
Vienaldzība	8.2%
Nepiekrišana	23.7%
Jautrība	4.1%
Bezpalīdzība	14.2%
Varmākas apbrīnošana	3.4%
Varmākas apskaušana	2.9%

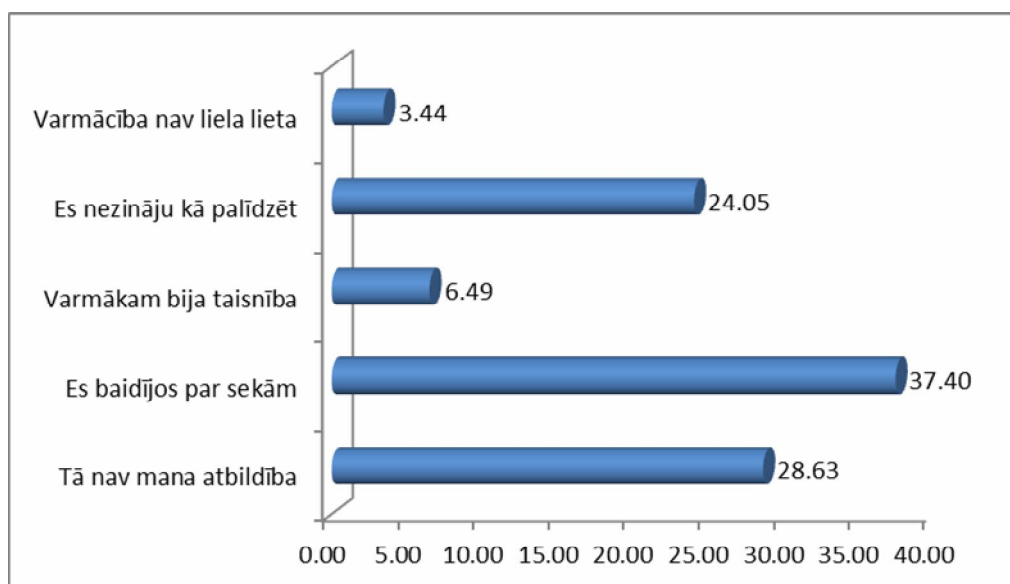
No aptaujātajiem skolēniem, 18.67% apgalvo, ka, lai palīdzētu upurim, viņi pieprasījuši, lai varmāka izbeidz savas darbības, 16.95% to mēģinājuši darīt ar draugu palīdzību, bet 19.15% par incidentu ziņojuši pieaugušajiem.

214.attēls. Ja tu palīdzēji, ko tu darīji?

Pretēji, gadījumos, kad skolēni nemēģināja palīdzēt upurim, 37.40% gadījumu viņi apgalvoja, ka tā rīkojušies, baidoties par sekām. Liela daļa (28.63%) apgalvoja, ka tā nav viņu atbildība. 6.49% attaisno varmākas rīcību.

215.attēls. Ja tu nepalīdzēji, tad kāpēc?

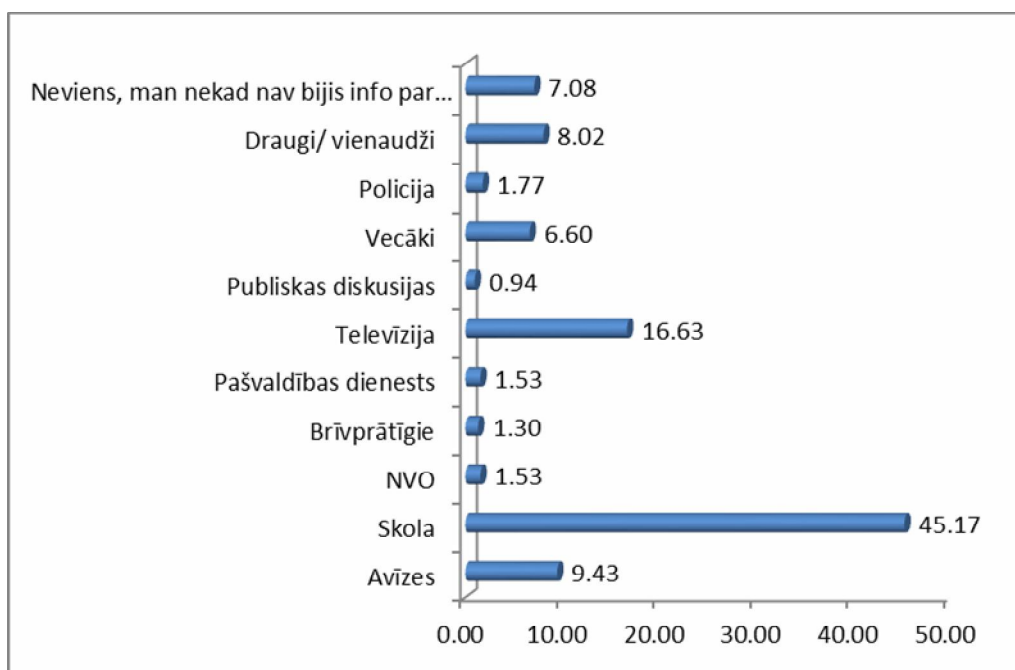

2.7.6 Informācija par vardarbību skolā

Anketas pēdējā sadaļa sniedz ieskatu par jauniešiem sniegtās informācijas par vardarbību skolās kvalitāti.

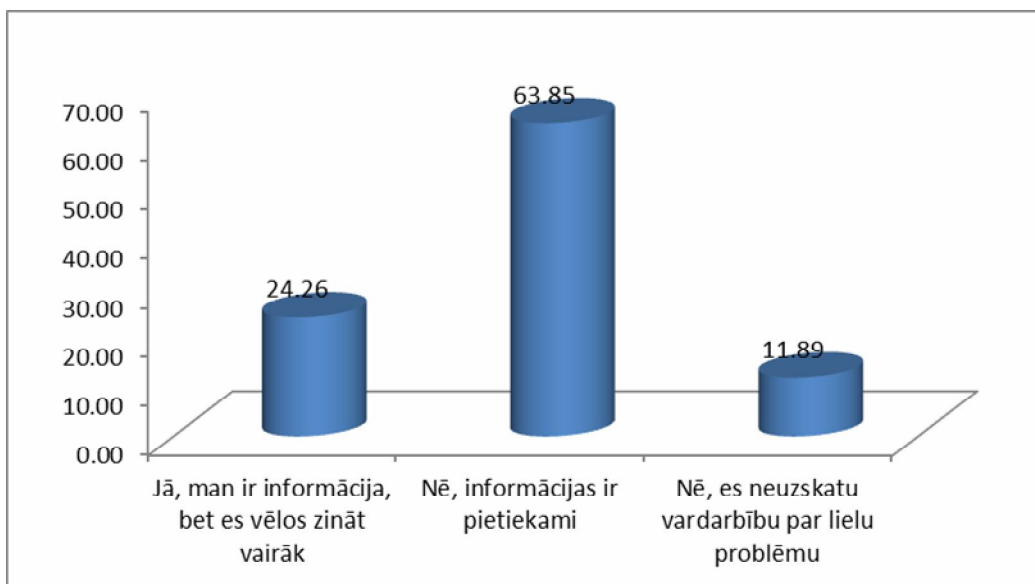
Saskaņā ar 45.17% respondentu atbildēm, skolēniem skolas ir svarīgākais informācijas avots. Nākamais svarīgākais ir televīzija. Valsts un pašvaldību dienesti, NVO un brīvprātīgo grupas kopā saņēma niecigus(4.36%, jo tās skolēniem piedāvā minimālu informāciju.

216.attēls. Informācijas par vardarbību skolā avoti

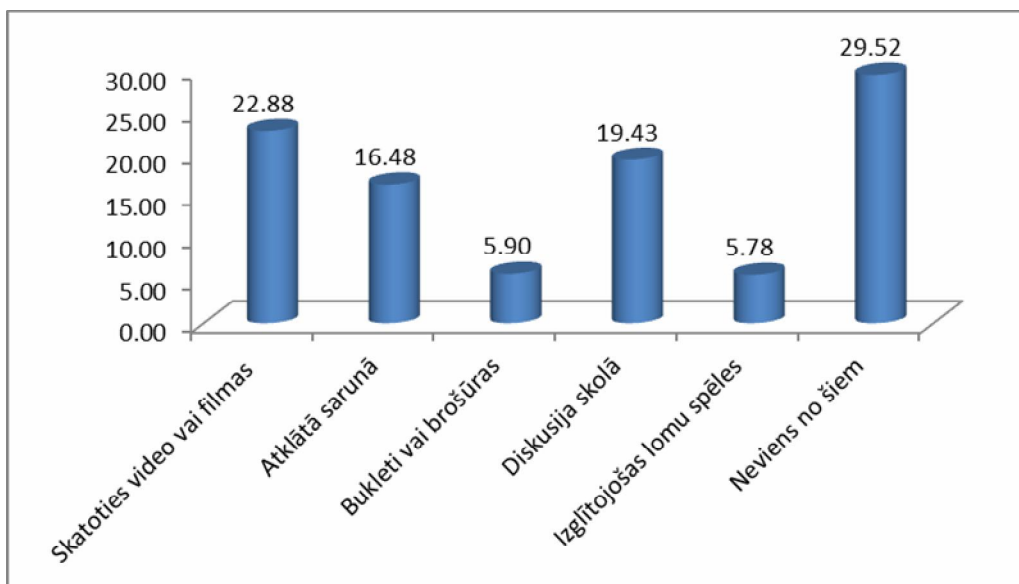
Tikai 24.26% skolēnu vēlētos saņemt vairāk informācijas, kamēr 63.85% uzskata, ka informācijas ir pietiekami. Īpaši interesanta ir 11.89% respondentu negatīvā attieksme pret papildus informāciju un izpratnes celšanu, kuri norāda, ka viņiem nevajag vairāk informācijas, jo vardarbība skolā nav būtiska problēma.

217.attēls. Vajadzība pēc papildus informāciju par vardarbību skolā

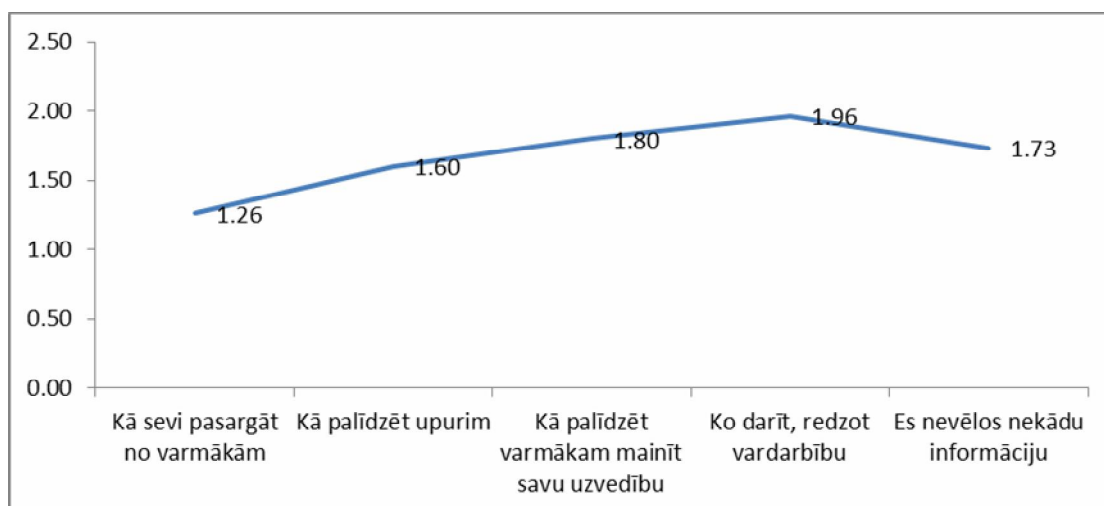
Attiecībā uz veidiem, kādos skolēni vēlētos saņemt informāciju par vardarbību skolās, priekšroka tiek dota video un filmām par šo tēmu (22.88%), kam cieši seko diskusijas skolās (19.43%) un atklātas diskusijas (16.48%)

218.attēls. Vēlamie informācijas veidi

Nākamajos 2 jautājumos skolēniem tika lūgts sakārot prioritāšu rindā vēlamos informācijas veidus un avotus. Saskaņā ar viņu atbildēm lielākā priekšroka tika dota tēmām "Kā es varu sevi pasargāt no varmākām?" (vidēji 1.26), kas ir vardarbība un kādās formās tā izpaužas (vidēji 1.44).

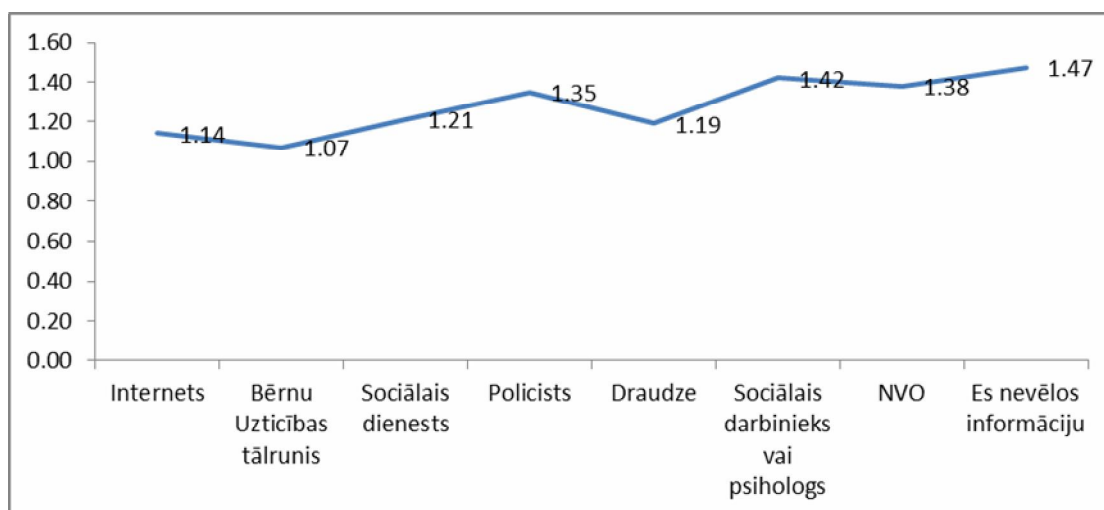
219.attēls. Vēlamās informācijas tēmas

Saskaņā ar skolēnu atbildēm, vispiemērotākajam informācijas avotam vajadzētu būt skolotājiem (vidēji 1.01), kas izskaidrojams arī ar to, ka skola ir galvenā vide, kurā norisinās vardarbība.

Telefoniskās bērnu palīdzības līnijas ir nākamās šajā prioritāšu rindā (vidēji 1.07), kam seko internets (vidēji 1.14) un draudzes (vidēji 1.19). Pēdējās vietās ir valsts un pašvaldību dienesti (1.38) sociālie darbinieki un psihologi (vidēji 1.42).

220.attēls. Ko jūs uzskatāt par labāko informācijas avotu?

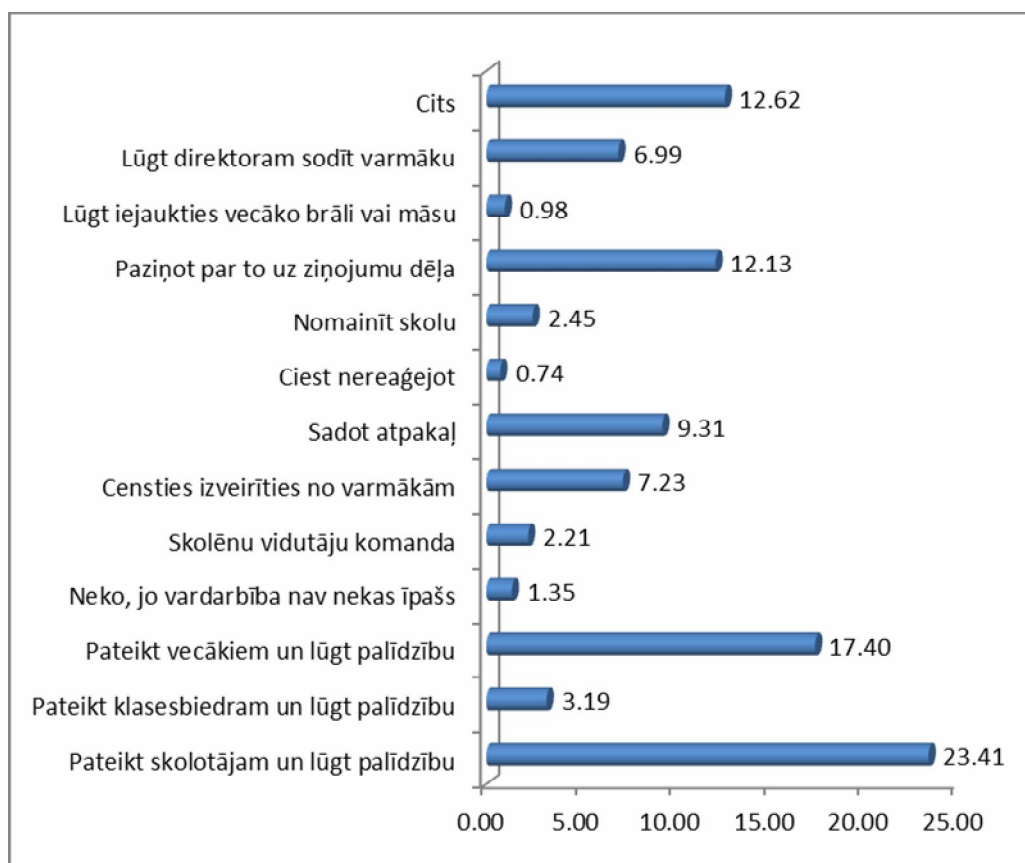
Skolotāju uzvedību vardarbības incidentos tiek uzskatīta par apmierinošu, tā kā 34% respondentu apgalvo, ka skolotāji iejaucas, lai aizstāvētu upuri. Lielā mērā skolotāju iejaukšanās mērķis ir samierināt un nogludināt attiecības starp varmāku un upuri (24.6%).

80.tabula. Skolotāju reakcija vardarbības gadījumos.

	Procenti
Viņi izliekas, ka nekas nav noticis	7.0%
Viņi neko nedara, jo viņiem nav adekvātas informācijas par vardarbību	3.4%
Viņi neko nedara, jo viņiem nav adekvātas informācijas par konkrēto vardarbības gadījumu	3.6%
Viņi iejaucas, lai aizstāvētu upuri	34.0%
Viņi uzklausa gan upuri, gan varmāku un uzstājas kā starpnieki	24.6%
Viņi strādā gan ar upura, gan varmākas ģimenēm	24.3%
Viņu uzvedība ir līdzīga upura uzvedībai	1.7%
Viņu uzvedība ir līdzīga varmāku uzvedībai	3.1%

Saskaņā ar skolēnu viedokli vispiemērotākais veids, kā apkarot vardarbību ir informēt skolotājus (23.43%). Informēt vecākus ieņem otro vietu ar 17.40%. Jāpasvītro, ka skolēni uzskata, ka skolotājiem ir vai viņiem vajadzētu spēlēt nozīmīgu lomu sniedzot informāciju par vardarbību un iejaucoties vardarbības gadījumos.

221.attēls. Jūsuprāt labākā metode, kā apkarot vardarbību

2.9 Rezultātu salīdzinājums

Šajā nodaļā atspoguļots pētījuma rezultātu dažādās valstīs salīdzinājums. Tas sniedz vērtīgu informāciju par vardarbības parādības kopīgajiem elementiem visās sešās dalībvalstīs, kā arī par atšķirībām. Šī informācija var palīdzēt ieskicēt galveno stratēģiju vardarbības apkarošanai kā arī par nepieciešamajām specifiskajām darbībām noviržu gadījumā.

2.9.1. Pētījuma daļa par vardarbību skolā.

Starp sešām dalībvalstīm tika novērotas būtiskas atšķirības vardarbības skolā uztverē. Visumā skolēni saprot galvenās vardarbības formas, tomēr viņiem nav pilnas izpratnes par atkārtotību kā priekšnoteikumu, lai kādu rīcību uzskatītu par vardarbību.

96. tabula. Uzskati par vardarbību skolās dalībvalstīs

Uzvedība	Grieķija	Itālija	Lietuva	Igaunija	Latvija	Bulgārija
Zobošanās par izskatu	67.36%	44.66%	83.10%	67.20%	57.54%	51.90%
Nejauša pagrūšana	5.23%	8.47%	6.10%	5.10%	5.98%	14.50%
Apsaukāšana vai nejauku lietu teikšana sakarā ar rasi vai tautību	55.50%	54.26%	71.80%	69.50%	53.17%	36.50%
Vienreiz slikti izturēties pret kādu (teikt nejaukas lietas, apsmiet, fiziski vai psiholoģiski iespaidot kādu)	30.26%	20.88%	45.10%	34.50%	47.81%	24.00%
Vairākkārtīgi slikti izturēties pret kādu (teikt nejaukas lietas, apsmiet, fiziski vai psiholoģiski iespaidot kādu)	65.29%	65.21%	72.80%	70.00%	62.71%	58.10%
Panākt, ka citi spēlējas vai dara tev patīkamas lietas nepielietojot spēku	10.27%	11.07%	6.50%	29.40%	9.72%	9.70%
Piespiest citus spēlēties vai darīt tev patīkamas lietas nepielietojot spēku (vārdiski, fiziski vai psiholoģiski)	67.80%	64.54%	56.30%	68.40%	56.47%	38.30%
Izjokot kādu, viņu "noliekot"	60.04%	14.88%	71.00%	42.70%	41.93%	32.80%
Ķircināt kādu par apģērbu	38.22%	19.97%	56.30%	59.10%	39.61%	30.50%
Izteikt nepatīkamas domas vai izjūtas par citiem	10.35%	9.66%	29.60%	33.00%	18.82%	22.40%
Strīdēties	22.88%	2.58%	13.80%	8.50%	19.27%	5.90%
Vienreiz pastāstīt joku par kādu	17.95%	3.21%	9.70%	9.50%	5.17%	7.80%
Izrādīt nepatiku	5.05%	2.90%	22.00%	14.70%	15.52%	8.20%
Būt izstumtam	37.84%	18.46%	36.10%	23.60%	37.02%	9.50%
Apmelot kādu (vainot par problēmu)	33.17%	23.48%	38.00%	53.40%	35.06%	18.20%
Izmuļķot vai izstrādāt nekrietnu joku ar kādu	29.64%	23.03%	53.20%	52.90%	26.67%	32.00%
Izmantot telefonu/ e-pastu/ čatu/ sociālos tīklus/ SMS, lai izjokotu cilvēkus	22.02%	26.62%	59.40%	45.50%	46.83%	29.90%
Izmantot telefonu/ e-pastu/ čatu/ sociālos tīklus/ SMS, lai citiem cilvēkiem liktu saprast par draudiem vai tos apdraudētu	60.98%	57.68%	48.60%	65.10%	43.50%	31.90%

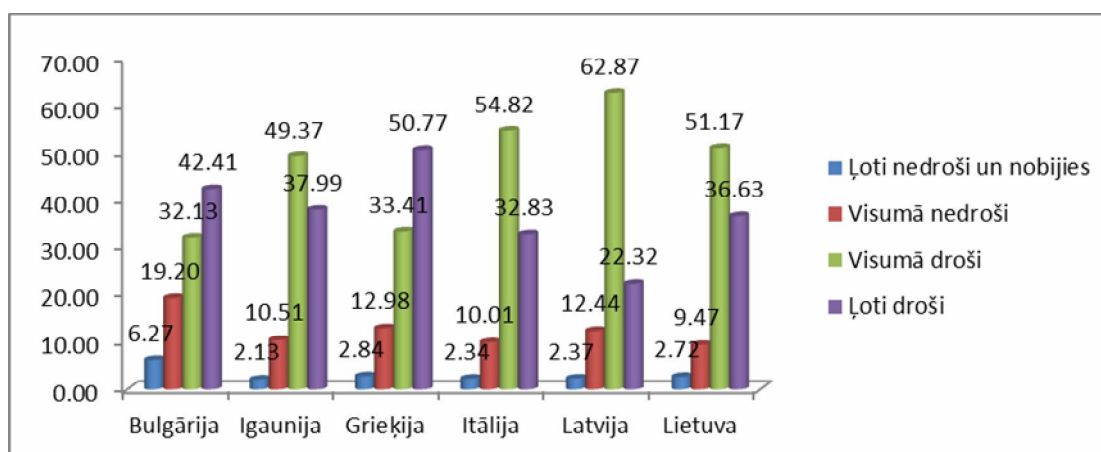
Attiecībā par faktoriem, kas veicina kļūšanu par upuri visās valstīs par tādu atzīst upura nespēju pretoties. Vienīgi Lietuvā par galveno faktoru uzskata upura svaru.

97. tabula. Kļūšanas par upuri veicinošie faktori dažādās dalībvalstīs

	Bulgārija	Igaunija	Grieķija	Itālija	Latvija	Lietuva
jūtīgums	41.89	33.52	44.60	49.01	34.34	36.99
trauksmainība	14.06	12.34	12.31	4.38	6.07	7.33
nespēj sevi aizstāvēt	48.55	65.10	57.03	65.05	72.17	37.53
viņam ir kaut kas tāds, ko varmāka augstu vērtē un vēlas	7.31	19.49	19.65	16.76	23.19	15.99
saistībā ar viņa svaru	39.27	51.00	31.60	22.65	27.21	55.51
saistībā ar viņa apģērbu	27.27	39.97	17.02	9.68	20.52	37.20
viņa fiziskā invaliditāte	21.56	33.02	23.88	31.89	20.79	31.73
seksuālā orientācija	26.71	20.68	25.05	29.31	21.23	21.71
relīģija	17.43	11.65	16.06	12.26	9.28	11.39
tautība	21.65	23.87	44.34	30.46	21.50	20.96
citu no viņa atkarīgu iemeslu dēļ	12.09	17.67	10.35	10.79	27.74	14.79

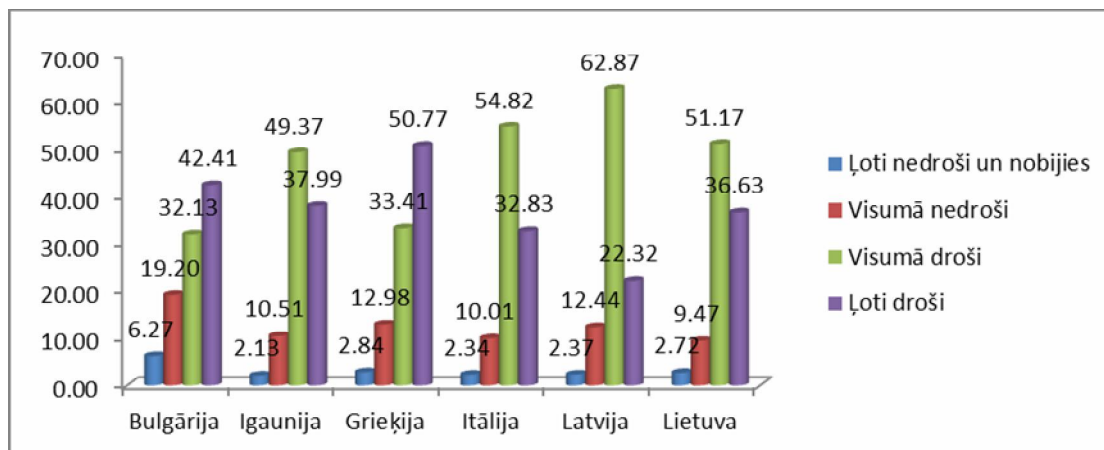
Augstākā drošības sajūta klasē ir Grieķijā, kur 63.17% skolēnu apgalvo, ka jūtas ļoti droši. Nākamā ir Bulgārija ar 52.61%. Pilnīgi pretēja aina ir Lietuvā, kur klasē droši jūtas tikai 39.45% skolēnu.

263.attēls. Drošības sajūta klasē

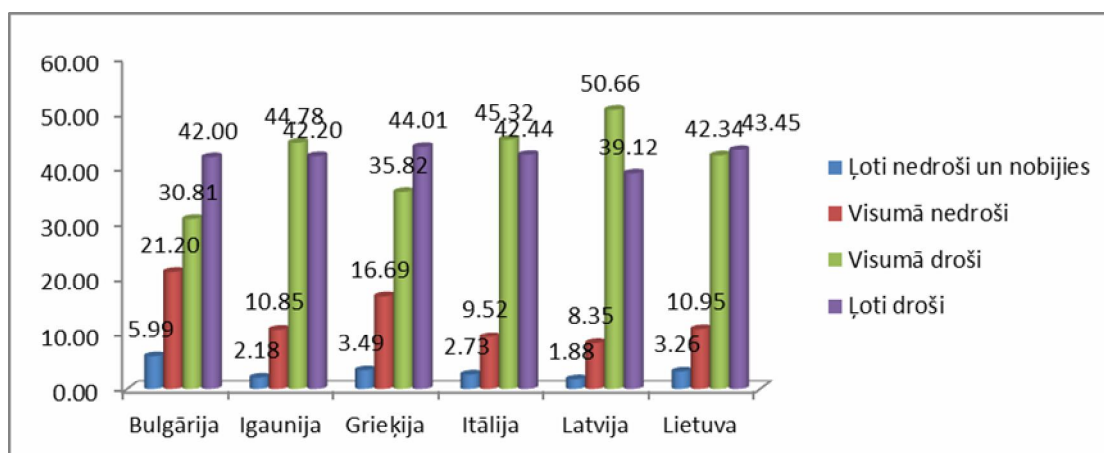
Līdzīgi rezultāti parādās arī attiecībā uz drošības sajūtu mājas apkārtnē un parkos, kur Grieķija atkal uzrāda augstāko atbilžu “ļoti droši” līmeni. Latvijā ir lielas atšķirības atbilžu “ļoti droši” un “visumā droši” attiecībā – “visumā droši” sasniedz 62.87%.

264.attēls. Drošības sajūta mājas apkārtnē un parkā.

Lielas atšķirības starp dalībvalstīm neparādījās arī atbildēs par drošības sajūtu ceļā uz un no skolas. Vienīgi Bulgārijā parādījās nozīmīgi augsts atbilžu “visai nedroši” skaits – 21.2%.

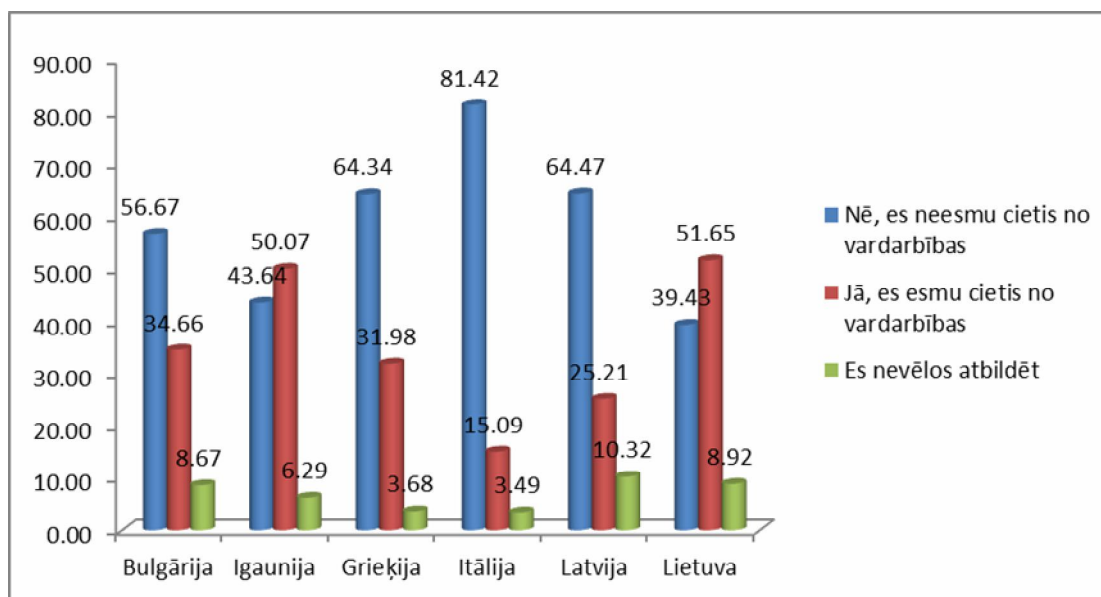
265.attēls. Drošības sajūta ceļā uz/ no skolas

2.9.2. Vai tu kādreiz esi kļuvis par vardarbības skolā upuri?

Uz šo jautājumu parādījās ļoti lielas atšķirības starp dalībvalstīm. Parādība visintensīvāk izpaužas Lietuvā un Igaunijā, kur par upuriem ir kļuvuši attiecīgi 1.65% un 50.07% skolēnu. Itālijā šādas atbildes bija tikai 15.09%.

266.attēls. Vardarbība skolās dalībvalstīs

Klase ir tā vieta, kur visbiežāk notiek vardarbība. Tomēr Grieķijā vardarbība visbiežāk notiek ārpus skolas.

98.tabula. Vardarbības vieta dalībvalstīs

Vieta	Bulgārija	Igaunija	Grieķija	Itālija	Latvija	Lietuva
Mājās	7.2%	8.8%	6.41%	5.0%	11.0%	3.4%
Skolas apkārtnē	33.0%	31.8%	35.38%	31.7%	29.5%	25.0%
Internetā	19.0%	16.1%	20.93%	11.1%	9.5%	7.7%
Klasē	44.8%	59.9%	24.40%	51.6%	45.1%	45.7%
Koridoros	28.4%	46.5%	32.70%	27.4%	35.2%	51.7%
Ēdamzālē	5.7%	15.3%	2.16%	5.7%	6.4%	9.2%
Rotaļlaukumā/ parkā/ mājas apkārtnē	14.9%	15.7%	21.84%	16.0%	17.0%	10.8%
Ceļā uz/ no skolas	11.2%	19.5%	13.34%	10.7%	14.8%	8.1%

Mājās	9.8%	13.6%	25.77%	13.6%	29.9%	11.8%
-------	------	-------	--------	-------	-------	-------

Visizplatītākā vardarbības forma ir apsūkāšanās, tomēr Bulgārijā visizplatītākā ir fiziska vardarbība.

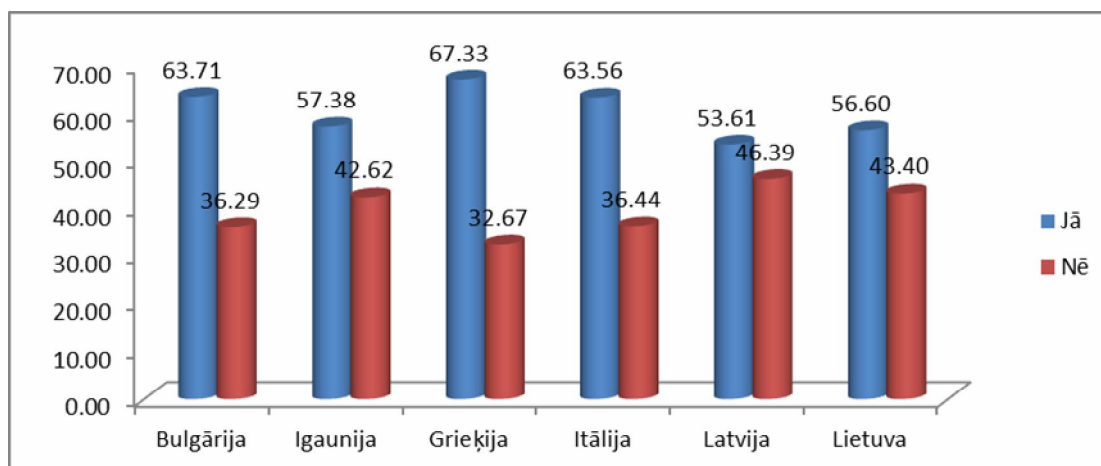
99.tabula. Vardarbības formas dalībvalstīs

	Grieķija	Itālija	Lietuva	Igaunija	Latvija	Bulgārija
Apsūkāšana	60.69%	59.90%	78.30%	68.90%	72.00%	42.20%
Atstāts vai izstumts	27.40%	46.10%	32.40%	44.90%	35.60%	22.10%
Grūstīts vai sists	45.39%	40.40%	31.40%	38.20%	42.80%	44.00%
Piespiests kaut ko darīt ar fizisku vardarbību	21.91%	17.70%	16.10%	25.00%	25.00%	24.40%
Par mani stāstīja nejaukas lietas	27.60%	44.30%	52.10%	36.60%	43.90%	39.90%
Seksuāla ķircināšana, tenkas vai aizskaršana	21.06%	21.10%	16.00%	25.40%	20.50%	25.00%
Pieprasīja atdot naudu vai mantas	19.69%	10.30%	15.70%	17.30%	15.90%	29.30%
Atsūtīja nejauku meilu vai SMS	19.16%	21.10%	18.50%	22.30%	20.80%	18.40%
Piespieda darīt to, ko negribēju	20.54%	17.70%	14.80%	25.70%	21.20%	22.40%
Ķircināja par izskatu	36.30%	46.60%	40.90%	47.30%	37.90%	29.90%
Izplatīja pazemojošus foto vai video internetā	14.26%	12.00%	15.20%	16.90%	15.20%	13.80%
Izplatīja pazemojošus foto vai video pa mobilo telefonu	12.82%	8.90%	11.00%	10.90%	12.50%	14.40%
Cits	27.60%	23.00%	20.70%	26.40%	30.70%	24.10%

Visās dalībvalstīs, bez izņēmuma, upuri izvēlas ar kādu parunāt par pieredzēto, atšķirības ir tajā ar kuru cilvēku runāt. Bulgārijā, Grieķijā un Latvijā lielākā daļa upuru

runā ar draugu vai klasesbiedru, kamēr Igaunijā, Itālijā un Lietuvā upuri vairāk runā ar vecākiem.

267.attēls. Vai tu ar kādu runāji par notikušo?

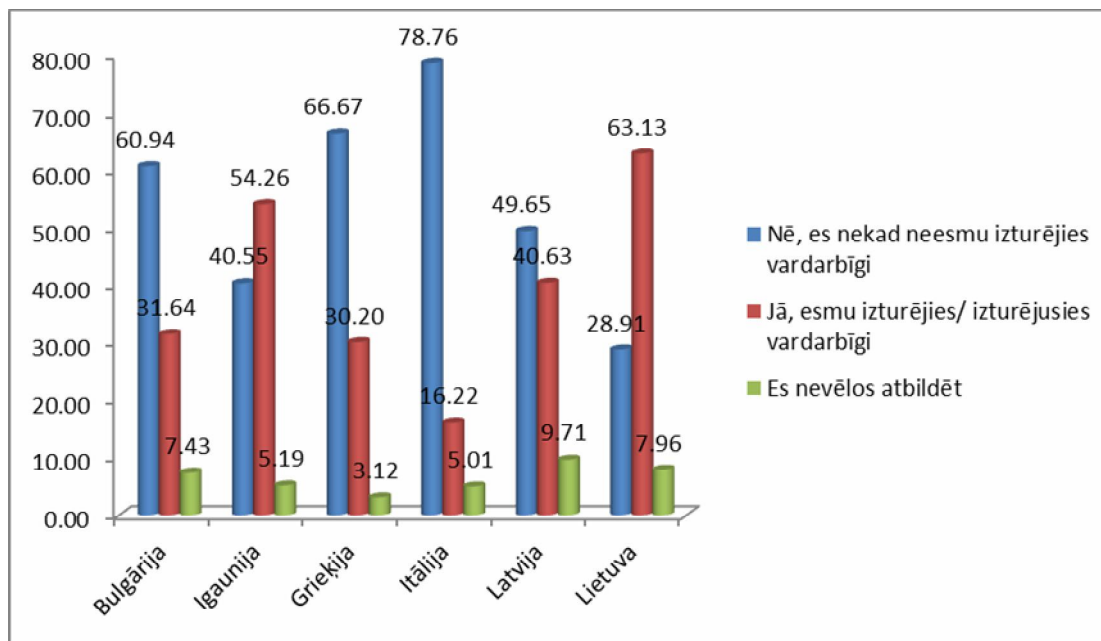
100.tabula. Ar ko tu runāji par notikušo vardarbību?

	Bulgārija	Igaunija	Grieķija	Itālija	Latvija	Lietuva
Draugs/ klasesbiedrs	33.68%	25.82%	36.78%	23.51%	29.49%	26.84%
Pieaudzis draugs	11.34%	4.91%	7.94%	9.47%	5.13%	7.25%
Ģimenes loceklis, bet ne vecāki	3.44%	6.55%	7.11%	3.51%	5.45%	7.84%
Vecāki	28.87%	34.91%	28.36%	39.69%	28.53%	31.93%
Skolotājs	6.87%	9.09%	5.31%	12.67%	4.81%	5.00%
Ierēdnis/ darbinieks	1.03%	1.27%	1.93%	2.29%	3.21%	1.76%
Sociālais darbinieks/ brīvprātīgais no NVO	1.37%	2.55%	0.69%	1.07%	1.60%	2.25%
Cits	13.40%	14.91%	11.87%	7.79%	21.79%	17.14%

2.9.3. Vai tu kādreiz esi bijis varmāka?

Varmāku skolā daudzums ir proporcionāls upuru skaitam. Lietuvā un Igaunijā ir visvairāk varmāku, attiecīgi 63.13% un 54.26%, kamēr Itālija ar 16.22% ieņem pēdējo vietu.

268.attēls Varmāku skaits dalībvalstīs.

Saskaņā ar skolēnu, kuri atzīst, ka ir izturējušies varmācīgi, atbildēm visās dalībvalstīs aizskaroši izteicieni un ķircināšana ir visizplatītākā vardarbības forma. Atšķirības parādās otrajā izplatītākajā vardarbības formā, kur visās dalībvalstīs, izņemot Lietuvu, parādās fiziska vardarbība.

101.tabula. Vardarbības formas dalībvalstīs

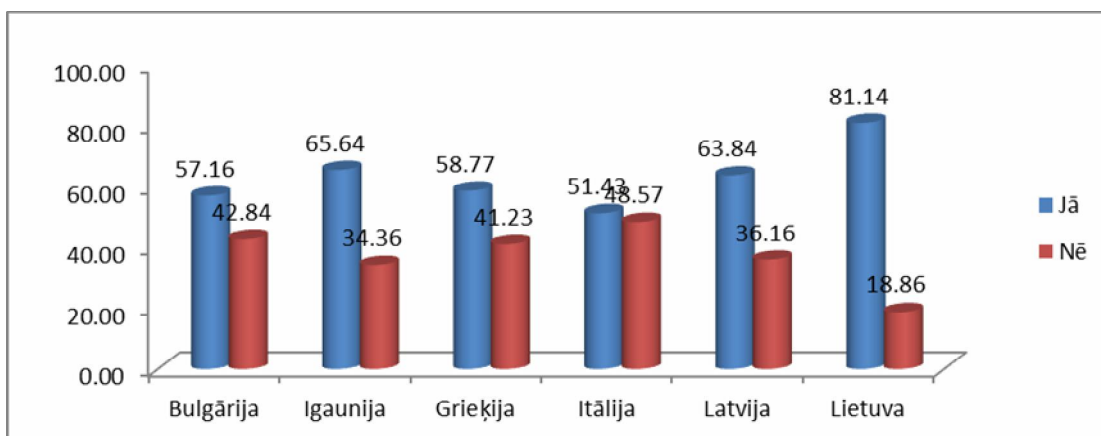
Vardarbības forma	Grieķija	Itālija	Lietuva	Igaunija	Latvija	Bulgārija
Izmantoju fizisku vardarbību pret citiem	61.22%	52.10%	31.50%	37.10%	50.70%	56.90%
Sacīju citiem jaunas lietas, ķircināju, apsūkāju	77.08%	84.50%	67.80%	77.40%	70.00%	60.10%
Izplatīju par citiem jaunas tenkas	45.56%	45.20%	34.50%	34.70%	35.60%	41.20%
Izstūmu kādu no aktivitātēm	39.97%	50.10%	44.80%	50.40%	35.60%	37.30%
Izmantoju telefonu vai videokameru, lai uzņemtu pazemojošas lietas par	34.80%	28.70%	22.30%	22.70%	20.00%	27.00%

citiem						
Es nevēlos atbildēt	20.61%	16.80%	21.90%	21.30%	22.00%	23.50%
Cits	24.67%	19.90%	29.20%	28.70%	32.00%	27.00%

2.9.4. Vardarbības skolā vērotāji

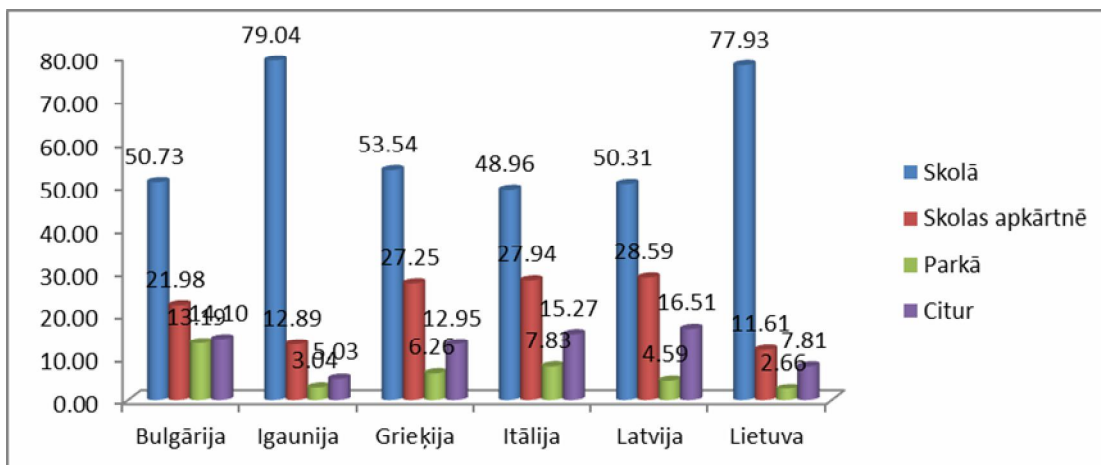
Kā jau bija paredzams, valstīs, kurās ir augstāks vardarbības skolā līmenis, parādās arī augstāks vērotāju līmenis. Vadībā ir Lietuva un Igaunijas ar attiecīgi 81.14% un 65.64%.

269.attēls. Vardarbības skolā vērotāji

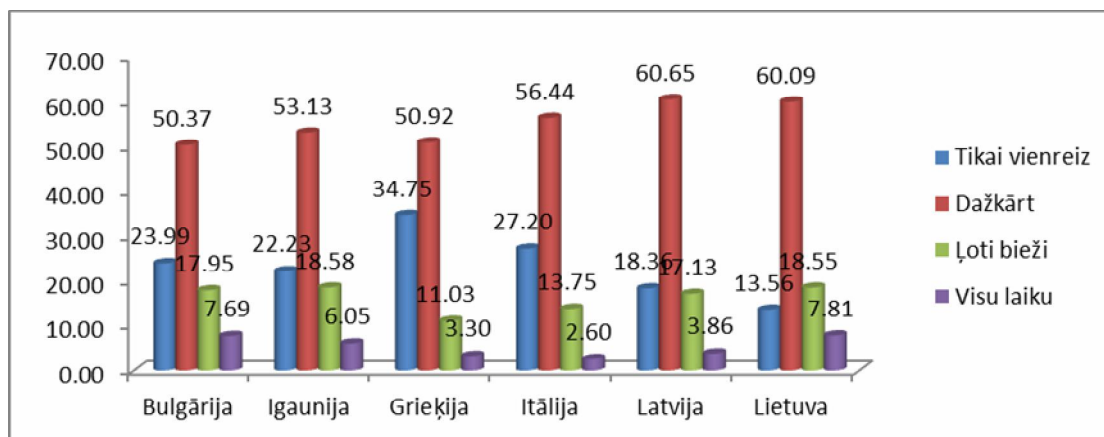
Apstiprinās arī iepriekšējais rezultāts, ka skola ir galvenā vieta, kurā notiek vardarbība, it īpaši Lietuvā un Igaunijā, attiecīgi 77.93% un 79.04%. Citās valstīs tas skolā notiek apmēram 50% gadījumu.

270.attēls. Vardarbības vieta dalībvalstīs.

Atbildēs par vardarbības biežumu pārsvarā ir "dažkārt". Visās valstīs visai neliels procents atbildējis "ļoti bieži" vai "nepārtraukti"

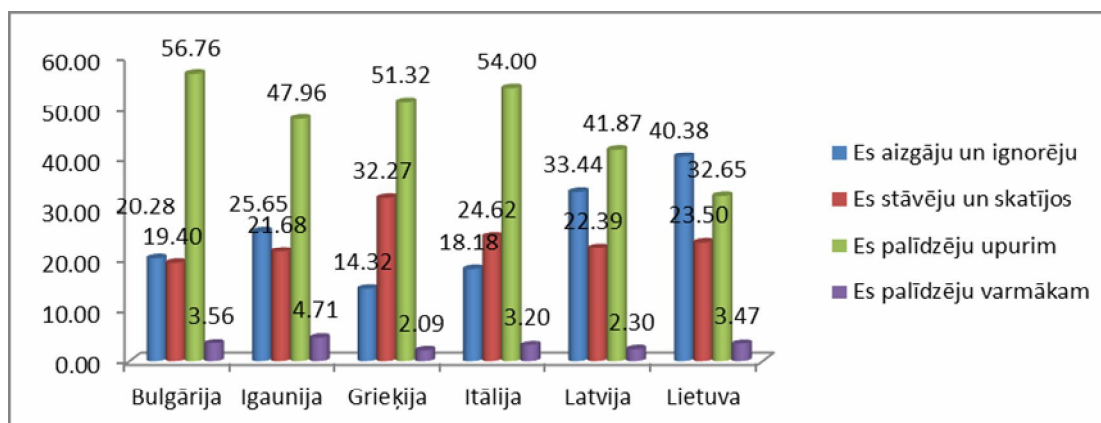
271.attēls. Vardarbības skolā biežums dalībvalstīs.

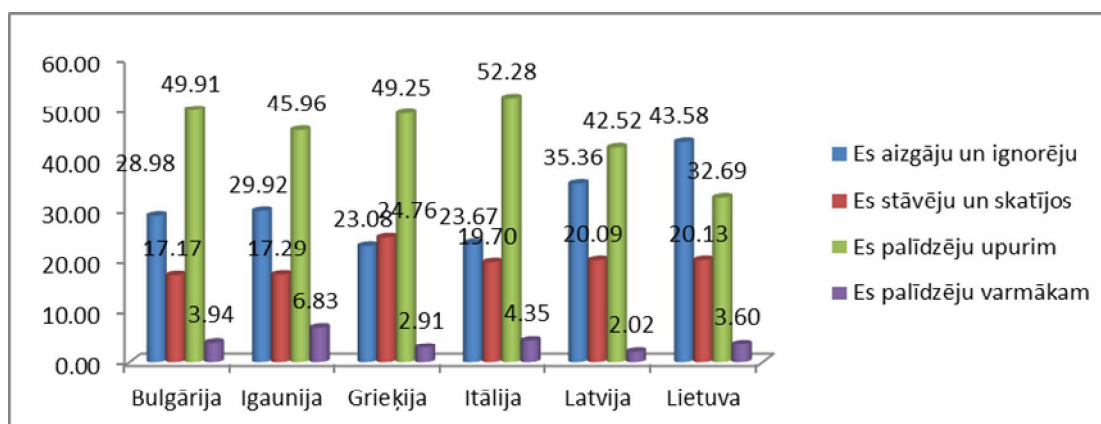
2.9.5 Reakcija vardarbības skolā gadījumos

Visās valstīs, izņemot Lietuvu, skolēni – vērotāji izvēlas palīdzēt upurim. Gan vārdiskas, gan fiziskas vardarbības gadījumos iejaušanās un palīdzības upurim līmenis ir ievērojams.

272.attēls. Reakcija uz fizisku vardarbību dalībvalstīs

273.attēls. Reakcija uz ķircināšanu dalībvalstīs

Attiecībā uz palīdzību upurim, Bulgārijā, Igaunijā, Grieķijā un Itālijā visbiežāk iejaušanās notika kopā ar draugiem. Lietuvā visbiežāk iejaucas incidentā vārdiski pieprasot varmākam izbeigt savas darbības.

102.tabula. Palīdzības upurim veids dalībvalstīs.

	Pateicu pieaugušajam	Pateicu skolotājam	Es liku varmākam izbeigt	Es iejaucos un aizvedu upuri	Es palīdzēju upurim pats/ kopā ar draugiem	Cits
Bulgārija	12.71%	16.76%	25.97%	4.42%	28.91%	11.23%
Igaunija	10.56%	10.68%	28.52%	6.19%	29.73%	14.32%
Griekija	13.71%	9.19%	24.40%	15.32%	28.06%	9.33%
Itālija	11.94%	9.93%	25.74%	13.10%	26.79%	12.49%
Latvija	19.15%	13.90%	18.64%	11.19%	16.95%	20.17%
Lietuva	10.24%	7.51%	35.24%	6.20%	15.82%	25.00%

Īpašu interesi izraisa salīdzinājums par neiejaukšanās iemesliem. Igaunijā un Itālijā liels skolēnu skaits apgalvo, ka nezina kā palīdzēt, kamēr pārējās valstīs visbiežākais neiejaukšanās iemesls ir bailes par sekām.

103.tabula. Neiejaukšanās iemesli dalībvalstīs

	Tā nav mana atbildība	Es baidījos par sekām	Varmākam bija taisnība	Es nezināju kā palīdzēt	Varmācība nav liela lieta
Bulgārija	23.59%	31.82%	8.44%	28.14%	8.01%
Igaunija	23.45%	27.42%	8.08%	35.18%	5.86%
Griekija	19.23%	35.83%	5.29%	34.64%	5.01%
Itālija	22.33%	31.38%	4.72%	35.45%	6.03%
Latvija	28.63%	37.40%	6.49%	24.05%	3.44%
Lietuva	30.02%	33.69%	3.06%	28.56%	4.67%

2.9.6. Informācija par vardarbību skolās

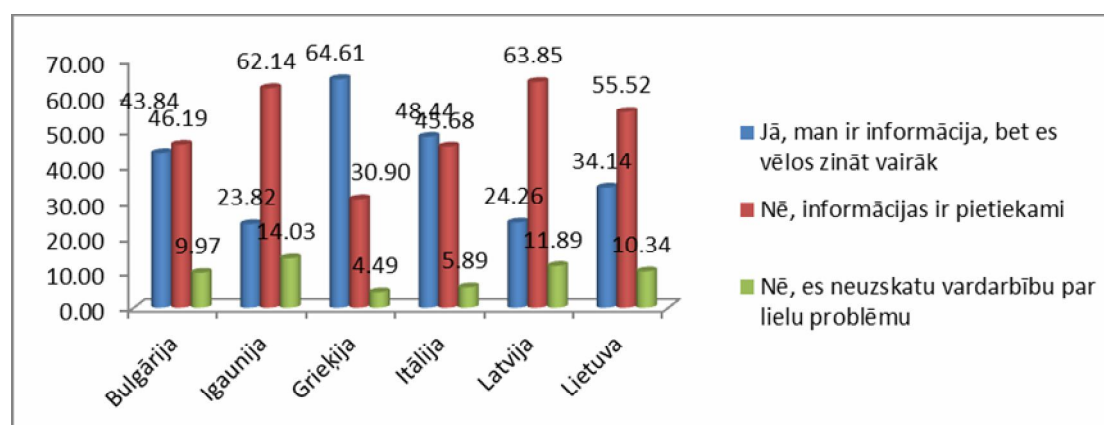
Vairumā valstu, kas piedalījās pētījumā, skola ir galvenais informācijas par vardarbību avots, otrajā vietā ir televīzija.

104.tabula Informācijas par vardarbību skolā avoti dalībvalstīs

	Bulgārija	Igaunija	Grieķija	Itālija	Latvija	Lietuva
Avīzes	10.61%	8.96%	3.82%	14.79%	9.43%	4.40%
Skola	37.50%	34.85%	39.05%	30.50%	45.17%	33.25%
NVO	2.47%	0.76%	2.21%	0.54%	1.53%	0.93%
Brīvprātīgie	1.60%	0.99%	2.45%	1.84%	1.30%	2.00%
Pašvaldības dienests	1.74%	0.38%	0.33%	0.98%	1.53%	1.22%
Televīzija	22.24%	16.63%	20.23%	33.00%	16.63%	11.49%
Publiskas diskusijas	2.91%	2.51%	2.12%	0.69%	0.94%	5.87%
Vecāki	6.69%	3.19%	11.91%	3.90%	6.60%	7.29%
Policija	1.02%	2.73%	1.61%	1.35%	1.77%	2.25%
Draugi/ vienaudži	5.67%	13.36%	9.00%	8.61%	8.02%	26.75%
Neviens, man nekad nav bijis info par vardarbību	7.56%	15.64%	7.28%	3.80%	7.08%	4.55%

Grieķijā skolēni uzskata, ka saņemtā informācija ir nepietiekama. Visās pārējās dalībvalstīs skolēni uzskata, ka saņemtā informācija par vardarbību ir adekvāta.

274.attēls Vēlme saņemt papildus informāciju par vardarbību dalībvalstīs

Spriežot pēc skolēnu atbildēm Igaunijā, Grieķijā, Latvijā un Lietuvā, filmas un video tiek uzskatītas par vispiemērotāko informēšanas metodi. Bulgārijā skolēni dod priekšroku atklātai diskusijai, kamēr Itālijā skolēni dod priekšroku vispārējai diskusijai skolā.

105.tabula. Informēšanas formas dalībvalstīs

	Bulgārija	Igaunija	Grieķija	Itālija	Latvija	Lietuva
Skatoties video vai filmas	21.08%	24.55%	27.56%	27.86%	22.88%	45.04%
Atklātā sarunā	22.87%	11.22%	24.00%	17.17%	16.48%	8.10%
Bukleti vai brošūras	6.58%	4.55%	8.00%	3.25%	5.90%	5.14%
Diskusija skolā	11.21%	14.67%	26.28%	30.29%	19.43%	11.58%
Izglītojošas lomu spēles	9.12%	8.86%	5.03%	5.60%	5.78%	4.57%
Neviens no šiem	29.15%	36.16%	9.13%	15.84%	29.52%	25.56%

Visās dalībvalstīs skolēni tic, ka visefektīvāk vardarbību var apkarot, par to informējot skolotājus.

106.tabula. Atbilstošākās vardarbības apkarošanas metodes dalībvalstīs

	Bulgārija	Igaunija	Grieķija	Itālija	Latvija	Lietuva
Pateikt skolotājam un lūgt palīdzību	26.97%	24.41%	30.29%	28.76%	23.41%	27.75%
Pateikt klasesbiedram un lūgt palīdzību	7.45%	12.60%	6.64%	6.33%	3.19%	5.45%
Pateikt vecākiem un lūgt palīdzību	17.14%	13.07%	23.73%	21.86%	17.40%	14.32%
Neko, jo vardarbība nav nekas īpašs	2.09%	3.17%	0.89%	0.94%	1.35%	1.83%
Skolēnu vidutāju komanda	3.73%	1.66%	7.33%	2.46%	2.21%	6.84%
Censties izvairīties no varmākām	11.62%	7.69%	6.11%	6.33%	7.23%	5.35%
Sadot atpakaļ	5.81%	13.63%	3.70%	17.91%	9.31%	11.79%
Ciest nereaģējot	0.30%	1.11%	1.48%	0.60%	0.74%	1.14%
Nomainīt skolu	2.83%	3.80%	1.42%	0.92%	2.45%	2.33%
Paziņot par to uz ziņojumu dēļa	1.19%	0.71%	1.37%	0.84%	12.13%	2.82%
Lūgt iejaukties vecāko brāļi vai māsu	1.94%	2.14%	1.93%	1.69%	0.98%	1.24%
Lūgt direktoram sodīt varmāku	8.79%	4.60%	7.50%	5.32%	6.99%	7.53%
Cits	10.13%	11.41%	7.62%	6.04%	12.62%	11.60%

3.daļa. Kopsavilkums un secinājumi

Saskaņā ar sešās dalībvalstīs skolēnu sniegtajām atbildēm uztveres un izpratnes līmenis par vardarbības skolā definīciju un tās dažādajām izpausmes formām ir apmierinošs. Valstis, kurās ir augsts izpratnes līmenis ir Grieķija un Itālija, kamēr Lietuvā tas ir viszemākais.

Visās valstīs parādās neizpratne par atkārtošanos un ilglaicību kā par vardarbības priekšnosacījumu.

Vienlaicīgi daudzi respondenti Lietuvā, Latvijā un, kaut arī mazākā mērā, Igaunijā nevarēja atšķirt uzjautrināšanos un vardarbību kādu apdraudot pa telefonu vai internetu.

Lai arī šajā pētījumā lietotā vardarbības definīcija, kas aprakstīta sākumā, par priekšnoteikumu uzskata atkārtojamību un ilglaicību, daži pētnieki uzskata par vardarbību arī vienu vienīgu incidentu, ja tas ir tik intensīvs, ka var izsaukt psiholoģisku traumu⁴⁶.

Līdz šim laikam vairums pētījumu atbalstīja uzskatu, ka varmāka izvēlas savu upuri pēc individuālām vai sociālām, rases vai tautības atšķirībām, kas viņu izdala no vispārējās kopienas⁴⁷. Šajā pētījumā parādās, ka lai arī šādi motivētu incidentu ir daudz, tie nav galvenie izvēles kritēriji.

Saskaņā ar piedalījušos skolēnu atbildēm vairumā valstu, tieši upura nespēja pretoties ir galvenais kritērijs pēc kura varmākas izvēlas upuri. Tas apstiprina vairumu definīciju, kuras atsaucas uz spēku nevienlīdzību starp upuri un varmāku un veidu kādā veidojas spēka autoritāte viņu attiecībās⁴⁸. Vienīgi Igaunijā skolēni par galveno kritēriju uzskata upura ķermeņa svaru. Šai spēku nevienlīdzībai kā kritērijs seko upura jūtīgums, kā arī citas pazīmes, kā tautība, izskats (svars, apģērbs), fiziska

⁴⁶ Randal 1991, The Prevention of School Based Bullying, Hull: University of Hull, Stepherson and Smith 1987, Anatomy of the playground bull. Education 18, 236-237

⁴⁷ Cullingford C and Brown, G, 1995. Children's perceptions of victims and bullies. Education 3-13. June 1995. Vol 22. No2, Lee, C., (2006). Preventing Bullying in Schools. A Guide for Teachers and Other Professionals. London: Paul Chapman Publishing

⁴⁸ Rigby, K., (2005). Why Do Some Children Bully at School?: The Contributions of Negative Attitudes Towards Victims and the Perceived Expectations of Friends, Parents and Teachers. School Psychology International, 26, 147 – 161

invaliditāte vai seksuālā orientācija, citi elementi, kas upuri acīmredzami izdala no pārējiem klasesbiedriem. Saskaņā ar vairuma respondentu atbildēm reliģiskā piederība, trauksmainība, stresainums vai mantu, kuras iekāro varmāka nēsāšana nav īpaši svarīgi kritēriji.

Vairums Eiropas valstu skolēnu, kas piedalījās pētījumā, klasē un skolā jūtas droši. Augstākais drošības sajūtas līmenis ir Grieķijā, zemākais – Bulgārijā. Visās valstīs drošības sajūta attālinoties no skolas pazeminās.

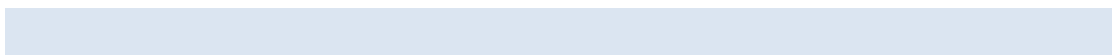
Kā jau bija sagaidāms, tie skolēni, kuri ir bijuši vardarbības upuri, izrāda lielāku nedrošību kā skolā, tā arī ārpus tās. No vienas puses tas ir aiz bailēm atkal kļūt par upuri, no otras puses to izsauc upura negatīvās post-traumatiskās izjūtas, ko radījusi šī trauma. Interesanti atzīmēt, ka Grieķijā un Itālijā skolas varmākas arī uzrāda augstu nedrošības līmeni. Šajos gadījumos nedrošību var interpretēt kā bailes no reakcijas vai sekām par savām darbībām, kas var viņus pašus padarīt par upuriem.

Viszemākais upuru skaits ir Itālijā, kur tikai 15.09% respondentu atzina sevi par vardarbības skolā upuriem, visaugstākais līmenis tika novērots Lietuvā (51.65%) un Igaunijā (50.07%).

Saskaņā ar skolēnu atbildēm, visās valstīs, izņemot Igauniju un Lietuvu, vairums skolas varmāku ir zēni.

Izņemot Igauniju, kur cittautieši kļūst par upuriem biežāk, citās valstīs tautībai nav īpašas nozīmes. Attiecībā uz dzīves vietu, tā arī nav nozīmīgs vardarbībai skolās faktors. Par tur, kur šāda sakārība parādās kā, piemēram, Lietuvā, vairums vardarbības incidentu notiek lauku apvidos, nevis urbānos centros.

Saskaņā ar Itālijas, Grieķijas, Igaunijas, Latvijas un Lietuvas skolēnu atbildēm, apsūkāšana ir visizplatītākā vardarbības forma skolā. Atšķirīgi ir Bulgārijā, kur vadībā ir fiziska vardarbība. Pārējās vardarbības formas dažādās valstīs variē.

3.1. Upura profils

Pētot vardarbības skolā upuru ģimenes, mēs secinām, ka visās dalībvalstīs ir kopīgas pazīmes par nopietnām problēmām šajās ģimenēs: gan finansiālas problēmas, gan attiecību problēmas – sliktas attiecības starp vecākiem, starp vecākiem un bērniem, grūtības kontrolēt dusmas, alkoholisms, nesaskaņas ar likumu, utt. Visos gadījumos bērns izjūt emocionālu vai finansiālu nedrošību un nenoteiktību, ko pavada emocionāla un morāla atbalsta trūkums, ģimenes atbalsta un aizsardzības deficīts, kas ne tikai ietekmē viņu paštēlu, bet arī attiecības kādas viņi veido ar vienaudžiem. Pētījums parāda, ka primārais faktors, kas veicina bērna kļūšanu par upuri ir viņa nespēja pretoties un sevi aizsargāt. Bērniem, kuri nāk no ģimenēm ar iepriekš aprakstītajām pazīmēm, ir zems pašvērtējums un viņu jūtas sliktāki par citiem. Šīs izjūtas var uztvert no visas viņu uzvedības, kas tos padara īpaši vājus un ievainojamus varmākas acīs.

Saskaņā ar sniegtajām atbildēm, vairums upuru nāk no ģimenēm, kuru vidē dominē stiprākā viedoklis. Kopā ar iepriekš minētajām īpašībām, no ved pie tā, ka bērns ir iepazinis vardarbību un akceptē attiecības ģimenē, kas balstītas uz varu, no vienas puses, bet no otras puses, viņš akceptē šādas attiecības arī ārpus ģimenes, konkrēti attiecībās ar klasesbiedriem un vienaudžiem, kas viņu padara nespējīgu sevi aizstāvēt, saprotot, ka varmāka ir stiprāks.

Turpinot par vardarbības skolā upuru profilu un pētot veidu, kādā tiek veidotas attiecības ar klasesbiedriem, mēs visās valstīs novērojām, ka tās ir disfunkcionālas, kas apstiprina citu pētījumu secinājumus, ka skolēni – upuri parasti ir sociāli atšķirti no vienaudžiem un ir īpaši intraverti un vientuļi.

Uz to var raudzīties no diviem skata punktiem:

- Pirmais attiecas uz veidu, kādā varmāka izraugās savu upuri. Relatīvi izolēti bērni bez draugiem, kas viņus atbalstītu, ir viegls upuris un nerada risku sadurties ar vērotāju reakciju.
- Otrais attiecas uz veidu, kādā upuris uztver pret sevi vērsto vardarbību un kā tas ietekmē viņa attiecības ar klasesbiedriem. Kauna sajūta upuri var novest pie pašizolācijas no klasesbiedriem, vienlaikus izjūtot dusmas un

aizvainojumu, ka viņam netiek piedāvāta palīdzības. Visbeidzot, saskaņā ar literatūru, bērns- upuris pamazām iemācas neuzticēties citiem, kas sekas ir nespēja izveidot stipras emocionālas saites ar klasesbiedriem.

Vairums pētījumu skolēnu – upuri apraksta kā skolēnu ar labām sekmēm, kurš punktuāli pilda skolēna pienākumus. Visās valstīs, kas piedalījās šajā pētījumā, vairums skolēnu – upuru uzrādīja vājas sekmes skolā. Tas ir ticami un to var interpretēt kā sekmju pasliktināšanos viktimizācijas rezultātā un negatīvajā izjūtām, kas upurī attīstās pret skolas vidi, savu vietu un lomu tajā⁴⁹. Nav nekāds brīnums, ka daudzi vardarbības skolā upuri pēc šādiem incidentiem atsakās iet uz skolu un kavējumi pasliktina sekmes⁵⁰.

Visās valstīs vairums skolēnu, kuri ir kļuvuši par vardarbības skolā upuriem izvēlas ar kādu pārrunāt notikušo. Atšķirības starp valstīm parādās personas, kam viņi uzticas, izvēlē. Grieķijā, Latvijā un Bulgārijā skolēni runāja ar klasesbiedru/ draugu. Igaunijā, Itālijā un Lietuvā upuri biežāk runā ar saviem vecākiem. Grieķijā, Latvijā un Bulgārijā saruna ar vecākiem nebija skolēnu pirmā izvēle, bet gan otrā.

Uzticēšanās un cerības saņemt atbalstu no saviem vecākiem ir interesanta kopsakarība ar ģimenes disfunkcionalitāti un citām problēmām, kas parādās saistītajos jautājumos, kuri raksturo upura ģimeni. Par spīti visam bērni turpina uzticēties un meklē savu vecāku atbalstu.

Pretēji, tiem, kas aktīvi sniedz sociālos pakalpojumus un nevalstiskajām vai brīvprātīgo organizācijām ir jāpārdomā tas, ka visās valstīs upuri izrādīja zemu uzticības līmeni un ticību, ka iepriekš minētie dienesti vai organizācijas var palīdzēt.

Skolēni Grieķijā un Itālijā, kuri izvēlējās nerunāt par vardarbību pret sevi, tā rīkojās aiz apmulsuma, bailēm vai pārlicības, ka neviens nevar viņiem palīdzēt. Šī pārlicība un bailes tikt nosauktam par “sūdzībnieku” sabojātu jau tā nemierīgās attiecības ar klasesbiedriem.

⁴⁹ Flannery, D.J., Singer, M. I., & Wester, K. L. (2004). Impact of exposure to violence in school on child and adolescent mental health and behavior. *Journal of Community Psychology*, 32(5), 559–573.
O'Moore, M. (2000). Critical Issues for Teacher Training to Counter Bullying and Victimization in Ireland. *Aggressive Behavior*, 26(1), 99-111.

⁵⁰ Espelage, D., & Swearer, S.M. (2003). Research on school bullying and victimization: what we learned and where do we go from here? *School Psychology Review*, 32(3), 365-383.
Pepler, D., Rigby, K., & Smith, P. K. (2004). *Bullying in schools: How successful can intervention be?* Cambridge University Press.

Vairumā valstu, izņemot Grieķiju un Bulgāriju, pret upuri vērsās vairāk kā viens varmāka. Vairumā gadījumu visās valstīs varmāka bija klasesbiedrs. Saskaņā ar upuru atbildēm, varmāka bija tajā pašā vecumā kā upuris un visās valstīs, izņemot Lietuvu, varmāka bija zēns.

Visās valstīs, izņemot Grieķiju, vairums vardarbības incidentu skolā notiek klases telpā. Grieķijā vairums šādu incidentu notiek ārpus skolas.

3.2. Varmākas profils

Saskaņā ar skolēnu atbildēm, visaugstākais vardarbības skolā līmenis ir Lietuvā (63.13%), kam seko Igaunija (54.26%) un Latvija (40.63%). Viszemākais līmenis ir Itālijā (16.22%), kam seko Grieķija (30.2%) un Bulgārija (31.64%).

Skolēnu, kuri atzīst, ka ir bijuši varmākas, atbildes liecina, ka visizplatītākā vardarbības skolā forma ir aizvainojošu izteicienu lietošana un ķircināšana. Atšķirības parādās attiecībā uz fizisku vardarbību, kas ir otrā izplatītākā forma visās valstīs, izņemot Lietuvu.

Visās valstīs varmākas galvenokārt ir zēni. Elements, pēc kura ir lielas atšķirības starp valstīm, ir pakāpē kādā attiecības ģimenē un starp tās locekļiem ietekmē skolēnu – varmāku.

Grieķijā, Bulgārijā un Itālijā problēmas ģimenē un sliktas attiecības ģimenes locekļu starpā ir saistītas ar augstu tendenci uz vardarbību. Igaunijā augsta tieksme uz vardarbību galvenokārt ir saistīta ar ģimenēm, kurās ir problēmas ar likumu ievērošanu, kamēr Lietuvā un Latvijā stereotips, ka varmāka nāk no nelabvēlīgas ģimenes, tiek apgāzts.

Visās valstīs vardarbīga uzvedība skolā ir cieši saistīta ar to, kādā veidā ģimenēs tiek risinātas domstarpības. Tieksme uz vardarbību ir augstāka tajos gadījumos, kad arī ģimenē konflikti tiek risināti ar spēku vai tiek uzspiests stiprākā viedoklis. Kā jau iepriekš apgalvots, audzināšana un vardarbība risinot ģimenes lietas, pilnīgi noteikti ietekmē uzvedības, kādas skolēns attīsta gan skolas vidē, gan attiecībās ar vienaudžiem. Šīs uzvedības, kas var izpausties kā vardarbība, ir adaptētas no ģimenē pieņemtajiem uzvedības modeļiem, kur stiprākā vara ir kļuvusi par galveno domstarpību un strīdu risināšanas un aizstāvēšanās līdzekli. Olweus apgalvo, ka

varmākām vardarbība ir daļa no vispārējās antisociālās uzvedības, kas izveidojas no veida, kādā viņi ir tikuši audzināti un attiecībām, kuras viņi ir izveidojuši ar naidīgumu, agresivitāti un vajadzību uzspiest savas vēlmes citiem⁵¹.

Latvijā, Grieķijā, Itālijā un Bulgārijā skolēniem – varmākām ir sliktas attiecības ar pārējo skolas kopienu, klasesbiedriem un skolotājiem. To var skaidrot ar attiecībām ar vienaudžiem, kuri vairākums izjūt naidu pret un bailes no varmākas, nepieņemot un iebilstot pret viņa uzvedību. Vienlaicīgi tiek novērotas arī problēmas attiecībās ar skolotājiem un pazeminātas sekmes. Skolēniem – varmākām augstas sekmes skolā un viegla integrācijas skolas vidē nav galvenās rūpes. Pretēji, saskaņā ar daudzu pētnieku apgalvojumiem, viņu mērķis ir saņemt klasesbiedru uzmanību un uzturēt augstu prestižu.

Šis raksturojums neattiecas uz skolēniem – varmākām Igaunijā, kur neparādījās statistiski nozīmīga sakarība starp vardarbību un sekmēm skolā, kā arī ar attiecībām ar skolotājiem un klasesbiedriem.

Saskaņā ar skolēnu – varmāku atbildēm, vairums viņu upuru ir viņu klasesbiedri zēni, izņemot Lietuvu, kur vairums upuru ir meitenes.

3.2. Upuris un varmāka

Valstīs ar augstu vardarbības līmeni ir apmēram vienāda upuru un varmāku skaits. Tur mēs arī novērojām mainīgo upura un varmākas lomu, par kuru rakstījuši daudzi pētnieki attiecībā uz vardarbību skolā un jauniešu pārkāpumiem vispār⁵².

3.4 Vardarbības skolā vērotājs

Vairāk kā puse skolēnu valstīs, kurās tika veikts pētījums, atzina, ka ir bijuši vardarbības skolā liecinieki, galvenokārt skolas teritorijā. Kā jau bija sagaidāms,

⁵¹ Olweus, D. & Limber, S. P. (2010). Bullying in school: Evaluation and dissemination of the Olweus bullying prevention program. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80, 124-134.

⁵² Salmivalli, C., Huttunen, A., & Lagerspetz, K. (1997). Peer networks and bullying in schools. *Scandinavian Journal of Psychology*, 38, 305–312.

Stephenson, P., & Smith, D. (1989). Bullying in the junior school. In D. P. Tattum & D. A. Lane (Eds.), *Bullying in schools* (pp. 45-57). Stoke-on-Trent: Trentham Books.

Austin, S., & Joseph, S. (1996). Assessment of bully/victim problems in 8 to 11 year-olds. *British Journal of Educational Psychology*, 66, 447-456.

valstīs ar augstu vardarbības līmeni (Lietuvā, Igaunijā) ir augstāks arī skolēnu, kuri kļuvuši par šādu incidentu vērotājiem, līmenis.

Kā to uztver liecinieki/ vērotāji, aizvainojoši izteicieni un ķircināšana ir visizplatītākā vardarbības forma skolās. Otrā, izplatītākā forma visās valstīs, izņemot Lietuvu, ir fiziskā vardarbība.

3.5. Reakcija uz vardarbības incidentu

Izpētot liecinieku/ vērotāju nostāju un viedokļus, kā arī vispārējās nostāju pret upuriem, vardarbības skolā pētnieki ir nonākuši pie secinājuma, ka vismaz sākumā, jaunākajā vecumā, vērotāji ir upurus atbalstoši. Viņu nostāja vēlāk mainās un parādās neviennozīmīgas izjūtas⁵³.

Visās valstīs, izņemot Lietuvu, vairums vardarbības liecinieku/ vērotāju izvēlās palīdzēt upurim. Lietuvā 40.38% atzīst, ka ir aizgājuši un ignorējuši incidentu. Iejaušanās un palīdzības upurim līmenis ir augstāks vārdiskas un fiziskas vardarbības gadījumos.

Saskaņā ar respondentu atbildēm, iejaušanās un palīdzības upurim galvenā metode ir mēģināt apturēt vardarbību ar draugu palīdzību. Šī metode ir galvenā Bulgārijā (28.91%), Igaunijā (29.76%), Grieķijā (28.06%) un Itālijā (26.79%). Latvijā un Lietuvā iejaušanās bija mutiska, pieprasot varmākam izbeigt savas darbības (18.64% un 35.24%, attiecīgi).

Attiecībā uz skolēniem, kuri izvēlējās neiejaukties vardarbības incidentā, vairumā valstu šādas rīcības iemesls bija bailes no iespējamajām sekām. Igaunijas (35.18%) un Itālijas (35.45%) skolēni apgalvoja, ka viņi nezina, kā palīdzēt.

Savā vairumā liecinieki/ vērotāji apgalvo, ka viņiem bijis žēl upura, kas bija visizplatītākā reakcija visās valstīs, kam seko dusmas pret varmāku.

⁵³ Rigby K and Slee P T (1993) Dimensions of interpersonal relating among Australian school children and their implications for psychological well-being. *Journal of Social Psychology* Rigby 2008b, *Children and Bullying*. Victoria: Blackwell Publishing

3.6. Informācija par vardarbību skolās

Saskaņā ar skolēnu atbildēm, skola ir galvenais informācijas par vardarbību avots. Tikai Itālija atšķiras, jo skolēni apgalvo, ka galvenais informācijas avots ir televīzija. Pārējās valstīs televīzija ir otrajā vietā.

Ievērojams fakts ir fakts, ka skolēni neatzīst NVO lomu un ieguldījumu par nozīmīgu informācijas un izpratnes par vardarbību skolā avotu. Te ir jāpiezīmē, ka brīvprātīgie un NVO piedalās informācijas un komunikācijas aktivitātēs caur medijiem, arī televīziju, bet tomēr viņu līdzdalība iesēdusies skolēnu prātos, skolēni ir tikai piefiksējuši faktu, ka informācija ir nākusi caur televīziju. Visumā tas pats notiek, kad brīvprātīgie un NVO piedalās aktivitātēs skolās.

Skolēnu atbildes uz jautājumu, vai viņiem ir nepieciešama tālāka informācija par vardarbības skolā parādību, ir gan ievērojamas, gan satraucošas. Skolēni trijās no sešām valstīm – Itālijā, Grieķijā un Bulgārijā, kurās ir zemākais vardarbības līmenis, puda lielu interesi par papildus informāciju. Neskatoties uz augsto vardarbības līmeni, Igaunijas un Lietuvas skolēni izrādīja mazu interesi par papildus informāciju. Arī Latvijā interese bija zema, bet arī vardarbības līmenis šajā valstī ir zemāks.

Vietas un metodes, kuras skolēni visās valstīs uzskata par visefektīvākajām un viņiem pieejamākajām, bet dodot dažādās valstīs priekšroku atšķirīgi, ir filmas, diskusijas skolā un atklātas sarunas. Konkrēti, Grieķijā un Itālijā skolēni dod priekšroku diskusijām skolā, kam seko filmas un atklātas sarunas. Skolēni Igaunijā, Latvijā un Lietuvā dod priekšroku filmām, kam seko diskusijas skolā, bet Bulgārijā vairums skolēnu izvēlās atklātas sarunas.

Informations: www.e.bc-eu

www.antibullying.eu

www.bernutalrunis.lv